

Československé ženy v britských pomocných službách za druhé světové války

Diplomová práce

Studijní program: N7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obory: 7503T009 – Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základní školy
7503T023 – Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy

Autor práce: **Bc. Marcela Šomjaková**
Vedoucí práce: PhDr. Michal Ulvr, Ph.D.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Marcela Šomjaková**
Osobní číslo: **P15000508**
Studijní program: **N7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obory: **Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základní školy**
Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy
Název tématu: **Československé ženy v britských pomocných službách za druhé světové války**
Zadávající katedra: **Katedra historie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Tato diplomová práce se zabývá postavením československých žen v britské armádě během druhé světové války. Jejím primárním cílem bude analýza jejich cest do britské armády, jejich výcviku a následných funkcí v armádě. Sekundárním cílem práce je komparovat status československé ženy v armádě se statutem jejich britských protějšků. Stěžejní část práce bude vycházet z cizojazyčné literatury, dobových pramenů, fondů Vojenského ústředního archívu a osobních vzpomínek žen a, pokud to zdravotní stav umožní, i osobního rozhovoru s žijící pamětnicí - paní Rytířovou.

Metody: analýza a interpretace pramenů a literatury, chronologická a komparativní metoda, oral history

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Literatura:

BECK, Pip. Stále ve střehu: ženský sbor pomocných služeb letectva na velitelství letiště pro bombardéry RAF. 1. české vyd. Praha: Naše vojsko, 2006. ISBN: 80-206-0842

BIGLAND, Eileen. Britain's other army: The story of the A.T.S , 1946.

DADY, Margaret. Women's War: Life in the Auxiliary Territorial Service, 1986. ISBN: 08-633-2182-8

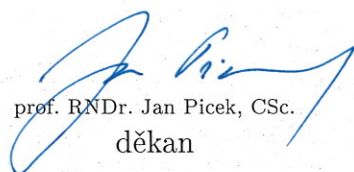
KERR, Dorothy. Brewer. Girls Behind the Guns: With the Auxiliary Territorial Service in World War II, 1990. ISBN: 07-090-4195-0

MATEJICKOVÁ, Edith. Vzpomínky na modrá léta (samonaklad) Vydavatelství Regtime Records Ostrava, 2010.

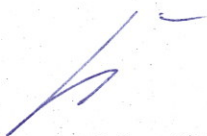
Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Michal Ulvr, Ph.D.**
Katedra historie

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2016**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. dubna 2017**

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2016

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala PhDr. Michalu Ulvrovi, Ph. D za jeho čas a trpělivost při tvorbě této práce. Dále chci poděkovat rodinám „mých žen“, které si na mě udělaly čas a poskytly mi řadu informací. Nakonec velké díky Milanu Votavovi a mé rodině - za to že jsou.

Anotace:

Tato diplomová práce se zabývá postavením československých žen v britských pomocných službách během druhé světové války. Během válečného konfliktu došlo k odchodu obyvatelstva z Československa do zahraničí, kde se lidé zapojili do boje s nacismem. Práce se zaměřuje na službu žen nejen na území Velké Británie, ale i na část oblasti Středního východu, jež v té době patřila pod britskou správu.

Prvním cílem práce je charakterizovat ženské pomocné oddíly v pozemní armádě a letectvu, kde se naše ženy uplatnily nejvíce. Nejprve analyzuje strukturu jednotek, podobu výcviku a možnosti uplatnění žen. Dále pak popisuje spolupráci mezi britskými a československými úřady o postupu zapojení žen a ke konci o demobilizaci žen. Příčiny a následky služby žen uvádí ve 4 příkladových studiích žen z Československa, kdy mělo jejich působení v armádě různý dopad na jejich další život v poválečné vlasti.

Sekundárním cílem práce je komparace postavení československých a britských žen v jedné armádě. Jak třídě založená společnost zacházela s cizinkami, které se rozhodly pomáhat v porážce společného nepřítele? Existovaly pro ně stejné podmínky jako pro rodilé Britky?

Velkým přínosem práce je obrazová příloha, jež obsahuje osobní dokumenty a fotografie žen, které v Británii strávily kus svého mládí bojem proti nacismu.

Klíčová slova:

Ženy, druhá světová válka, Velká Británie, Československo, Střední východ, Wintonovy děti, ATS, WAAF.

Annotation:

This diploma thesis deals with the status of Czechoslovak women in British auxiliary services during the Second World War. During the war, the population of Czechoslovakia went abroad to participate in the struggle with Nazism. The work focuses on the service of women not only in the UK but also on part of the Middle East region, which at that time belonged to British administration.

The first aim of the work is to characterize women's auxiliary troops in the ground army and the Air Force, where our women engaged the most. First, it analyzes the structure of the units, the form of training and the possibilities for women to be employed. It also describes the co-operation between the British and Czechoslovak authorities on the process of women's involvement and, in the end, the demobilization of women. The causes and consequences of women's service are presented in 4 case studies of women from Czechoslovakia, when their work in the army had a different impact on their further life in the post-war country.

The secondary aim of the thesis is to compare the position of Czechoslovak and British women in one army. How did a class society deal with foreigners who chose to help defeat a common enemy? Did they have the same conditions as women born in Britain? The great contribution of the work is a pictorial attachment, which contains personal papers and photographs of women who spent part of their youth in Britain fighting the fight against Nazism.

Keywords:

Women, World War II, Great Britain, Czechoslovakia, Middle East, Winton's Children, ATS, WAAF.

Obsah

1 Úvod.....	9
1.1. Metodika práce s pamětníky.....	12
2 Britské ženy v meziválečném období.....	14
2.1. Zapojení žen v první světové válce.....	15
2.2. Ženy v armádě během první světové války.....	16
2.3. Po válce.....	17
3 Vznik pomocných ženských sborů v Británii.....	19
3.1. Propaganda.....	20
3.2. Uniformy.....	21
3.3. Struktura výcviku.....	22
3.4. Jejich zaměstnání.....	23
3.5. Závěr války a konec ATS.....	24
4 Cesta do Británie.....	25
4.1. Organizace pomáhající uprchlíkům.....	25
4.2. Československé ženské organizace.....	26
4.3. Nábor československých žen do ATS.....	27
4.4. Vytvoření československé jednotky.....	29
4.5. Repatriace do vlasti.....	30
5 Ženské pomocné letecké sbory.....	32
5.1. Výcvik a práce.....	32
5.2. Uniformy.....	34
5.3. Naše ženy ve WAAF.....	35
5.4. Po válce.....	36
6 Na Středním východě.....	37
6.1. Nábor do ATS.....	38
6.2. Konflikty mezi ženami a čsl. úřady.....	40
6.3. Návrat do vlasti.....	42
7 Příčiny a následky služby u britské armády.....	45
7.1. Dcera velkoobchodníka Margit Rytířová.....	45
7.1.1. Ve Velké Británii.....	46
7.1.2. U letectva.....	47
7.1.3. První roky v Československu.....	49
7.1.4. Po únoru.....	50
7.1.5. Po roce 1968.....	51
7.1.6. Po revoluci.....	52
7.2. Osudný let domů Edith Sedlákové.....	53
7.2.1. Bratr Kurt.....	53
7.2.2. Ve Velké Británii.....	54
7.2.3. Zdeněk Sedlák.....	55
7.2.4. Návrat domů.....	56
7.2.5. Havárie Liberatoru.....	56
7.3. WAAFka z Drážďan.....	58
7.3.1. Na cestě.....	58
7.3.2. V Británii.....	59
7.3.3. U WAAF.....	60
7.3.4. Po roce 1948.....	61

7.3.5. Po roce 1989.....	62
7.4. Odvážná řidička ze Středního východu.....	64
7.4.1. V odboji.....	64
7.4.2. Odchod ze Slovenska.....	65
7.4.3. Cesta do Palestiny.....	66
7.4.4. V ATS.....	67
7.4.5. V Alexandrii.....	68
7.4.6. Oto Hruban.....	69
7.4.6.1 Válečná léta.....	69
7.4.6.2 Konec války na východní frontě.....	70
7.4.7. S novým příjmením.....	70
7.4.8. Návrat do vlasti.....	71
7.4.9. V Liberci.....	72
7.4.10. V demokratickém státě.....	73
8 Vztahy mezi národy.....	74
9 Závěr.....	77
10 Seznam použitých zdrojů.....	85
10.1. Prameny, fondy.....	85
10.2. Monografie.....	85
10.3. Časopisy.....	87
10.4. Orální historie.....	88
10.5. Webové zdroje.....	88
11 Seznam použitých zkratk.....	90
12 Seznam příloh.....	91
13 Multimediální příloha.....	93

1 Úvod

Důvody pro migraci z vlasti se během staletí neměnily – války, násilí, ekonomické problémy či náboženství. Co se však měnilo, jsou toky, kudy uprchlíci proudili. Za druhé světové války mnoho Evropanů uteklo před německými represemi na Západ, do Velké Británie, nebo na jih, do oblastí Středního a Blízkého východu. Nejinak tomu bylo i v případě československých občanů, kteří nesouhlasili s nově nastoleným řádem v zemi. Od roku 1938 docházelo k odchodu československých obyvatel, kteří věřili v lepší život v zahraničí.

V zemích, v nichž našli pomoc a úkryt, se také rozhodli zapojit do boje proti nacismu. Práci v armádě zpočátku zastávali noví rekruti, avšak prodloužení válečného konfliktu a zvyšování počtu padlých vojáků donutily vlády přijmout nové posily. Ženy získaly práci nejen v zaměstnáních typických pro muže, ale nastoupily i do pomocných armádních sborů, které vznikly v prvních letech války. Sloužily v různých typech sborů (letectvu, námořnictvu), na východě i západě Evropy a přičinily se velkým dílem k porážce nacistického Německa. Tato práce se zaměřuje na působení československých žen, jež se rozhodly pomoci v boji v rámci britské armády jako jejich členky.

Primárním cílem této diplomové práce *Československé ženy v britských pomocných službách za druhé světové války: Příčiny a následky jejich služby* je analýza cest žen z vlasti do oblastí pod britskou správou, jejich naverbování s výcvikem v armádě a jejich následné zaměstnání v různých armádních jednotkách. V prvních kapitolách se chci věnovat vzniku a organizaci ženských pomocných oddílů v Británii, na jakou tradici navazovaly, a s jakou odezvou se setkaly. V podkapitolách věnovaných jednotlivým organizacím se blíže věnuji komunikaci mezi britskými a československými úřady a o vstupu československých žen do britských jednotek. Uvedu strukturu a náročnost výcviků, které dobrovolnice musely podstoupit, aby u armády získaly umístění k zaměstnáním, jež je přivedly do úplně nového světa.

Aby byl obraz více kompletní, představím čtyři příběhy československých žen, jež během druhé světové války sloužily v jednotkách pozemních a leteckých pomocných oddílů nejen v Británii, ale i na Středním východě. S analýzou jejich příběhu neskončím spolu s koncem světového konfliktu, ale pokusím se je dovést do dnešních dní, abych

zjistila, jaké příčiny a následky služba měla na jejich život v poválečné domovině. Postihl je stejný osud jako jiné účastníky odboje na západní frontě, které komunistický režim propustil z armády, perzekvoval či uvěznil? Jak se jejich život proměnil v průběhu let a přineslo jim jejich působení v boji svobodu? To jsou jen některé otázky, na nichž se pokusí tato práce odpovědět.

Dalším cílem této práce je komparace statutu československých dobrovolnic se statutem jejich britských protějšků. Společenský status podle příslušnosti k určité společenské třídě vnímali lidé ve Velké Británii o poznání víc než kdekoliv na světě. Jak se však ženy odrostlé v takové společnosti chovaly k cizinkám, které začaly pracovat pod stejnou vlajkou? Existovaly v „ženské“ armádě stejné předsudky jako ve Spojených státech amerických k obyvatelům černé pleti? Lišila se výplata mezi jednotlivými národy a případně v jaké výši? K odpovězení těchto otázek budu vycházet z informací od pamětnic, jež se s Britkami pracovaly, z cizojazyčných knih a archivních materiálů.

Do práce jsem zařadila i krátkou kapitolu o zapojení britských žen v první světové válce, kdy se staly součástí prvních pomocných jednotek. Započaly tedy emancipační hnutí, které sice po válce zažilo jistý útlum, ale při počátku dalšího světového konfliktu se rozhořelo ve větší míře. Tradice ženských oddílů přežila a ve druhé světové válce se vrátila v mnohem širším měřítku než předtím. Pro doplnění a rozšíření čtenářových znalostí o problematice je kapitola doplněna doporučenými monografiemi britského původu.

Je důležité podotknout, že práce se nepokouší o celkovou charakteristiku a přehled československých žen ve službách Velké Británie. Jedná se především o dílčí analýzu ustanovenou především životními příběhy žen, které jsem pro tuto práci vybrala. Kompletní seznam československých žen, jež působily v rámci britské armády, sepsal Ivan Procházka v díle *A královskou korunu měly*.¹

Právě kniha *A královskou korunu měly* mi pomohla zorientovat se v základní problematice a odkázala na fondy Národního a Vojenského ústředního archívu, jež obsahují informace o komunikaci s britskými úřady, výzvy a informace o ženách, přihlášených ke službě. Sbíрка 308, 1939–1945 (Osvědčení 255, Domácí odboj)

¹ PROCHÁZKA, Ivan. *A královskou korunu měly: stručný pohled na službu čsl. žen v jednotkách britské armády za 2. světové války*. Praha: Vojenský historický ústav, 2016. ISBN 978-80-7278-679-4.

obsahuje především informace o odchodu jedinců z Československa a jejich zaměstnání v armádě. Jedná se o cenné informace, jež by jinak byly těžko k nalezení.

Monografie pak zaujmou pravděpodobně největší část bibliografické základny. Převážnou většinu literatury uvedené v této diplomové práci lze nalézt na *books.google.com*, kde jsou publikace přístupné online. Z anglicky psaných knih čerpám proto, že se tato témata zkoumají z mnoha úhlů a jdou více do hloubky. Českých monografií zabývajících se tematikou žen v armádě není mnoho, Procházkova publikace vyšla celkem nedávno, starší knihy většinou popisují vzpomínky jednotlivých žen. Příkladem je kniha jihlavské spisovatelky Milady Vávrové, jež v díle *Vojáci v sukních* popsala službu téměř tří desítek žen nejen na Západě, ale i na Východě.² V publikaci chybí poznámkový aparát a zdroje, odkud autorka čerpala, ani text není odborně napsaný. Čtenář však knihu může použít jako inspiraci pro další, hlubší studium dané látky.

Základní informace o organizaci ženských pomocných oddílů v Británii jsem čerpala z cizojazyčných monografií, zejména britského původu. Velmi nápomocnou knihou byla publikace od Bernarda Cooka *Women and war*³, která mapuje zapojení žen do válečných konfliktů od počátku historie. Pro tuto práci jsou však důležité kapitoly ze soudobých dějin, v nichž autor představuje základní informace o ženských pomocných oddílech a uvádí i doporučenou literaturu. Při psaní práce jsem využila dílo od Lucy Noakes *Women in British Army*, jež podrobně popisuje postavení ženy v britské armádě od počátku století až do roku 1948.⁴ Podrobně se zabývá změnami mezi světovými válkami a popisuje nábor žen v Británii spolu s kampaněmi, jež byly vytvořeny k přesvědčení žen, aby do armády vstoupily.

Pro podrobnější informace o ženských pozemních oddílech jsem sáhla po publikacích Barbary Green⁵, Marget Dady⁶, v nichž je podrobně popsána služba žen. Nejen jak vypadal jejich výcvik, uniformy a život v táboře, ale také kde našly ženy práci a jak ji

2 VÁVROVÁ, Milada. *Vojáci v sukních*. Jihlava: Milada Vávrová, 2001. ISBN 8023884123.

3 COOK, Bernard A. *Women and war: a historical encyclopedia from antiquity to the present*. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO, c2006. ISBN 9781851097708.

4 NOAKES, Lucy. *Women in the British Army: war and the gentle sex, 1907-1948*. New York, NY: Routledge, 2006. ISBN 978-0415390576.

5 GREEN, Barbara. *Girls in khaki: a history of the ATS in the Second World War*. Stroud: Spellmount, 2012. ISBN 9780752463506.

6 DADY, Marget. *Women's War: Life in the Auxiliary Territorial Service*. Book Guild Ltd. 1986. ISBN 978-0863321825.

prožívaly. Původně bylo mým cílem využít knihu od Eileen Bigland *Britain's other army: the story of the A.T.S.*, avšak nebyla mi k dispozici. Publikace je z roku 1946 a patří mezi první knihy, které se tématu ATS věnují.

Informace o leteckých oddílech jsem čerpala z práce Dana Elina *The many behind the few: the emotions of Erks and W.A.A.F.s of the R.A.F. Bomber Command, 1939-45*. Autor se zde primárně zabývá uplatněním žen v letectví a rozdílným postavením mezi ženami a muži, což pro mojí práci není klíčové, ale v jeho publikaci je i podrobně osvětlen výcvik a zaměstnání dobrovolnic. Další kniha zabývající se „WAAFkami“ je od Arthura Narracota *How The RAF works*, zde je kapitola věnovaná službě žen v letectvu. Novější publikace, jež se zajímá o ženy v letectvu, je od Escott Beryl *Our wartime days: the WAAF in World War II*, jež sama v šedesátých letech u RAF sloužila a dnes patří k největším odbornicím na téma WAAF.

1.1. Metodika práce s pamětníky

Pro lepší obraz života československých žen v britské armádě jsem se rozhodla zařadit do práce 4 jejich příběhy. Aby práce splnila očekávání, vybrala jsem zástupkyně, jež sloužily u pomocných pozemních a leteckých oddílů v Británii a na Středním východě. Poté jsem do výběru zařadila i bývalou dobrovolnici, která dodnes žije a bude ochotná mi poskytnout rozhovor, a aby byl výběr kompletní, přidala jsem i příběh ženy, jež ve službě proti nacismu položila to nejcennější – svůj život. Do metody orální historie mě uvedla kniha Miroslava Vaňka a Pavla Mückeho *Třetí strana trojúhelníku*, podrobně analyzuje přípravu a průběh rozhovoru s pamětníky.⁷

První podkapitola sedmé kapitoly předkládá příběh žijící WAAfky, paní Margit Rytířové, v Británii pracovala na pozici elektrikářky. Československo opustila v transportu Nicolase Wintona spolu se sestrou. Dnes žije v Zadní Třebani a spolu se svojí dcerou souhlasily s rozhovorem. Ač Vaněk a Mücke ve své knize⁸ doporučují tři fáze rozhovorů, zdravotní stav paní Rytířové umožnil jen jeden, a to po dlouhém domlouvání termínu.

7 VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 9788024629315. str. 148.

8 Tamtéž. Str. 167.

Druhá podkapitola se zabývá službou Edith Sedlákové, jež Československo opustila v jednom z transportů organizovaných Nicolasem Wintonem. Její život ukončila na podzim roku 1945 letecká katastrofa a ona je tak jedinou československou WAAFkou, jež zemřela ve službě. Informace o jejím životě spolu s materiály mi poskytl její synovec pan Mike Hermann, jenž žije ve Velké Británii. Naše komunikace probíhala výhradně po emailu.

Životní příběh Edith Weitzenové, dlouholeté obyvatelky Liberce, rozebírá třetí podkapitola. Její vzpomínky na službu zachytil Milan Votava na video, které mi při vypracování práce poskytl.⁹ Informace o pozdějším životě paní Weitzenové doplnil její vnuk Martin Kudrna z Liberce, avšak naše komunikace též probíhala jen výměnou emailů, protože mu jeho pracovní povinnosti nedovolily osobní setkání. Z rodiny jsem se snažila zkontaktovat více členů, pan Kudrna je jediným, který se ozval.

Poslední příběh se zabývá další dlouholetou obyvatekcou Liberce, Jiřinou Hrubanovou, jež během války sloužila v Egyptě jako řidička. Informace a materiály k její službě poskytla dcera paní Hrubanové, Jiřina Kaprasová, se níž jsem se pokusila vést rozhovor metodou oral history. Této práci poskytla velmi rozsáhlý dokument s popisem doby, kdy matka paní Kaprasové sloužila jako spojka v odbojové organizaci na Slovensku. V šestnácti letech pomáhala převádět osoby u maďarské hranice a později sama musela odejít. Nabízí tak jedinečný popis míst, které uprchlíci při používali při cestě na Střední východ.¹⁰ Jedinečnost tohoto dokumentu je v tom, že vzpomínky paní Hrubanové nebyly zachyceny žádnou paměťovou institucí, a tak se jedná o jedinečný zdroj informací.

Práce poskytne chronologický náhled na období nejen druhé světové války, ale i na dobu po ní, kdy služba vlasti podléhala dvojímu metru. Tento příspěvek k dějinám Československa nabízí hlubší pohled na život žen ve válečném a poválečném světě a poslouží čtenářům jako úvod do tematiky, po případně i zdroj dalšího bádání.

⁹ Viz multimediální příloha.

¹⁰ Viz obrazová příloha.

2 Britské ženy v meziválečném období

Během první světové války se některé z žen dobrovolně přihlásily k výkonu práce, aby zajistily náhradu za muže, neboť ti byli odvoláni na frontu. O 25 let později, spolu s rozšiřováním bojišť druhé světové války, se trend vstupu žen do zaměstnání vrátil. Po převzetí moci v Německu Adolfem Hitlerem v roce 1933 rostlo v Evropě napětí, které donutilo mnoho zemí změnit svoji politiku, zbrojit a doplňovat své armády. Už v roce 1934 začala britská *War Office* uvažovat o obnovení některých ženských vojenských jednotek, jež existovaly během Velké války. Pověřilo Emergency Services, společnost schválenou armádní radou, k proškolením žen pro případné obnovení velitelského sboru, využít měla zkušenosti získané již z dob první světové války.

Existovaly i nevojenské ženské organizace, do nichž ženy vstupovaly už před zahájením válečného konfliktu. Jednalo se třeba o Women's Land Army¹¹, Women's Voluntary Service¹² nebo Mechanised Transport Corps.¹³ Zpočátku ženy vykonávaly zejména úřednické činnosti, ale jejich důležitost stoupala spolu s poptávkou po dalších zaměstnancích. WVS byla ve své době největší organizací pro svobodné ženy – členská základna se odhaduje až na jeden milion osob. Zformovala se do podpůrné civilní obrany a poskytovala takové služby, jakých nebyly schopny lokální organizace.

Požadavky válečné produkce se ukázaly tak velké, že branná povinnost žen se stala nevyhnutelnou. Potvrdil ji výnos z prosince roku 1941, kdy vešel v platnost *The National Service Act (no. 2)*.¹⁴ Povolával do služby všechny svobodné ženy ve věku 20 až 30 let, aby se připojily k jedné z pomocných jednotek. Jednalo se o ATS¹⁵, WRNS¹⁶, WAAF¹⁷ a Women's Transport Service (přeprava). Již v roce 1943 se však podíl žen zapojených v pomocných oddílech zvýšil na skoro 90 % svobodných a až

11 Ženská pozemní armáda vznikla v roce 1938 a jejím cílem bylo vyškolit ženy v zemědělských pracích, aby mohly nahradit muže odvolané na frontu.

12 Tato organizace sdružovala ženy pro dobrovolné ambulanční a ošetrovatelské služby, na organizaci sbírek pro oběti náletů.

13 Ženy zde pracovaly jako řidičky vlastních aut pro potřeby armády.

14 *The National Service Act 2* pozměnil číslo 1 z roku 1939, jenž vyšel v platnost po vstupu Velké Británie do války. Prikazoval brannou povinnost pro všechny muže ve věku od 18 – 41 let. Tento dokument uděloval výjimky a to třeba občanům žijícím v Británii méně jak 2 roky, studentům nebo zaměstnancům vlády Britského impéria.

MARCUS, Philip. Some Aspects of Military Service. *Michigan Law Review*. 2006, roč. 39, č. 6, str. 913-950 [vid. 7. 5. 2017] Dostupné z: <https://www.jstor.org/action/doBasicSearch?Query=ti%3A%22Some+Aspects+of+Military+Service%22+&acc=off&wc=on&fc=off&group=none>

15 Auxiliary Teritorial Service.

16 Women's Royal Naval Service – ženské jednotky u námořnictva.

17 Women's Auxiliary Air Force – ženské jednotky u letectva.

80 % vdaných žen. Výjimku k narukování do armády dostaly těhotné ženy spolu s ženami s malými dětmi.¹⁸

2.1. Zapojení žen v první světové válce

První světová válka byla přínosná pro ženy v následujících bodech. Za prvé otevřela ženám širší okruh povolání a urychlila zhroucení tradičního zaměstnávání žen, zejména v domácích službách. Od 19. století do roku 1911 pracovalo v Anglii a Walesu jako služebnictvo 11-13 % žen. Do roku 1931 tato čísla klesla pod méně než 8 %. Ženy, které si původně vydělávaly ve službě, začaly pracovat v jiných sférách. Druhým přínosem války se ukázalo být založení ženských odborů. Ženské dělnice se sdružovaly mnohem méně než jejich mužští protějšci. Způsobila to práce na kratší úvazky, zaměstnání žen v menších firmách a obecná nepřejícnost ženského sdružování. To se během války změnilo, ženy spolu začaly spolupracovat a donutily tak zaměstnavatele ženskou otázku na pracovištích řešit.¹⁹

Velká válka též umožnila britským ženám se více zapojit do pracovního procesu, kde zaujaly místa po mužích odvedených na fronty. Také začaly pracovat v úplně nových odvětvích, jež vznikla s rozvojem války, například ve zbrojovkách. Vysoká poptávka po zbraních vedla k tomu, že továrny na munici se v roce 1918 staly největším jednotlivým zaměstnavatelem žen.²⁰ Přestože se objevil počáteční odpor vůči zaměstnávání žen na pozicích považovaných za „ryze mužské“, zavedení odvodu roku 1916 tyto hlasy umlčelo. Vláda začala koordinovat zapojení žen prostřednictvím kampaní a náborových jednotek, což mělo za následek zaměstnání žen na pozicích železniční strážě, řidiček autobusů, tramvají, pošťaček, policistek, hasiček a také úřednic. Některé ženy pracovaly na farmách, kde obstarávaly těžké stroje, staraly se o dobytek a úrodu. Poprvé mohly přispět či obstarat rodinný rozpočet, jež byl nižší než rozpočet zajištěný mužem.²¹

Míra zaměstnanosti žen se během první světové války zvýšila z 23 % populace v produktivním věku v roce 1914, až na 46, 7 % v roce 1918.²² Čísla by mohla být

18 DADY, Marget. *Women's War: Life in the Auxiliary Territorial Service*. Book Guild Ltd. 1986. ISBN 978-0863321825 str. 40.

19 CULLETON, Claire A. *Working class culture, women, and Britain, 1914-1921*. New York: St. Martin's Press, 2000. ISBN 978-0312225414. str. 50.

20 Tamtéž. Str. 77.

21 BRAYBON, Gail. *Women workers in the First World War*. New York: Routledge, 1989. ISBN 978-0415042017. str. 37.

22 Tamtéž, str. 49.

i vyšší, ale mnoho domácích dělnic v těchto údajích nefiguruje, protože je nikdo nenahlásil. Nejvíce zaměstnané byly provdané ženy, které představovaly přibližně 40 % všech pracujících. Po ukončení války se mnoho mužů obávalo, že nedostanou svoji práci zpět, kvůli jejich nižším platům. To se ale nestalo, buď ženy musely vrátit svoji pozici mužům, nebo jim byla ponechána, avšak za mnohem nižší plat.²³

2.2. Ženy v armádě během první světové války

Jak klesal počet vojáků neodvedených na frontu, zvyšovala se potřeba pokrýt mužská místa v zázemí. Vzrostla potřeba na kancelářských pozicích, přepravě, jídelnách a armádních základnách. War Office se rozhodla tyto pozice obsadit dobrovolnicemi, jež do samotných bojů neměly aktivně zasahovat.

V červnu roku 1917 byly založeny s přispěním sir Nevilla Macreadyho Pomocné sbory ženské armády²⁴ s cílem poskytnout práci ženám v týle války. Později se těmito sborům začalo říkat Armádní pomocné sbory královny Marie²⁵, jež jako první vedla Mona Chalmers Watson. Dobrovolnice WAAC nosily zelené nebo khaki uniformy, které byly podobné mužským uniformám. Skládaly se z čepice, bundy a sukně, jež neměla být kratší než 12 cm od země. Do konce války se k WAAC připojilo více než 50 000 žen, které pracovaly ve válečných zónách ve Francii, Belgii, Itálii nebo Řecku. Zde velmi často pracovaly v kuchyních a jídelnách, jak ve vojenských táborech, tak v nemocnicích. Za odvedenou práci obdržely různou výši platu, nejnižším ohodnocením bylo 24 šilinků týdně, ale pokud dobrovolnice uměla psát na stroji, mohla si přijít až na 45 šilinků. Sbory rozpustily až v roce 1921, kdy se většina mužů vrátila na svá původní místa.²⁶

Další organizace, v níž ženy mohly sloužit během války, se jmenovala Královské letecké sbory žen²⁷ založené roku 1918. Původním záměrem bylo poskytnout ženské opravářky, aby uvolnily muže do bojů, leč organizace se však setkala s velkým zájmem žen. Během prvních devíti měsíců se přihlásilo na 9 000 dobrovolnic, takže mohly obsadit více zaměstnání – řidiček, administrativních úřednic či kontrolerek. V této

23 Tamtéž, str. 52.

24 Women's Army Auxiliary Corps.

25 Queen Mary's Army Auxiliary Corps.

26 ZWEINIGER-BARGIELOWSKA, Ina. *Women in twentieth-century Britain*. 2. print. Harlow [u.a.]: Longman, 2001. ISBN 9780582404809. str. 308.

27 Women's Royal Air Force.

organizaci se poprvé předvedla jako skvělá vedoucí Gwen Vaughan, jež zkušenosti z první světové války pak využila v dalším velkém válečném konfliktu. Po konci války se rozhodlo, že ženské letecké oddíly nejsou dále potřeba a v roce 1920 zanikly.²⁸

Námořnictvo sestavilo první organizaci zaměřenou na nábor žen. V roce 1917 vznikla Ženská královská námořní služba, v jejíž čela stanula Katrine Furse. Členky pracovaly zejména jako kuchařky, telegrafistky, sekretářky nebo elektrikářky. Díky jejímu úspěchu vznikly již zmíněné organizace a ženy dosáhly jisté emancipace, na konci války u námořnictva sloužilo 5 000 žen. V námořnictvu dobrovolnice podstoupily jeden z nejkratších výcviků v britské armádě, během dvou týdnů vedení poznalo, které ženy se pro práci hodí. Tyto ženské jednotky zanikly roku 1919.²⁹

Ve válce také pomáhaly jako ošetřovatelky v organizaci *First Aid Nursing Yeomanry*, ta vznikla již v roce 1907 jako první ženská zdravotní skupina. Během světové války byl zdravotní personál poslán po evropských bojištích, staraly se například o zraněné v Belgii nebo Francii. Nejenže pečovaly o nemocné, také jezdily se sanitkami a provozovaly jídelny na bojištích. Ač nosily uniformy, nikdy k armádním sborům nepatřily, a proto po válce pokračovaly ve svém působení.³⁰

Dobrovolnice v těchto ženských oddílech si zachovaly svůj civilní status a převážně vykonávaly „ženské“ role, jako sekretářky, telefonistky či zdravotní sestry. Měly jen podpořit a překonat válečné škrtky, než se vrátí muži z fronty a začnou vykonávat těžkou práci. Během první světové války v těchto organizacích sloužilo přibližně 95 000 žen nejen doma, ale i v zahraničí.³¹

2.3. Po válce

S nastolením míru mnoho lidí předpokládalo, že se vše vrátí do stejných kolejí jako před válkou. Ženy měly postupně opouštět svá zaměstnání a muži se do nich vraceli. Mnoho zaměstnavatelů uzavřelo s ženami smlouvu pod podmínkou, že po válce své

28 ESCOTT, Beryl E. *Women in Air Force blue: the story of women in the Royal Air Force from 1918 to the present day*. Wellingborough, Northamptonshire, England: P. Stephens, c1989. ISBN 1852600667.

29 FLETCHER, M. H. *The WRNS: a history of the Women's Royal Naval Service*. Annapolis, Md.: Naval Institute Press, 1989. ISBN 9780870219979.

30 LEE, Janet. *War girls: the First Aid Nursing Yeomanry in the First World War*. New York, NY: Distributed exclusively in the USA by Palgrave, 2005. ISBN 9780719067129.

31 CRANG, JA. *The revival of the British women's auxiliary services in the late nineteenth-thirties*. Historical Research. 83, 220, 343-357, May 2010. ISSN: 09503471. str. 344.

místo předají mužům, za nichž „zaskakovaly“. Ve společnosti však zbylo mnoho rodin, kde žena přešla na pozici hlavní živitelky, protože její muž ve válce padl nebo se těžce zranil. Právě ony, spolu se svobodnými ženami, chtěly dosáhnout práva, že dostanou přednost před vdanými žadatelkami o práci.³²

Bezprostředně po válce probíhala diskuze ve vojenských kruzích nad tím, zda by se měla služba žen uchovat trvale v rámci ozbrojených sil. V souvislosti se zadáním výše obranných výdajů, stejně jako s antifeministickou reakcí na ženy v uniformě v některých oblastech, se zřízení ženské jednotky nestalo prioritou.

32 CRANG, JA. *The revival of the British women's auxiliary services in the late nineteenth-thirties*. *Historical Research*. 83, 220, 343-357, May 2010. ISSN: 09503471. str. 344.

3 Vznik pomocných ženských sborů v Británii

Pomocné ženské sbory vznikly již v září 1938, kdy vešel v platnost rozkaz o zřízení Auxiliary Territorial Service. Své kořeny mají už u Women 's Auxilliary Army Corps (Ženských pomocných armádních oddílů) založených již v roce 1917 V té době ženy pracovaly jako kuchařky, telefonistky nebo i jako servírky.³³ Původní plán počítal s nábořem 25 000 ženských dobrovolnic, s nimiž se počítalo pro práci řidiček, zdravotních sester nebo mohly vykonávat administrativní práci. Jak se postupně rozšiřovala bojiště války, a větší počet mužů odcházel frontu, potřeba po ženách se logicky začala zvyšovat.

Věková hranice pro přijetí se rozšířila na 17-43 let, a dokonce umožnila vstup vysloužilým „veteránkám“ z WAAC, jež nepřekročily věkovou hranici 50 let, a jejichž zkušenosti z první světové války byly neocenitelné.³⁴ Na stejné postavení v armádě si však ženy musely počkat do dubna 1941, kdy je armáda zrovnoprávnila s muži. Služba žen obnášela stejné výhody i nevýhody jako práce vojáků, jedinými rozdíly byla výše platu, který odpovídal 2/3 platu vojáků a vynechání výcviku střelby.³⁵

První a asi nejznámější ředitelkou ATS byla Helen Gwynne-Vaughan. Už v první světové válce působila v úřadech, jež pořádaly nábor dobrovolnic, jejich výcviku a organizaci se věnovala i v meziválečných letech. Už v roce 1936 volala po výcviku dcer důstojníků, protože mohly zdědit jejich schopnosti, a právě na její podnět War Office začala s nábořem žen.³⁶ Díky těmto svým zkušenostem byla zvolena do čela ATS po jejich založení, kde zůstala až do roku 1941. Na pozici ředitele ATS tzv. *Chief Controller* se pak vystřídaly další tři ženy.

Ženy, jež zvažovaly vstup do ATS, ujišťovaly úřady, že jejich vstupem neztratí ženskost či jemnost. I přes tato ujištění, zůstávala ATS nepopulární volbou mezi Britkami, proto dávaly přednost službě v jiným vojenských organizacích. K ATS se mezi červnem až srpem 1941 přidalo pouze 6647 nových členek, naopak o členství u WAAF zažádalo 15 827 žen.³⁷ To, jak je situace špatná, nastínil průzkum o zaměstnání žen z roku 1940, jež iniciovalo ministerstvo práce, a jeho výsledky donutily válečný

33 Tyto sbory zanikly v roce 1921.

34 DADY, Margret. *Women's War: Life in the Auxiliary Territorial Service* str. 22.

35 Tamtéž, str. 30.

36 Tamtéž, str. 44.

37 NOAKES, Lucy, *Women on the British Army: War and the Gentle Sex, 1907-1948*, New York, NY: Routledge, 2006. ISBN 978-0415390576. str. 111.

kabinet vlády se tímto problémem zabývat.³⁸ Vznikla tak meziodborová komise složená z členů armádních organizací, ministerstvem informací a ministerstvem práce, jež měla za cíl získat více členek ATS.

3.1. Propaganda

Reklamy, pamflety, rádiová vysílání a články v novinách se snažily zvýšit přitažlivost služby tím, že zdůrazňovaly jak ženskost členek ATS, tak širokou škálu pracovních pozic. Kampaň se také zaměřila na vymýcení všeobecné představy, že práce pro ATS je jen o trochu lepší než domácí práce. Jedno z hesel objevující se na reklamách upozorňovalo na to, že představa o ženách z ATS jako o typu domácích služek je již dávno zastaralá. Jednotvárné a fádňní povinnosti se ve výcviku a poté v zaměstnání objevují jen z 10 %.³⁹ Rétorika hesel se od doby první světové války proměnila, a tedy nezdůrazňovala možnost se realizovat na pracovním trhu. Hlavním motivem hesel se stalo postavení žen jako rovnocenných partnerů ve „válce lidí“, bez nichž se nepřítel nepodaří porazit. Mnoho výzev také sázelo na touhu žen někam patřit. Jedna z nejznámějších výzev zněla „*Nezáleží, jestli jsi chudá nebo bohatá, mladá nebo v produktivním věku, ženou, matkou nebo dcerou, kvalifikovaná nebo ochotná se učit. ATS potřebuje 100000 nových rekrutů a volají po ženě, jako jsi ty.*“⁴⁰

Plakáty vyzývaly nejen k nástupu do válečných organizací, ale také vybízely k práci v továrnách. Na rozdíl od USA a jejich *Rosie the Riveter* si Velká Británie nevytvořila fiktivní postavu, s níž by se ženy mohly ztotožnit. Na plakátech se objevovaly ženy v uniformách, stojící vedle muže/vojáka, doplněného motivujícím heslem. Příkladem zmařené snahy o vyobrazení ženy v uniformě může být plakát od Abrahama Gameese, vrchního výtvarníka válečných plakátů. Vytvořil obraz dobrovolnice, jež okouzlovala svou krásou, barvou vlasů a celkovou vizáží, ale ve svém důsledku vzbuzovala spíše rozpaky. War Office tento plakát stáhnul z oběhu, protože věřil, že toto vyobrazení je až moc přitažlivé a skandální pro britskou společnost, a proto byl nahrazen obrazem energicky pochodující brunety s východoevropskými rysy, který byl více vhodný pro přesvědčení společnosti k společnému boji ve válce.⁴¹

38 NOAKES, Lucy, *Women on the British Army: War and the Gentle Sex, 1907-1948*, str. 110.

39 Tamtéž, str. 111.

40 Whoever you are, rich or poor, young or middle aged, wife, mother or daughter-at-home, highly ualified or willing to learn. The ATS need 100000 recruits. They are crying out for women like you.

Tamtéž, str. 112.

41 Tamtéž, str. 113.

V novinách a magazínech vycházely články s příběhy již zapojených žen, jež se měly podělit o dosavadní zkušenosti a případně přesvědčit stále nerozhodnuté jedince. Jak později řekla Mary Grieve, dlouholetá editorka časopisu Women, pro ženy bylo téměř nemožné uniknout článkům o válce, kvůli úzké spolupráci mezi editory novin a armádním organizacím.⁴² Časopis *Picture Post* připravil sérii článků o ženách, kterým se nábořem změnil život. Reportérka Anne Scott-Jamesová⁴³ se skupinou dívek prošla základním výcvikem a vše náležitě popsala s cílem zachytit zájem žen a vrátit je v co nejkratším časovém horizontu zpět k tolik záslužné činnosti.⁴⁴

Důvody, proč se přidat ke službě, se lišily. Některé z uchazeček chtěly dosáhnout vyššího platového ohodnocení, jiné se nechaly inspirovat již narukovaným příbuzným nebo přítelem, většina z nich se ale chtěla zapojit do boje proti Ose. Dobrovolnice přicházely nejčastěji k pomocným oddílům v okolí jejich bydliště, kde také absolvovaly výcvik.⁴⁵ Někdy kvůli výcviku musely cestovat po celé Anglii, protože britská vláda skupovala různé budovy po celém království. Nejznámějším výcvikovým centrem je dnes asi Bletchey Park, kde byl nejenže rozšifrován kód Enigma, ale i vycvičeno a zaměstnáno na několik tisíc žen. Tvořily přibližně 75 % osazenstva z 10 000 zaměstnanců v areálu.⁴⁶

3.2. Uniformy

První dobrovolnice, jež se k ATS přidaly již v roce 1938, neměly žádné uniformy, sjednocujícím prvkem pro ně byla ramenní páska s iniciály ATS. Později, spolu s reorganizací ATS a udělením armádního statutu, získaly členky ATS plnohodnotné uniformy. Členky dostaly sadu složenou z košile, sukní, saka, čepice a spodního prádla, známé jsou vysoké ponožky, pro něž se vžila mezi ženami přezdívka „*passion killers*“. Byly velmi podobné uniformám, jež ženy nosily v první světové válce: čepice byly inspirovány čepicemi zdravotních sester Q.M.A.A.C⁴⁷, saka byla podobná těm z oddílů

42 GLEDHILL, Christine. a Gillian. SWANSON. *Nationalising femininity: culture, sexuality, and British cinema in the Second World War*. New York: Distributed exclusively in the USA and Canada by St. Martin's Press, 1996. ISBN 0-7190-4259-3. str. 127.

43 Anne Scott-James, (1913 – 2009) jedna z nejúspěšnějších novinářek Velké Británie, dělala editorku v magazínech *Picture Post*, *Vogue*, *Haarper's Bazaar* nebo *Daily Mail*.

44 GREEN, Barbara. *Girls in khaki: a history of the ATS in the Second World War*. Stroud: Spellmount, 2012. ISBN 9780752463506. str. 22.

45 DADY, Margaret. *Women's War: Life in the Auxiliary Territorial Service*, str. 45.

46 Převzato z: <http://www.bletchleyparkresearch.co.uk/research-notes/women-codebreakers/> cit.[20. 6. 2017].

47 Queen Mary Auxiliary Ambulance Corps.

F.A.N.Y⁴⁸. Jediným větším rozdílem mezi uniformami z let 1914-18 a 1939-45 byla délka sukní, zkrátily se tak, aby vynikla jejich praktičnost. Nejdříve si však toho zkrácení musely obhájit, protože část vedení se bála nechtěné pozornosti ze strany mužů.⁴⁹

Během války došlo k drobným změnám na uniformách, přibyl pásek a druhá ředitelka ATS, Jean Knox, si vyžádala nový tvar kapes. Další změny byly provedeny s ohledem na co nejnižší náklady. Kabáty, blůzy, saka měly knoflíky na levé straně, stejně jako muži, takže v továrnách nepotřebovaly dva stříhy, ale jeden v mnoha velikostech.⁵⁰ Čepice nepatřily k povinné části uniformy, ženy je měly nosit zejména tehdy, když nebyly ve službě a třeba cestovaly domů.

3.3. Struktura výcviku

Základní výcvik zpočátku trval šest týdnů, avšak s vývojem války se proces tréninku zkracoval, protože poptávka po vyškolených ženách byla vysoká. Ve výcvikovém táboře adeptky podstoupily úvodní zdravotní prohlídku s očkováním a vyšetřením, pokud měly vši, čekaly dítě nebo trpěly pohlavní nemocí, mohly být z přijímacího řízení vyloučeny. Až když je vyšetřující lékař shledal zdravými, byla jim přidělena ubikace.⁵¹ Poté již začal výcvik, kde se jako první učily pochodovat, poslouchat, plnit rozkazy a udržovat tábor v pořádku. Dále pak absolvovaly kurz zacházení s plynovou maskou a jak reagovat v případě plynového útoku bez jakýkoliv ochranných pomůcek.

Většina přednášek a cvičení podléhala výnosům vydaným ve War Office v roce 1941.⁵² Kniha s názvem *Regulations for the ATS* nabídla nejen školitelům, ale i dobrovolnicím, veškeré informace o chodu armády. Kapitoly popisovaly fungování různých jednotek, části zbraní a výzbroje. Žádná otázka neměla zůstat nezodpovězená a ženy díky tomu věděly, co je v jednotkách ATS čeká. Musely umět přesně popsat, jak funguje organizace, dokumentace, sazba platů nebo propouštěcí procedury a válečné soudnictví. Mezi jejich nově získané vědomosti též patřila znalost pravidel oblékání uniformy při různých příležitostech. V patnácti přílohách připravili tvůrci grafy

48 First Aid Nursing Yeomanry.

49 GREEN, Barbara, *Girls in khaki*, str. 24.

50 Tamtéž, str. 27.

51 DADY, Margaret. *Women's War: Life in the Auxiliary Territorial Service*, str. 33.

52 *Regulations for the Auxiliary Territorial Service 1941* / War Office. - London: HMSO, 1941.

a přehledy jednotek, úřadů a postavení úředníků v armádní hierarchii, aby se ženy ve složitých strukturách lépe orientovaly.

Nástupní pobyt v táboře trval celých šest týdnů, posléze byly ženy přiřazeny na jednotlivé úseky a mohla začít jejich každodenní práce. Nejčastěji rozhodovala dřívější praxe a zkušenosti členek. Pokud se tedy žena živila jako administrativní pracovnice, armáda jejich zkušeností využila a našla pro ni práci v kanceláři. V případě, že žádnou zkušenost neměly, podstoupily v táboře test, jenž byl sestaven tak, aby pokud možno věrně odrážel možnost zařazení žen k takové náplni zaměstnání, která odpovídala jejich schopnostem. V listopadu roku 1942 mohly například absolvovat pekařský test, po němž mohly být kvalifikovány na funkci pekařky.⁵³ Tyto písemné testy pomáhaly ženám si uvědomit, jaké činnosti ovládají a jaké jim dělají potíže.

3.4. Jejich zaměstnání

V době založení ATS se počítalo s pěti základními zaměstnáními, kde se ženy měly uplatnit. Jednalo se o úřednice, řidičky, skladnice, kuchařky a pomocné v kuchyních a v jídelnách.⁵⁴ Později se objevily další funkce, mnohem odbornější a náročnější, například obsluha radarů, světlometů, dále se mohly stát mechanickými, ale uplatnění se pro ně našlo i u vojenské policie. Nastoupily do šifrovací a zpravodajské služby, dokonce se některé z nich připojily k aktivním bojovým jednotkám, v nichž obsluhovaly protiletadlová děla. Ačkoliv nebyly vyzbrojeny, účastnily se příslušnice ATS války téměř na všech frontách, kde se pohybovala britská armáda. Po vypuknutí války bylo na 300 žen vysláno do Francie, kterou pak při obsazení nacistickou armádou mezi posledními opouštěly právě telefonistky ATS.⁵⁵

Většina oddílů působila na území Británie, ale mnoho jednotek bylo převeleno na bojiště Evropy, Středomoří, Afriky i na Dálný východ. V zámoří některé jednotky vznikly přímo z místních zdrojů. Početní stavy se měnily dle potřeb války, u ATS vzrostly počty během čtyř let z 23 900 na 212 500 osob (září 1943).⁵⁶

Jak armáda začala postupně trpět nedostatkem mužů, doplnily ženy z ATS nejvíce tyto 4 organizace: Royal Artillery (dělostřelectvo), Corps of Royal Engineers (technické

53 Test 2556 Baker ATS. Převzato z <http://www.atsremembered.org.uk/historyats.htm> cit. [14. 6. 2017].

54 GREEN, Barbara, *Girls in khaki*, str. 33.

55 DADY, Margaret. *Women's War: Life in the Auxiliary Territorial Service*, str. 45.

56 BOYNE, Walter J. *Air warfare: an international encyclopedia*. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO, c2002. ISBN 978-1576073452. str. 701.

oddíly), Royal Corps of Signals (jednotky komunikace) a Royal Army Ordnance Corps (zásobovací jednotky).

3.5. Závěr války a konec ATS

Se závěrem války, kdy o vítězství Spojenců nebylo téměř pochyb, zahájily úřady postupnou demobilizaci. Spolu s Britkami sloužilo u jednotek též mnoho žen jiných národností. Jednalo se zejména o Belgičanky, Norky, Francouzky, Palestinky, Řekyně, Polky ale i Rakušanky. Mezi nimi se skvěle osvědčily i příslušnice pocházejících z předválečného Československa. I když se dobrovolnice z cizích zemí vracely domů, britské ženy armádu opustit nemusely, jejich nábor neskončil. Stále zaujímaly důležité postavení v mnoha potřebných oblastech. Fungovaly do roku 1949, kdy byly jednotky ATS přeorganizovány na Women's Royal Army Corps (WREC).⁵⁷ Původně se zamýšlelo zanechat název ATS a připojit k němu Royal, avšak výsledný akronym RATS (KRYSY), rozhodně nezněl obdivně. V oddílech WREC mohly ženy sloužit až do roku 1992, kdy vláda tuto organizaci rozpustila.⁵⁸

Během války přišlo o život 335 členek ATS, 94 z nich bylo prohlášeno zmizelými, 302 zraněnými v boji a 20 zajatými.⁵⁹ Všem těmto statečným ženám sloužícím nejen během druhé světové války byla v roce 2006 věnována socha v Národním Arboretu v Staffordshire.⁶⁰

57 GREEN, Barbara, *Girls in khaki*, str. 117.

58 BIDWEL Shelford. *Women's Royal Army Corps* (1997), str. 131.

59 GREEN, Barbara, *Girls in khaki*, str. 24.

60 Převzato z: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/staffordshire/5182202.stm cit. [23. 9 2017].

4 Cesta do Británie

Krátce potom, co se A. Hitler stal říšským kancléřem, začal nacistický režim pronásledovat, věznit či likvidovat své odpůrce a skupiny obyvatelstva, jež pro nový řád nebyly přijatelné z náboženského, etnického či sexuálního vyznání. V důsledku těchto akcí začaly Německo opouštět tisíce občanů a po celé Evropě vzrůstal počet uprchlíků právě této národnosti. Velká Británie podnikla kroky k vyřešení této situace podepsáním dohod o pomoci německým uprchlíkům. V říjnu 1938 tyto dokumenty ještě rozšířila na utečence z československého pohraničí.⁶¹

4.1. Organizace pomáhající uprchlíkům

Díky tomu mohl vzniknout Britský výbor pro uprchlíky z Československa⁶², a s tímto výborem poskytla Británie útočiště pro první utečence, většinou německé nebo rakouské národnosti. V létě se Výbor přeorganizoval na Český svěřenecký fond⁶³ a do konce roku zaregistroval více než 7000 osob.⁶⁴ Uprchlicí se v rámci CRTF dělili do několika skupin. Tou nejpočetnější se stala německá skupina, registrující počátkem války 2100 osob. K české se hlásilo asi 500 a k židovské⁶⁵ kolem 300 členů. Celkem CRTF registroval 13 398 obyvatel z předválečného Československa. Mimo CRTF největší koncentraci krajanů sdružoval Československý klub, k němuž se v té době hlásilo přibližně 200 československých starousedlíků. Ze všech těchto komunit se v letech 1939/1940 přihlásilo do čsl. zahraniční armády přes jeden tisíc dobrovolníků.⁶⁶ Ke konci roku 1940 dospěly britské úřady k rozhodnutí o vytvoření soupisu všech spojeneckých zemí žijících na britských ostrovech. Československá exilová vláda založila po dohodě s Brity Československou zprostředkovatelnou práce. Jejím hlavním úkolem bylo zaregistrovat všechny čsl. občany sídlící na území Spojeného království a Severního Irsku, mimo vládní úředníky a osoby sloužící v armádě, pro něž měla najít

61 VELECKÁ Hana: *Britská pomoc uprchlíkům z Československa v roce 1939*, Soudobé dějiny, p. 4, 2001, s. 659- 691.

62 British Committee for Refugees from Czechoslovakia, dále BCRC.

63 Czech Refugee Trust Fond, dále CRTF.

64 ČECHUROVÁ Jana, KUKLÍK Jan: *Czech Refugee Trust Fund a československá emigrace*. Soudobé dějiny, č.1/2007, str. 33.

65 HICEM byla organizace založená roku 1927 s cílem pomoci židovskému obyvatelstvu v Evropě emigrovat.

66 VÚA – VHA, sbírka 37, sign.37-177-2.

uplatnění ve válečném průmyslu. Kvůli nestálým změnám v počtu osob trvala práce zprostředkovatelnou až do konce války.⁶⁷

Po registraci nového člena došlo k projednání jeho případu u výběrové komise, a ta rozhodla o jeho případném umístění do válečného průmyslu. K udělení výjimky pro vyjmutí z pracovní povinnosti docházelo zřídka, důvodem byly studijní povinnosti nebo špatný zdravotní stav. Obcházení pracovní povinnosti britské ministerstvo práce nedoporučovalo. Věřilo v morální povinnost cizinců, jež by nevedla ministerstvo využít jakýkoliv donucovacích prostředků. Těch totiž použilo jen do září 1941 v 60 případech vůči vlastnímu obyvatelstvu.⁶⁸

I když Británie přijímala stále další emigranty a uprchlíky z neutrálních, spojeneckých i okupovaných zemí Evropy, tak počet Čechoslováků stoupal jen pomalu. V dubnu se celkový stav zdejších čsl. státních příslušníků odhadoval na více než 15 000 osob, včetně vojáků.⁶⁹ Přírůstkem a posílením československé komunity se později stala čsl. jednotka ze Středního východu, přibyly manželky vojáků a odvedení vojáci ze zajateckých táborů a z Francie.

4.2. Československé ženské organizace

Ihned po obsazení republiky Německem se objevují první zprávy o zapojení čsl. žen na britských ostrovech. V reakci na okupaci se jich u čsl. vojenského a leteckého atašé v Londýně přihlásilo 271 žen, především na pozice ošetřovatelek.⁷⁰ Absolvovaly 36denní ošetřovatelský kurz, jenž nakonec navštívilo na 200 žen. V roce 1941 se číslo zvýšilo na 432 dobrovolnic hlásících se k aktivní vojenské službě.⁷¹ Poté, co vznikla Zprostředkovatelna, byla čísla zpřesněna. čsl. úřadům se k aktivní službě přihlásilo do srpna 1941 celkem 429 žen ve věku od 16 do 50 let. Ty pracovaly jako pomocnice v domácnostech, strojnice, administrativní pracovnice, ošetřovatelky a jiné. V domácnostech zůstalo na 2039 vdaných žen, studiu se věnovalo 206 dívek a bez zaměstnání bylo 96 žen.⁷²

První čsl. ženskou organizací založenou roku 1941 se stala Rada československých žen ve Velké Británii. V čele stála poslankyně a členka Státní rady Marie

67 NA, fond Londýnský archív, kr. 5, 61-5-19.

68 NA, fond LA, kr. 5, 61-5-21.

69 NA, fond 5. Patzak, kr. 59, sign. 5-37-32.

70 VÚA, sbírka 37, sign.37-177-2

71 Tamtéž, sign.37-18-132.

72 NA, fond LA, kr. 5, sign. 61-5-16.

Jurnečková - Vorlová.⁷³ Organizace si kladla za cíl získat ženy pro válečné úsilí organizováním peněžních sbírek, pořádáním kulturních či propagačních akcí, také spolupracovala se spojeneckými ženskými organizacemi. Ženy pletly teplé ošacení pro vojsko, dále se staraly se o děti čsl. krajanů atd. Rada vydávala časopisy Československá žena a Die Frau. Časopis v němčině vydávala kvůli velkému procentu členek německé národnosti. Svoji činnost ukončila spolu s koncem války.⁷⁴

Další aktivní organizací, sjednocující československé ženy, byl Spolek čsl. žen ve Velké Británii. Členská základna se pohybovala kolem čísla 100. Na rozdíl od Rady se Spolek věnoval přímé sociální pomoci raněným a nemocným vojákům. Navštěvovaly je v nemocnicích a dodávaly jim potravinové balíčky a různé maličkosti. Později začal Spolek spolupracovat s Československým červeným křížem, kde pracovaly až tři třetiny členek. Vedle těchto činností pořádal Spolek akce na podporu čsl. vojáků v SSSR, vydával propagační tiskoviny, pořádal přednášky a výstavy. Dále se ženy mohly zapojit do různých mezinárodních organizací nebo čsl. zájmových klubů zaměřených na něžné pohlaví.⁷⁵

4.3. Nábor československých žen do ATS

Na přelomu let 1940/1941 se britská vláda začala zabývat myšlenkou rozšíření pomocných vojenských jednotek a jejich posílení o cizí státní příslušnice žijící na území Velké Británie. V polovině ledna 1941 vyslovila War Office souhlas s reorganizací a doplnění jednotek, následně War Office vydala memorandum s informací pro ženy všech národností o možnosti přijetí do ATS.

Žadatelky musely předložit doporučení od dvou anglických občanů a posledního zaměstnavatele. Požadované věkově rozmezí bylo stanoveno na 18 až 42 let, se souhlasem rodičů či zákonného zástupce mohla o vstup zažádat dívka o půl roku mladší, než bylo stanovené minimum. Tělesná vada nebo špatný zrak mohly být důvodem k odmítnutí, ohledně zdraví panovaly přísné regule. Pokud uchazečka vychovávala děti, musela nějak dokázat, že o ně bude postaráno. Počítalo se se znalostí anglického jazyka, protože veškeré dokumenty a vstupní pohovory probíhaly právě v tomto jazyce. Poté, co

73 Marie Jurnečková – Vorlová byla československou poslankyní za stranu sociálně demokratickou. Během druhé světové války působila spolu se svým manželem Václavem Vorlem v čsl. Exilu. V Londýně. Po návratu do vlasti pracovala na ministerstvu sociální péče.

74 NA, archiv Huberta Ripky, kr. 204 sg. 1-92-1.

75 NA, archiv Huberta Ripky, kr. 147, sg. 1-13-24-3.

došlo ke splnění všech podmínek, prošla každá žádost bezpečnostní prověrkou trvající až šest týdnů.⁷⁶

War Office předložila návrh o založení čsl. rot v rámci britských ATS exilovému ministru národní obrany Sergejovi Ingrovi⁷⁷ již na začátku února 1941, jenž s návrhem souhlasil a předložil ho dále k vojenské kanceláři prezidenta.⁷⁸ Edvard Beneš též s nápadem souhlasil a svolil k dalšímu jednání ministerstva národní obrany s War Office. Chtěl, aby podobná situace nastala i u Air Ministry (ministerstva letectví), kde by vznikla podobná jednotka ve prospěch čsl. letectva⁷⁹ Inspektorát čsl. letectva si zpočátku nedokázal představit uplatnění žen u leteckých jednotek. Letectvo pro svůj bojový charakter ženy nezaměstnávalo, avšak dokázalo pro ně několik pracovních míst najít. Nicméně zaměstnání jen několika žen by vedlo ke komplikacím kvůli jejich oddělenému ubytování a přemísťování na nové základny. Další pracovní pozice (například řidiček, telefonistek anebo stenografek) byly čistě v kompetenci britských úřadů, které zatím nebyly nakloněny k přijímání cizích státních příslušnic.⁸⁰ V březnu 1941 proběhla důležitá jednání o vstupu československých žen do ATS a vzniku jejich jednotky. Uskutečnila se mezi vojenským a leteckým atašé podplukovníkem generálního štábu Josefem Kallou a Senior Commander Jean Knox z jednotek ATS. Termín k vytvoření útvaru byl odsun na neurčito, ženy se tudíž mohly zatím hlásit k ATS individuálně. Předpokladem k přijetí bylo potvrzení čsl. úřadů o politické spolehlivosti, jež nahradil jen generální souhlas čsl. úřadů. Pokud se takovým osvědčením žadatelky neprokázaly nebo je úřad označil za politicky neurčité, byly přijaty jako skladnice, spojovatelky či kuchařky.

Kampaň o přijímání do ATS se rozjela již koncem ledna 1941. Brzy poté se začaly hlásit první dobrovolnice, jenž by okamžitě ochotny nastoupit na určená místa. Československé ženy nebyly vystaveny tak masivní kampani jako ty britské, Zprostředkovatelna připravila provolání k čsl. ženám, jež vyšlo v časopise Čechoslovák.⁸¹ Dále vytiskla několik článků právě v tomto periodiku, např. článek

76 VÚA, fond MNO-L, kr. 24.

77 Sergěj Ingr – československý generál, legionář a mimořádný velvyslanec v Haagu. Roku 1949 stál u zrodu Rady svobodného Československa.

78 VÚA, fond MNO-L, kr. 24.

79 VÚA, fond MNO-L, kr. 24. sg.33-19.

80 VÚA, fond MNO-L, kr. 24, sg.33-21.

81 Čechoslovák, č.13/1941.

o první zapsané československé dobrovolnici z pera Dolores Šperkové *Proč ne my?*⁸² Také se konalo několik přednášek s britskými důstojnicemi o výhodách služby u ATS. Zde naše ženy mohly získat informace o výcviku, zařazení nebo právech a povinnostech či možnosti dovolené. I přes tyto kroky nebyl ohlas kampaně nijak velký, v prvních týdnech se přihlásilo pouze dvanáct žen.⁸³

Koncem roku 1941 začala War Office řešit národnostní označení cizích státních příslušnic sloužících u ATS. Ministerstvo národní obrany souhlasilo s návrhem odznaku pravoúhelníků s nápisem Czechoslovakia.⁸⁴ Takové označení měly pak právo nosit nejen členky jednotek stejné národnosti, ale i ženy u mnohonárodnostních jednotek. Britské úřady toto „rukávové“ označení brzy povolily.

Prvním zaměstnavatelem českých žen se stalo MNO, jež si je vyžádalo kvůli nedostatku personálu. Práci tak našlo několik řidiček, telefonistek, ale našlo se i místo na pozici vrátné pracující na poschodí ministrů.⁸⁵ Počítalo se se zaměstnáním dalších členek ATS, jež měly dorazit z Egypta a Palestiny, avšak tato jednání ztroskotala. War Office potom požádala všechny spojenecké úřady, aby již své žádosti o přidělení příslušnic ATS neposílaly.⁸⁶ Zároveň dala na vědomí spojeneckým úřadům, že od srpna 1943 nebude z britské armády propouštět ženy za účelem vstupu do spojenecké armády.⁸⁷

4.4. Vytvoření československé jednotky

Asi v polovině roku 1943 chtělo MNO u War Office zjistit počty čsl. příslušnic v ATS a WAAF, proto MNO požadovalo u daných orgánů jmenný seznam s též souhlas s případným sloučením do jedné jednotky v rámci útvaru ATS. War Office sice jmenné seznamy k dispozici dala, ale vyjádřila nesouhlas s vytvořením takového oddílu. Jako hlavní důvody uvedla odlišné specializace žen, finanční důvody a efektivitu následného

82 Prchalová (Šperková) Dolores, *1915, před válkou pracovala jako redaktorka v nakladatelství Melantrich, členka Československé strany národně socialistické, po příjezdu do Velké Británie se podílela na vydávání periodika Čechoslovák, stala se první československou důstojnicí v řadách WAAF, v roce 1950 emigrovala do USA, kde roku 1990 umřela.

83 NA, fond LA, kr. 9, sign. 61-9-03.

84 VÚA, sbírka 37, sg. 37-18-132.

85 Tamtéž.

86 VÚA, sbírka 37, sg. 37-149-5.

87 VÚA, fond MNO-L, kr. 52, sg. 113-41.

využití. Posádky a jedinci byli roztrženi po celé Británii a toto sloučení na jedné straně by vyvolalo transport ostatních žen.⁸⁸

I když pak MNO prohlásilo, že opouští od úmyslu vytvořit ženský sbor podobné organizace, jako bylo ATS, projevilo v ještě v roce 1943 iniciativu o dalším využití žen v čsl. zahraniční armádě. Chtěli vytvořit polní jednotku, jež by pracovala v první linii s uplatněním ošetřovatelek a řidiček ambulance, do přibližné velikosti 110 členek. U lehké brigádní ambulance by členky získaly dvouměsíční výcvik zdravotnického personálu, řidičky zase u mužstva dopravního oddílu.⁸⁹

Jednání s War Office vedl podplukovník generálního štábu Josef Kalla během února 1943. I když Britové počítali při invazi do Francie s nasazením ženských oddílů, nepočítali s jejich prací v první linii. Ženské oddíly měly působit na základnách vzdálenějších od přímých bojů. Dále opakovala nesouhlas s nasazením britských oddílů ATS u spojeneckých armád, a to i v případě jednotky složené z jedné národnosti. Z těchto dvou hlavních důvodů proto nápad Ministerstva národní obrany nepodpořila, jediným vstřícným krokem War Office bylo přislíbení čsl. vedení v jednotkách s krajankami.

I když k vytvoření ženské čsl. jednotky během války nedošlo, působilo několik žen v řadách čsl. zahraniční armády. Členky zdravotní skupiny například obdržely v květnu 1945 vojenský status a hodnost podporučíka čsl. armády.⁹⁰ Stalo se tak, když byly vyslány do koncentračního tábora Belsen, aby zde poskytovaly pomoc s pomáhaly vojákům s organizací.

4.5. Repatriace do vlasti

Krátce po invazi spojeneckých jednotek do Normandie si vyžádala War Office čsl. úřady o určení osoby, která by vyjednávala pravidla a podmínky pro repatriaci čsl. občanů sloužících v britské armádě a s bydlištěm mimo území Británie do 31. srpna 1938. MNO určilo za hlavního vyjednávače podplukovníka generálního štábu Josefa Kallu. Mezi priority čsl. úřadů patřilo urychlené vyřešení demobilizace čsl. žen, jejichž znalost a výcvik chtěly využít při organizaci a dopravě zásob určených pro ČSR.

88 VÚA, sbírka 37, sg. 37-18-132.

89 VÚA, fond MNO-L, kr. 76, sg. 166-12.

90 VÚA, sbírka 20, kr. 119, sg. 20-35-75.

Zejména se úřady zajímaly o vyškolené specialistky z leteckých oborů, řidičky a sociální pracovnice.

V lednu 1945 dostal podplukovník Kalla úkol od britských úřadů zjistit počty čsl. čsl. žen u ATS a WAAF sloužící nejen v Británii, ale i na Středním Východě, spolu s informacemi o jejich výcviku a délce jejich závazku.⁹¹

V dalších měsících probíhaly mezi čsl. úřady dlouho rozhovory o způsobu provedení repatriace, o vytvoření agendy přihlášek žen k repatriaci, o žádostech o uvolnění ze služby. Otázkou repatriace se zabývalo mnoho úřadu bez jednotné koncepce, a tak svolala repatriační mise na 9. dubna 1945 poradu za přítomnosti zástupců londýnských ministerstev. Na schůzce se ujasnil současný stav repatriace a postup u návratu čsl. žen sloužících v britské armádě, nepodléhajících čsl. úřadům. Na jejich repatriaci měla dohlížet čsl. vláda, která vyřizovala veškeré dokumenty.⁹²

Konečné rozhovory o propuštění žen z ATS a WAAF byly v Londýně zahájeny až počátkem července 1945. Obě strany se shodly, že ženy souhlasí s odjezdem do vlasti, budou uvolněny ze služby a shromážděny na jednom místě. War Office ještě v jednání zdůraznil, že propuštěním by ženy by přišly o veškeré výhody (dovolená a finanční příspěvky) normálního propuštění z britské armády, to vedlo k tomu, že z celé akce sešlo. Proto se ženy demobilizované v Británii podle britských nařízení vracely do vlasti jako civilní osoby až po ukončení války s Japonskem.⁹³

91 VÚA, sbírka 19 sg. 19-10-6/1.

92 VÚA, sbírka 19, sg. 19-10-7.

93 VÚA, fond MNO-L, kr. 103.

5 Ženské pomocné letecké sbory

První ženy sloužily u letectva již během první světové války, kdy působily v jednotkách WRAF⁹⁴ založených v dubnu 1918. Cílem této organizace bylo najmout ženy, jež by podstoupily výcvik a kurzy mechaniky, aby mohly v práci vystřídat muže, kteří byli odvoláni na frontu. Prvotní výzva se setkala s tak velkým zájmem, že dobrovolnice obsadily pozice řidiček, mechaniček a ostatních zaměstnání. Oddíly rozpustila vláda roku 1920, protože zaměstnání žen nebylo již nutné.⁹⁵

V červnu roku 1939 se počátek války zdál nevyhnutelným, v té době obnovila armáda ženské pomocné oddíly. Výcvik žen u ATS sice již probíhal, ale jeho náplň zcela nevyhovovala potřebám letectva, které potřebovalo specializaci v jiných sférách. Oddíly WAAF byly pod přímou správou Královského letectva⁹⁶, jejich členky netvořily samostatné ženské jednotky jako u ATS, ale sloužily i individuálně tam, kde bylo potřeba. První ředitelkou WAAF se stala Jane Trefusis Forbes, jež již před válkou pracovala v organizacích zabývajících se armádním výcvikem žen. Úzce spolupracovala s Helen Gwynne-Vaughn a Kitty Trenchardovou na vytvoření ATS, kde po jejich vzniku pracovala na pozici hlavního instruktora.⁹⁷ V čele stála do roku 1943 a poté ji v pozici vystřídala například vévodkyně Gloucesteru - princezna Anna, nebo Mary Welschová, jež WAAF vedla do konce války

Od počátku se nábor do WAAF setkal s vyšším zájmem žen než u ostatních ženských oddílů. Nejvíce žen v jednotkách WAAF bylo v červenci 1943, kdy zde sloužilo na 180 000 žen a týdně se do WAAF hlásilo na 2000 nových členek.⁹⁸

5.1. Výcvik a práce

Přihlásit se mohly ženy starší 18 let, avšak občas byla přijata i mladší dobrovolnice, jako tomu bylo v případě Edit Nettlové, když si podala přihlášku v 17 a půl letech. Pokud žadatelky prošly zdravotní prohlídkou, byly jim přiděleny základny, kde se měly

94 Anglicky Women's Royal Air Force.

95 BERYL E. ESCOTT. *Our wartime days: the WAAF in World War II*. Stroud: History, 2009. ISBN 9780752450292. str. 8.

96 Anglicky Royal Air Force – zkratka RAF.

97 NARRACOT, Arthur. *How The RAF works*. Frederick Muller. 1942., str. 108.

98 BOYNE, Walter J. *Air Warfare: an International Encyclopedia: A-L, 2002, str. 771.*

přihlásit k základnímu výcviku. Ten trval přibližně měsíc, a jak válka pokračovala, i u WAAF docházelo k jeho zkrácení, aby se uspokojila poptávka po rekrutkách.⁹⁹

Výcvik doplňovaly přednášky, věnující se technickým tématům spojených s letadly, nácviku pochodování, zdravení důstojníků a údržbě zbraní. V průběhu těchto týdnů si ženy musely zvyknout na náročnost a preciznost práce na letišti. Už od začátku sledovali školitelé své žáčky, aby zjistili, jaká práce pro ně bude vhodná. Při rozhovoru zjišťovali různé znalosti a schopnosti, které poté ženy rozvíjely v dalších specializačních kurzech. Ty je připravily na reálnou práci, jež na ně čekala v určených základnách. Zpočátku se s ženami počítalo v pěti zaměstnáních, avšak s prodloužením války se počet jejich zaměstnání zvýšil až na 26. Původně WAAF hledalo ženy na pozice úřednic, kuchařek a řidiček, aby muže uvolnili k boji. Později, s prodloužením války, se možnosti, kde se uplatnit, rozšířily. WAAky pracovaly jako telefonní a telegrafní operátorky, mechaničky, seřizovačky letadel a radarů.¹⁰⁰ Mnoho z nich se zabývalo leteckými snímky a předpověďmi počasí, kontrolovaly radary a poslouchaly německá hlášení. Jedním z nejtěžších zaměstnání byla práce na balónové obraně, kde ženy vypouštěly a stahovaly clony z balónů, jež nutily nepřátelské bombardéry létat ve vyšších výškách. Přes prvotní názory, že ženy takto namáhavou práci nemůžou zvládnout, se do této aktivity zapojilo tolik dobrovolnic, jež mohly obstarat až na 1000 takových clon. Pilotovat letadlo nebylo WAAFky dovoleno, až když nedostatek pilotů ohrozil armádu, převzaly výcvik žen na pilotky jednotky Vzdušných transportních oddílů.¹⁰¹ U členek jiných národností se využívala jejich znalost cizího jazyka, takže pracovaly jako radistky, telefonistky nebo administrativní úřednice.¹⁰²

Po příjezdu na letecké základny a letiště se ženy několik dní seznamovaly s jejím prostředím a chodem. Na každé základně RAF měly ženy svého důstojníka, duchovního, ale třeba i prodejnu N.A.A.F.I a možnost se zapojit do volno časových aktivit (tenis, šermování nebo lakros).¹⁰³

Členka WAAF se mohla přihlásit ke službě nejen v Británii, ale od roku 1942 i na pobočkách na Středním Východě, kde se hlásily ženy z Egypta, Palestiny, Řecka nebo

99 BECK, Pip. *Stále ve střehu: ženský sbor pomocných služeb letectva na velitelství letiště pro bombardéry RAF*. Praha: Naše vojsko, 2006. Historie a vojenství. ISBN 80-206-0842-7. str. 23.

100 NARRACOT, Arthur. *How The RAF works*. str. 109.

101 Anglicky Air Transport Auxiliary – ATA. Ty vycvičily na 150 pilotek, včetně známé Amy Johnson. Ani tyto ženy nezasáhly do leteckých bojů, jejich úkolem byl transport nových letadel z továren na letiště a porouchaná letadla dovést k opravě.

102 NARRACOT, Arthur. *How The RAF works*, str. 111.

103 Tamtéž, str. 110.

Kypru. Příslušnice zemí z Commonwealthu měly své vlastní národní jednotky, například z Kanady¹⁰⁴, Austrálie¹⁰⁵, Nového Zélandu nebo Jižní Afriky. Službu ženy plnily po celé Velké Británii, Středním Východě a po invazi v červnu 1944 i v Evropě.

V určitých zaměstnáních trvalo vycvičit ženu mnohem déle než předtím muže. Jednalo se například o elektrikářky nebo řidičky, jež často neprošly řidičským testem, jež trval 7 týdnů. I proto bylo rozhodnuto, že ženy obdrží 2/3 platu muže což v jiných oblastech neplatilo. Za práci operátora rádia dostal vojín 2. třídy denně 3 šilinky a 3 pence a žena stejné hodnosti vydělala za stejnou práci jen 2 šilinky a 2 pence.¹⁰⁶ Tato situace se nezměnila po celou dobu války, jak ukazují platové tabulky z roku 1945, kdy ohodnocení za stejnou práci byla rozdílná.

Práce u WAAF nebyla bezpečná, během válečných let se vážně zranilo na 420 členek, 180 WAAFek ve službě zemřelo a 4 z nich se pohřešovaly.¹⁰⁷

5.2. Uniformy

Ze začátku byly ženy zaměstnané na letištích stále součástí jednotek ATS. Jejich pracovní zařazení u letectva označoval orel královského letectva usazený v červeném poli, přišitý na ramenou khaki bund. Až sir Charles Portal rozhodl, že ženy ve WAAF dostanou své uniformy.¹⁰⁸ Modré oficiální uniformy se skládaly z modré, lehce rozevláté sukně, tuniky a čepice, podobné čepicím mužských protějšků v RAF. Ženské členky nosily častěji sukně než kalhoty, jež měly rovný, dvouvrstvý střih v délce 14-16 palců nad zemí. V pozdějších měsících války se sukně poněkud zkrátily, aby se ušetřil materiál, vždycky ale končily na úrovni kolen nebo lehce nad nimi.¹⁰⁹ Dále do výbavy patřily košile, punčocháče, kravaty a boty, později získaly i brašnu přes rameno.

K nim ženy, jež pracovaly jako mechaničky či řidičky, vyfasovaly šedivé komplety tzv. „battle dresses.“ Ty odpovídaly předválečným RAF uniformám s páskem, kapsami a zapínáním na levé straně. Nejenže se tím ušetřilo na střizích, ale pokud žena dostala

104 Anglicky Canadian Women's Army Corps.

105 Anglicky Australian Women's Army Service.

106 ELLIN, Dan. *The many behind the few: the emotions of Erks and W.A.A.F.s of the R.A.F. Bomber Command, 1939-45*. University of Warwick, 2015. str. 71.

107 Casualties during World War II, UK Defence Statistics. Ste. 67. Převzato z:

<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20140116144856/http://www.dasa.mod.uk/publications/UK-defence-statistics-compendium/2000/2000.pdf>. cit. [20. 10. 2017].

108 NARRACOT, Arthur. *How The RAF works*. str. 109.

109 Tamtéž, str. 109.

vyznamenání, nosila ho na levém prsu, jež bez knoflíků vypadala lépe.¹¹⁰ Ženy slavnostní stužky, vyznamenání či medaile neměly příležitost během války nosit, protože i přes snahu ministerstva letectví podpořit a odměnit personál RAF, jen málo z nich bylo během války vyznamenáno. Jedině členkám, které se dočkaly vyznamenání už během první světové války, bylo dovoleno nosit medaile i po roce 1939.¹¹¹

Drobné rozdíly panovaly i mezi uniformami vyšších a nižších šarží ve WAAF. pozice i velikost kapes na kabátě se lišila, uniformy vyšších důstojnic vyrobily z kvalitní jemné modrošedé vlny, zatímco nižší důstojnice nosily obleky z hrubší modrošedé tkaniny.

5.3. Naše ženy ve WAAF

Do útvarů WAAF mohly vstoupit ženy cizí národnosti během roku 1941, avšak proces přijetí byl komplikovanější a náročnější, než tomu bylo u ATS. Britská strana důkladně prozkoumávala spolehlivost žadatelek, a ta česká vydávala jednotlivá povolení. Složitost procesu se během září 1941 podařilo změnit díky požadavku War Office. Pro přijetí do WAAF udělily příslušné orgány generální souhlas a ministerstvo vnitra slíbilo zajistit vydávání formálního potvrzení.¹¹²

Díky tomu se do WAAF dostalo několik našich žen, proto záhy vyslovalo přání o vytvoření evidence čsl. WAAFek, aby tak podpořila jejich brzké stmelení. Ministerstvo národní obrany žádosti nevyhovělo. I zde byl patrný nezájem ze strany Ministerstva, který znamenal konec nadějí vzniku čsl. oddílu, protože bez znalosti organizace služby, jejich početních stavů, odborností nebo umístění, nebylo možné obstat v budoucí diskuzi o vytvoření národní jednotky.¹¹³

Do služby WAAF nastoupilo více než 160 žen československého původu, počítají se mezi ně i ženy cizího původu, jež se provdaly za československé vojáky.¹¹⁴ Válka má na kontě smrt jedné československé WAAFky, Edity Sedlákové, jež zemřela při leteckém neštěstí.

110 Převzato z: <http://www.wadhamsfamilyhistory.co.uk/FortiesWAAFuniform.htm>. cit. [20. 9. 2017].

111 Tamtéž.

112 NA, fond LA, kr. 9, sg. 61-9-03.

113 VÚA, sbírka 19, sg. 19-10-6-1.

114 Například Edith Matějčková, dívčím jménem Gillies, narozena roku 1920 v Británii. Roku 1944 se provdala za Josefa Matějčka, poručíka u leteckého letectva. Po válce odjela repatriačním vlakem do Československa, kde žila v Ostravě až do své smrti. Více informací v: MATĚJČKOVÁ, Edith. *Vzpomínky na Modrá léta*. Ostrava, 2010.

5.4. Po válce

S koncem války a následnou demobilizací se čísla žen ve službě rapidně snížila, do června 1946 odešlo z WAAF na 100 000 členek.¹¹⁵ Ne každá z nich chtěla v armádě zůstat a s příchodem mužů z fronty jich nebylo ani potřeba. Vláda si byla vědoma velké přínosu žen v letectví během války. Projednávala možnosti a návrhy k udržení stálé ženské mírové síly, která nakonec právně vymezily novou jednotku. Díky tomu 1. února 1949 opětovně z WAAF vznikly Královské letecké oddíly žen – Women's Royal Air Force. V následujících dekádách se hranice mezi WRAF a RAF překrývala, až v roce 1994 došlo ke spojení těchto dvou organizací, kdy se ženy konečně plně asimilovaly do britské armády.¹¹⁶

115 ESCOTT, Beryl E. *Our Wartime Days: The WAAF in World War II*. str. 194.

116 Tamtéž, str. 194.

6 Na Středním východě

Ženy z Československa v britských útvarech se dostaly i do zámoří. Sloužily hlavně v Egyptě, avšak jejich mateřskou základnou byla Palestina. Sem přijely hlavně kvůli německé okupaci vlasti a následným perzekucím, takže se Palestina stala centrem československé komunity uprchlíků na Středním východě. Již před válkou patřila komunita k těm nejpočetnějším v této oblasti, její velikost odhadujeme podle sčítání obyvatelstva na 5 000 čsl. příslušníků.¹¹⁷ Složená byla zejména z židovských přistěhovalců (převážně německy hovořících), obchodníků, zaměstnanců čsl. podniků, řádových bratří a státních zaměstnanců. Mezi další čsl. centra v oblasti Středního východu patří Írán, Sýrie, Egypt a Libanon. Mnoho přistěhovalců postupem času přijalo i palestinské občanství, jež se udělovalo po dvou až třiletém pobytu v zemi a kladl důraz na znalost jednoho ze tří místních jazyků.

Po podstoupení území Československa sousedním státům na podzim roku 1938 se situace začala měnit. V transpotech se objevili vedle vystěhovalců i uprchlíci před perzekucemi, kteří brali Palestinu jako dočasný azyl a nepřestávali věřit v návrat do vlasti. Vžil se pro ně název „národní asimilanti“, protože podporovali exilové úřady a preferovali zájmy Československa před židovskými. Během roku 1939 se do Palestiny dostalo 2 322 čsl. židovských legálních přistěhovalců spolu s několika tisíci ilegálních uprchlíků.¹¹⁸ Ti často absolvovali dlouhou cestu po Dunaji do jednoho z černomořských přístavů a dále po Středozemním moři. Pokud byla loď s ilegálními imigranty Brity zastavena před Palestinou, vynaložili snahu tyto občany převést do internačního tábora na ostrov Mauricius.¹¹⁹ Pokud je jednotky Britského mandátu zachytily až na pevnině, převezly je na dobu šesti měsíců do internačního tábora a poté je propustily. Nedostalo se jim však stejných práv jako legálním přistěhovalcům. Uprchlíci nemohli vycestovat ze země ani nezískali licence k právní a doktorské praxi. Palestinské statistiky uvádí, že v říjnu 1942 žilo v zemi 7 602 legálních a 2 500 – 5 000 ilegálních přistěhovalců z Československa.¹²⁰

117 VÚA, sbírka 20, sign. 20-13-07.

118 NA, fond MSP-L, kr. 58, sign. 11-34-19.

119 Sabotáž lodi Patria, říjen 1940, skupina Haganah sabotovala vyplutí této lodi z přístavu tím, že celou loď podminovala. Výbuch byl mnohem větší, než se očekávalo, na palubě zemřelo na 250 cestujících.

Přeživší z této lodi byli do konce války koncentrováni v táboře Atlit. Zbytek uprchlíků dojel na Mauricius, kde zůstali v táboře Beau-Bassin až do konce války.

120 NA, fond MSP – L, kr. 58, sig. 11-34-19.

Již od roku 1939 lze zaznamenat aktivitu v komunitě Čechoslováků. Vznikl např. Kulturní spolek Čechoslováků, jenž zpočátku nevynikal velkou produktivitou, jeho náplní bylo jen rozesílání blahopřání členům komunity. Dalším zformovaným spolkem bylo Sdružení československého Červeného kříže v Palestině, jehož úkolem bylo poskytnout pomoc rodinám čsl. vojáků, kteří po obsazení Francie narukovali v Palestině. V krátkém čase dokázal vyvinout systém finančních dávek pro rodiny vojáků. S příchodem dobrovolníků ze Sýrie a založením vojenské jednotky se možnosti pomoci ještě zvětšily. Kříž pořádal kulturní a sportovní akce, ale i ošetřovatelské kurzy pro řádové mnichy a sestry z kláštera na Olivetské hoře. Další sdružení byla zejména zájmového či politického charakteru a jejich činnost nedosahovala většího významu. Spolu s koncem války jejich činnost zanikla.¹²¹

6.1. Nábor do ATS

Situace v Palestině se radikálně lišila od situace, jež nastala ve válce postihnuté Británii. V zemi panovala vysoká nezaměstnanost, inflace a ceny zboží. Exilové úřady si musely poradit se situací, kdy chyběly prostředky k zajištění podpory uprchlíků. Generální konzulát spolu s Čs. vojenskou misí měl za úkol najít vhodná opatření ke zmírnění státních výdajů a nákladů. Díky tomu vznikl např. čsl. Domov, kde se společně ubytovaly sociálně nejslabší rodiny s dětmi, dále pak byly osloveny britské a palestinské úřady k přijetí několika desítek osob. Úřady potřebovaly zaměstnat do válečného průmyslu lidi se znalostí angličtiny. I proto zorganizovaly jazykové kurzy a zapojily se do aktivit nově vzniklého Úřadu pro kontrolu pracovních sil. Konzulát si též pohrával s myšlenkou případného přesunu příbuzných čsl. vojáků do levnějších oblastí na území Afriky a Indie.¹²²

Náčelník Čs. vojenské mise na Středním východě generál Andrej Gajk¹²³ a generální konzul Josef Kadlec¹²⁴ se zabývali myšlenkou vytvoření místních jednotek ATS. Vstupem do britské armády by se čsl. ženám zlepšily podmínky při případné evakuaci,

121 VÚA, sbírka 19, sig. 19-10-06/2.

122 VÚA, sbírka 37, sig. 37-14-73.

123 Andrej Gajk, vlastním jménem Ondřej Mézl, *1887, byl československý legionář, divizní generál a velitel čsl. vojenských misí v zahraničí (Palestina, Velká Británie). Po únorovém převratu v roce 1948 odešel s rodinou do exilu ve Velké Británii a později do USA. Zemřel v roce 1968.

124 Josef Miroslav Kadlec, *1889, byl československým diplomatem, konzulem, odborníkem Balkánu a překladatelem. Ač byl původně členem národně socialistické strany, v roce 1947 do sociálně demokratické strany, do komunistické strany přijat nebyl. Zemřel v roce 1952.

pomohly by ve válečném úsilí Spojenců a zároveň by se čsl. úřadům snížil objem vyplácených sociálních dávek s odchodem žen. V srpnu roku 1942 tak čsl. úřady nabídly Hlavnímu britskému velitelství k přijetí 600 žen ve věku 20 až 40 let do armády. Mezi nimi byly zejména manželky vojáků a rodinných příslušníků žijících v Palestině. Ženy měly být přijaty do níže ohodnocených palestinských jednotek ATS a čsl. úřady se musely vzdát veškeré odpovědnosti a vlivu na ně.¹²⁵ Ministerstvo národní obrany s těmito podmínkami souhlasilo a již v říjnu 1942 pověřilo generála Josefa Kallu vyjednáváním vstupu čsl. žen s War Office. Nakonec byl vyjednáán s těmito podmínkami: odevzdání dobrovolné přihlášky, výlohy spjaté se službou budou hrazené z britských zdrojů a vytvoření vlastní jednotky v rámci ATS, pokud se přihlásí větší množství žen. Zároveň měl Kalla dohodnout vyplacení služného podle norem platných v Británii a vymyslet způsob, jakým se mají hlásit dobrovolnice z ostrova Mauricius.¹²⁶

Jádro britských jednotek na Středním východě představovala četa, která do oblasti přijela na přelomu roku 1940–1941. Spolu s tím, jak se konflikt šířil po Africe a Středomoří a se stále větším množstvím nasazených vojáků, rostlo i zapojení ženských jednotek v terénu. Brzy bylo nutné jednotky rozšířit nábořem. Mimo Britky nastoupily do aktivní služby ženy z Palestiny, Sýrie, Kypru, Řecka, Československa, Polska a dalších zemí. Ještě na konci roku 1941 se v jednotkách evidovala necelá stovka žen, o rok později se číslo zastavilo na čtyřech stovkách. V roce 1943 dosáhly jednotky ATS nejvyššího počtu, kdy v nich sloužilo na 300 důstojnic a 4 834 poddůstojnic a osob mužstva.¹²⁷

Čsl. úřady zahájily nábor do oddílů ATS na konci října 1942, který byl podpořen provoláním k čsl. ženám na žádost generála Gaka. V počátku bylo vytištěno na 100 formulářů s obsahem výzvy spolu se stejným počtem přihlášek, jež se na začátku listopadu rozeslaly vytipovaným kandidátkám. Další byly publikovány v krajanských novinách a magazínech.¹²⁸ Návratnost přihlášek však nenaplnila požadovaný počet dobrovolnic k vytvoření samostatné jednotky. Uchazečky musely podstoupit lékařskou prohlídku a po jejím úspěšném absolvování mohly podepsat přihlášku k ATS. Poté již čekaly na povolání do aktivní služby.

125 VÚA, sbírka 37, sig. 37-18-132.

126 VÚA, sbírka 37, sig. 37-14-13.

127 VÚA, sbírka 37, sign. 37-69-8.

128 VÚA, fond čsl. VM SV 1939/1946, kr. 20.

Malý zájem o službu způsobilo několik faktorů: všeobecně nejistá situace v Palestině, špatný zdravotní stav uprchlíků, chybějící odpovídající sociální zabezpečení pro děti manželek vojáků a špatná pověst spojená se vznikem ženské jednotky. Úřady vyvíjely na manželky důstojníků a ženy pobírající sociální dávky nepřímý nátlak, který naprosto nesouhlasil s principem dobrovolnosti, s nímž měl být nábor spojen. Nejčastěji se nátlak projevoval výhrůžkami o odebrání sociálních dávek v případě nezapojení se do ATS.¹²⁹ Situace dokonce došla tak daleko, že se čsl. úřady obrátily na Ministerstvo národní obrany v Londýně s žádostí o přerušování sociální podpory ženám, jež odmítly vstoupit do ATS. To nakonec rozhodlo, že není možné zastavit vyplácení dávek z důvodu nevstoupení do ATS. Ženy o takové podmínce při vyplňování přihlášky nebyly srozuměny a nelze, aby taková situace platila pouze pro ženy v oblasti Středního východu. Až později se neprofesionální práce úřadů během náboru stala předmětem prošetřovací činnosti vojenských úřadů.¹³⁰

6.2. Konflikty mezi ženami a čsl. úřady

První skupina o počtu 29 dobrovolnic nastoupila do aktivní služby v lednu 1943. Přihlášek přišlo mnohem víc, avšak ženy z různých důvodů službu odmítly, nebo ji nemohly plnit. Nejčastějším důvodem k nenastoupení do služby byla péče a starost o osobu blízkou nebo dítě, následoval nezpůsobitý zdravotní stav, vyšší věk, než byl požadovaný nebo zaměstnání ve válečném průmyslu.¹³¹ Informace o náboru žen československé národnosti se rozběhla po okolních zemích, takže úřady v průběhu následujících měsíců obdržely přihlášky k nástupu do aktivní služby. Odeslány byly z Libanonu, Keni nebo Afghánistánu. Uvažovalo se i o náboru v zemích severní Afriky, ale nápad byl zražen kvůli absenci autorit, které by rekruty vedly, a také kvůli nevyjasněné situaci v daných oblastech. Případné adeptky k výcviku se měly přesunout na Střední východ.¹³²

V palestinském Sarafandu, místě přijímacího a výcvikového centra, probíhal základní výcvik, po kterém se ženy přemístily na nové působiště nebo na další odborný výcvik. Pro snazší adaptaci a hlavně komunikaci se britské vedení snažilo ženy rozdělit do oddílů a ubytoven dle jejich národnosti. Po příjezdu na působiště byly ženy přiděleny ke

129 VÚA, sbírka 19, sig. 19-07-02.

130 VÚA, sbírka 37, sig. 37-14-14.

131 VÚA, sbírka 19, sig. 19-10-04.

132 VÚA, sbírka 20, sig. 20-31-02.

kmenovým jednotkám, kde pracovaly v kancelářích a dílnách. Britské vedení například pochválilo zlepšení chodu pošty v egyptském *Tel-el-Kebiru*, kam byla jedna jednotka žen převelena.¹³³

Se zprávami o odchodu čsl. jednotek do Velké Británie došlo k dalšímu konfliktu mezi čsl. ženami z ATS a čsl. úřady. Dobrovolnice stále totiž počítaly s vytvořením národní jednotky a jejich působení u palestinských/britských jednotek ATS braly jen jako dočasné. V době podpisu přihlášek se domnívaly, že vstupují do armády československé, což jim úřady nevyvrátily. Britské úřady jim oficiální existenci též nepotvrdily, což vedlo k podání žádosti o úřední vysvětlení. Toho se dočkaly ze strany MNO, jenž jim skutečně potvrdilo jejich příslušnost k britské armádě.¹³⁴ I přes další urgenci na War Office však čsl. ženy nebyly převeleny do Británie spolu s vojenskými jednotkami. War Office toto odmítnutí odůvodnil nedostatkem lodního prostoru a snahou o zachování stejného přístupu ke všem členům spojeneckých zemí. S touto situací se musely asi nejvíce vyrovnat vdané ženy, jimž manželé narukovali do československé armády.¹³⁵ Vedení se je proto snažilo alespoň zásobovat krajanskými tiskovinami, povolením nosit rukávové označení „*Czechoslovakia*“ a Britové vyslali do důstojnického kurzu Zuzanu Mecklerovou, jež poté převzala vedení nad skupinou. Situace se díky těmto krokům zlepšila a počet dobrovolnic začal opět narůstat.

Po prvních úspěšných akcích spojeneckých armád v Africe přestala být evakuace obyvatelstva prioritou, proto čsl. úřady utlumily činnost spojenou s nábořem žen do ATS. Jednotky opustily Střední východ po třech letech a v oblasti se zachovaly jen zbytky úřadů. Československá vojenská mise ztratila na významu, a i její náčelník A. Gak se vrátil do Británie. Jeho novou povinností bylo udržovat komunikaci mezi krajany a zajištění náboru osob do čsl. zahraniční armády.

Služba v náročných podmínkách Středního východu se začala projevovat na fyzickém i psychickém stavu žen, až několik z nich muselo opustit jednotku ze zdravotních důvodů. Mohlo za to nejen nezvyklé podnebí, ale i strava a stres. Došlo k několika úmrtím nebo vážným zraněním. Fyzické vypětí, odloučení od partnerů, již zmíněná malá pozornost ze strany čsl. úřadů, to vše vedlo k zaslání dopisu prezidentu republiky v říjnu 1944. Adresátky v něm vyslovily přání připojit se k jednotkám na východě, kde

133 VÚA, fond čsl. VM SV 1939/1946, sig. 19-7/2-21.

134 VÚA, sbírka 19, sig. 19-10-04.

135 VÚA, fond MNO-L, kr..58, sig. 33-21.

byla ženská otázka již vyřešena. Ministerstvo národní obrany však tuto žádost negovalo s odvoláním na již dříve dostupné informace od War Office.¹³⁶ Opět byl do Tel-el- Kebiru vyslán styčný důstojník, který měl zjistit názory nejen ze strany žen, ale i ze strany britského vedení. Ve zprávě, kterou zaslal do Londýna, zmínil nespokojenost s přiděly potravin, s přesuny a absencí české velící důstojnice. Během své návštěvy ještě stihl udělit pochvaly za vzorné chování a dobrý pracovní výkon. Londýn v reakci na připomínky žen obnovil zasílání krajanských tiskovin, zlepšil informovanost žen a nakonec povolil i zasílání vánočních balíčků¹³⁷

6.3. Návrat do vlasti

Přípravné práce k přesunu čl. příslušníků do osvobozené vlasti se začaly organizovat koncem roku 1944. Repatriaci na Středním východě rozdělily úřady na vojenskou a civilní část. Z počátku nebylo jasné, do jaké části budou členky ATS a WAAF začleněny, avšak jejich situace se řešila hned v prvních jednáních. Vzhledem k tomu, že jejich postavení nebylo vůči čl. branné moci zcela vyjasněno, musely úřady přijít s řešením v problematice způsobu odvolání, přiznání nároků vzniklých službou ve spojenecké armádě a jejich využití v případě převzetí. Český vojenský administrativní štáb si byl vědom tlaku a závazku vůči ženám, jež podstoupily při náboru, a proto poslal žádost o uvolnění žen z britské armády kvůli úkolům v jejich osvobozené vlasti. Na základě této žádosti přistoupila War Office k jednáním s Ministerstvem národní obrany. To počítalo s několika formami propuštění žen z ATS. Zdravotnický personál se měl připojit k výpravě Ministerstva sociální péče na osvobozené území. Řidičky měly vytvořit dopravní jednotku s úkolem přepravit nákladními vozy zásoby Červeného kříže a materiál čl. vojenských úřadů konvojem přes Turecko, Rumunsko a Maďarsko do Československa.¹³⁸ Též si pohrávaly s myšlenkou zapojit ženy do organizace repatriace ostatních čl. občanů, avšak jednání v Londýně se protahovala a základní potřeba propuštění žen z ATS nebyla splněna. War Office nejenže ženy nechtěl pustit, ale dále pokračoval v náboru dobrovolnic.¹³⁹

Poté již úřady v Palestině dostávaly jen kusé zprávy o jednáních, jež komplikovala práci úřadů na repatriaci. Nejasnosti vedly k neshodám o tom, kdo se má tedy

136 VÚA, sbírka 19, sig. 19-10-06/1.

137 VÚA, fond čl. VAŠ-SV 1943/1946, kr. 1.

138 VÚA, sbírka 19, sig. 19-10-06/1.

139 VÚA, fond čl. VAS-SV 1943-46, kr. 5, sig. 1700-69.

o repatriaci členek ATS starat, a proto v květnu roku 1945 poslal podplukovník Jaroslav Novák novou žádost již Ministerstvu národní obrany do osvobozeného Československa. Přesun žen si zval nakonec na starost Český vojenský administrativní štáb s konečnou platností v červnu 1945.¹⁴⁰

Jednání o detailech o odjezdu domlouval Český vojenský administrativní štáb s Vrchním velitelstvím spojeneckých jednotek na středním východě v Káhiře. Rychlé propuštění žen ze služby nebylo možné, protože ČsVAŠ podléhal ve většině materiálních, finančních, komunikačních a dopravních záležitostech Vrchnímu velitelství. Všechny ženy sloužící v britské armádě měly nárok na bezpečnou cestu do své vlasti.¹⁴¹ V létě roku 1945 dostaly formuláře, kde potvrdily či odmítly repatriaci. Při souhlasu přešly pod kontrolu ČsVAŠ, ale v případě odmítnutí – z osobních důvodů nebo z touhy pokračovat ve službě, byly z repatriace vyškrtuty. Podle britských předpisů všechny vojenské osoby demobilizovaly v zemi, kde nastoupily do služby. Propuštění určovalo několik faktorů. Jako první propustily vdané ženy a studentky, jež chtěly studovat na vysoké škole. Dále pak rozhodoval věk, délka služby, vzdělání nebo zdravotní stav.¹⁴² Čsl. ženy nejdříve měly vyčerpat dovolené, potom odjet do palestinského tábora v Sarafandu, kde mělo dojít k propuštění ze služby. Pak se měly během jednoho dne přesunout do Jeruzaléma u ČsVAŠ. Zde pro ně štáb zajistil ubytování se stravou a konzulát jim vyplácel sociální dávky do konce jejich repatriace. Zároveň se ženy z ATS a WAAF mohly vrátit do vlasti v britských uniformách.¹⁴³

Po prvních měsících, kdy návrat do vlasti probíhal řádně, nastalo zpomalení procesu. Mohl za to nejen nedostatek lodí, ale také změna politické situace. Britové byli po válce velmi oslabeni, a tak dali přednost osvobození vlastních válečných zajatců z Asie před dohledem na repatriaci cizích státních příslušníků. I proto do Československa po uzavření míru v Evropě přijela jen malá skupina občanů z Palestiny. Většina transportů probíhala až na přelomu let 1945/1946.¹⁴⁴

Propuštění čsl. žen probíhalo velmi pomalu, britské velení i přes řadu žádostí odmítlo uvolnění svých příslušnic. K tomu mohlo dojít teprve po vyřešení repatriace. Až v polovině listopadu Vrchní velitelství spojeneckých jednotek svolilo k transferu

140 VÚA, fond čsl. VAS-SV 1943-46, kr.4, sig. 1501-44.

141 VÚA, sbírka 20, sig. 20-15-02-02.

142 VÚA, sbírka 19, sig. 19-10-7.

143 VÚA, sbírka 19, sig. 19-10-06/3.

144 VÚA, sbírka 19, sig. 19-11-9.

skupiny čsl. žen z britské armády pod čsl. velením. Vedla je k tomu snaha pomoci odlehčit rozpočtu Británie, protože náklady na přesun do vlasti u osob neuvolněných z armády hradila britská strana.¹⁴⁵ První ženy se k transportu mohly přihlásit v Jeruzalémě po dvou měsících od tohoto rozhodnutí. První ženy se u ČsVAŠ přihlásily v půlce ledna 1946 a postupně se hlásily další, podle toho jak jim to jednotky umožnily. Na základě výnosu Ministerstva národní obrany z 1. října 1945 a dekretu prezidenta republiky z 15. května 1944 převzaly ženy na dobu přesunu charakter vojenské osoby.¹⁴⁶ Do Československa se poslední ženy sloužící na Středním východě vrátily transportem na konci dubna 1946, o několik měsíců později bylo některým ženám navrženo udělení čsl. vyznamenání.

145 VÚA, sbírka 19, sig. 19-10-06/4.

146 VÚA, fond čsl. VAŠ-SV, kr. 5, sig. 1702-45.

7 Příčiny a následky služby u britské armády

Předchozí stránky se zabývaly obecným rámcem problematiky československých žen ve službách Velké Británie. Ovšem ne vždycky probíhala služba podle představ čsl. úřadu a War Office. Služba připravená v dokumentech se mnohdy lišila od reálné služby, do níž promítly nepříjemné klimatické podmínky, přítomnosti bojů, vítězství i smrt. Jaký měla jejich služba pak dopad na život československých? Čtyři různé životy představí službu pod britským králem z různých pohledů.

7.1. Dcera velkoobchodníka Margit Rytířová

Prvorozenou dceru Margit mezi sebe přivítala rodina Oty Schneidera¹⁴⁷ v předvečer Štědrého dne roku 1924. Otec, velkoobchodník s kovovým zbožím, zastupoval zahraniční firmy v Praze, matka Růžena¹⁴⁸ mu v obchodě pomáhala a starala se o zásoby ve skladu.¹⁴⁹ Židovské kořeny chod rodiny nijak významně neovlivňovaly, košer kuchyně se nedodržovala, slavily se jen nejvýznamnější svátky.

V době, kdy Československo obsadila německá vojska, navštěvovala Margit čtvrtý ročník čsl. státní reálné školy v Karlíně, mladší sestra Lenka studovala pátý ročník obecné školy. Zasluhou otcova staršího bratra, jenž v té době žil s celou rodinou v Anglii, se děvčata dostala na seznam Nicholase Wintona a prostřednictvím British Comitte for Refugges mohla odcestovat do Velké Británie. Margit se sestrou opustily Prahu 31. 5. 1939¹⁵⁰, v jednom z prvních pěti transportů organizovaných Wintonem a jeho spolupracovníkem Trevorem Chadwickem.¹⁵¹ V průběhu dvou dní vlak přešel Německo do Rotterdamu, kde děti nastoupily na loď do Anglie. Druhý den ráno se děvčata setkala se svým strýcem, jenž je odvezl za tetou a sestřenicemi.

Během války museli rodiče Margit a Lenky opustit velký byt v Karlíně, náhradou za něj jim byl poskytnut jeden pokoj na Vinohradech, ten sdíleli ještě s matkou Oty. Posléze opustili i tento domov, když v roce 1942 obdrželi povolání k nástupu do transportu do koncentračního tábora v Terezíně.¹⁵² Oto byl silným, náruživým kuřákem,

147 Narozen 25. 5. 1900.

148 Narodena 10. 8. 1903.

149 VÚA, sbírka 308, spis Margit Rytířové.

150 VÚA, sbírka 308, spis Margit Rytířové.

151 WINTON, Barbara. *Není-li to nemožné--: život sira Nicholase Wintona*. Praha: Argo, 2014. ISBN 978-80-257-1319-8. str. 56.

152 Transportem AAV, č. 547. Transport odjel z Prahy 30. 7. 1942. Převzato z: <http://www.holocaust.cz/transport/85-aav-praha-terezin/> cit. [4. 9 2017].

jeho podlomené zdraví nevydrželo těžké podmínky v táboře, zemřel 1. 11. 1942 s největší pravděpodobností na tuberkulózu.¹⁵³ Matku Růženu později převezli z Terezína do Osvětimi, kde ji Němci poslali do plynové komory.¹⁵⁴

7.1.1. Ve Velké Británii

První týdny v cizině strávily sestry v rodině strýce, avšak po dvou týdnech je poslal k *Miss Lumsden* do vesnice Walford v hrabství v Herefordsen. Miss Lumsden pracovala jako zdravotní sestřička a do válečných bojů vstoupila již během první světové války, kdy se starala o vojáky v Soluni. Za své služby obdržela i vyznamenání od krále Jiřího V.¹⁵⁵ Margit se sestrou při příjezdu do Anglie neuměla ani slovo anglicky, na cestu dostaly od rodičů jen slovník. Jazyk se učily pomocí krátkých pohádek, z nichž si vypisovaly slovíčka. Po třech měsících ovládaly angličtinu na takové úrovni, že mohly nastoupit do místní venkovské dvoutřídky. Učitelé ani žáci o Československu mnoho nevěděli a nedokázali s děvčaty komunikovat, a jak si paní Margit pamatuje, dostávaly hodně příkladů na úrovni obecné školy.¹⁵⁶ Po vypuknutí války přišel jejich strýc o práci, a tak se odstěhoval s rodinou do Ameriky. Do vesnice byly postupně evakuovány děti z Londýna a s nimi do vesnice přišla i nová učitelka. Vzhledem k tomu, že Margit v Praze chodila do kvarty, v Británii mohla ve škole zůstat jen tři měsíce, než dokončila základní školu. I tak krátký čas stačil k tomu, aby se naučila obstojně anglicky a dokázala se domluvit.¹⁵⁷

Paní Lumsden patřila k praktikujícím evangelíkům a děvčata brala každou neděli do kostela v nedalekém Ross-on-Wye. Děvčatům návštěva křesťanského kostela nevadila, naopak jim přišla přirozená. Zde potkaly dvě učitelky, které v Ross-on-Wye vedly soukromou střední školu. Nabídly Lence volné místo mezi studenty, aniž by musela zaplatit školné, jejím úkolem bylo si pořídit uniformu a učebnice.¹⁵⁸ Část nákladů pokryly peníze od strýce, avšak většinu zaplatila paní Lumsden. Po třech měsících v anglické škole začala Margit pracovat s vidinou výpomoci rodinnému rozpočtu.

153 NA, fond Židovské matriky, 2956, karton 14, sig. 3897.

154 Transport Es, č. 289, který z Terezína odjel 19. 10. 1944. Převzato z: <http://www.holocaust.cz/transport/59-es-terezin-osvetim/> cit. [4. 9 2017].

155 RYTÍŘOVÁ, Margit. *Waafka vzpomíná....* Národní osvobození. 2007, roč. 27. č. 25. ISSN 0862-9250. Str. 16.

156 Rozhovor s paní Rytířovou a její dcerou Věrou, 23. 10. 2017.

157 RYTÍŘOVÁ, Margit. *Waafka vzpomíná....* Národní osvobození. 2007, roč. 27. č. 25. ISSN 0862-9250. Str. 16.

158 Rozhovor s paní Rytířovou a její dcerou Věrou, 23. 10. 2017.

Vybrala si výpomoc v domácnosti, i kvůli jejímu vztahu k dětem. Poté, co se vesnicí roznesla zpráva o její schopnosti plést, přišla ještě k extra penězům pro sebe a sestru.¹⁵⁹

Znalost češtiny si nemohla s nikým procvičovat. Zpráv od rodičů z Československa bylo po málu, děvčatům přišlo několik dopisů ještě před vypuknutím války a poté se k Margit dostaly jen dva dopisy, jež byly zaslány přes Švýcarsko. Ty byly posledními zprávami od rodičů před jejich odjezdem do Terezína. Až na podzim roku 1940 se setkala s československými vojáky, kteří procházeli Ross-on-Wye. Jakmile zaslechla češtinu, ráda se u nich zastavila a promluvila s nimi. Též si vyměnili adresy a dlouho si dopisovali, od jednoho z nich dostala na památku odznak jejich skupiny, který pak denně nosila.¹⁶⁰

7.1.2. U letectva

V červnu 1942 dosáhla věkové hranice nutné k narukování a okamžitě se přihlásila k WAAF.¹⁶¹ Původně se hlásila k protiletadlové balónové obraně, ale když ji v listopadu 1942 přišlo povolání k letectvu, zjistila, že tato pozice byla zrušena. Dostala nabídku přihlásit se do kurzu pro elektrikáře. Zde hned první den poznala Gwen, s níž se pak přátelila po celý život.¹⁶²

Vyfasovaly velký bílý cestovní pytel, jednu uniformu s čepicí a jeden *battle dress* s rádiovkou (ty byly určeny pro manuálně pracující personál). Též dostaly veškeré spodní prádlo, punčochy, boty i nepromokavou pláštěnku. Vedení po nich vyžadovalo, aby se o svůj zevnějšek vzorně staraly. Též musela absolvovat několikaminutový pobyt v plynové masce, na to nevzpomíná ráda.¹⁶³ Základní výcvik podstoupila v Melkshamu, kde bydlely na privátních bytech. Spolu s děvčaty zde oslavila svoji plnoletost a třetí Vánoce v Anglii. Během výcviku se učila hlavně pochodovat a salutovat. Po splnění základního výcviku v Melkshamu ji zařadili na letiště v Honeybourne, kde měla počkat na zahájení elektrikářského kurzu. Mezitím trávila dny prací na směnách, během nichž dobíjela akumulátory.

Přibližně po půl roce se konečně dostala do kurzu, jako první úkol musela zapojit zvonek. Během výcviku patřila mezi nejlepší adepty a často byla dávana za příklad. Po

159 Tamtéž.

160 Rozhovor s paní Rytířovou a její dcerou Věrou, 23. 10. 2017.

161 VÚA, sbírka 308, spis Margit Rytířové.

162 Rozhovor s paní Rytířovou a její dcerou Věrou, 23. 10. 2017.

163 RYTÍŘOVÁ, Margit. *Waafka vzpomíná....* Národní osvobození. 2007, roč. 27. č. 25. ISSN 0862-9250. Str. 16.

úspěšných zkouškách jim přidělili letiště, kde měly dívky začít pracovat. Margit se na pár týdnů vrátila do Honeybourne, než ji převeleli na letiště v Long Marson, blízko Strafordu nad Avonem. Jak letiště v Honeybournu, tak v Long Marsonu bylo cvičným letištěm pro létající personál, který se podle potřeby střídal. Trénink zde absolvovali letci z Británie, Kanady i Ameriky. Pozemní personál zůstával stejný a Margit byla jedinou Českou mezi Brity. Zde se její pracovní náplň stala starost o elektrická zařízení na stíhačkách Spitfire, Hurricane, bombardérech Whitley a Wellington. Starala se o čistotu a funkčnost jednotlivých součástek elektrického obvodu, zaměřeni pro střelce a také o světla. Za provedené kontroly ručila svým podpisem v letových knížkách.¹⁶⁴

Na ubikacích panoval přísný řád, ubytovaní se starali o úklid pokojů, umývárny i toalet. Za dobré chování mohli zaměstnanci dostat až dvoudenní volno, jež Margit využívala k návštěvám sestry. Jezdila stopem nebo vlakem, protože na něj měla 50% slevu. Po vstupu k jednotce na letišti dostala kolo, protože s jeho pomocí se dalo rychle dostat z hangárů do jídelen a ubikací. K hangárům dopoledne jezdila pojízdná prodejna N.A.A.F.I.¹⁶⁵, kde si nejčastěji pořizovala za svačiny. Po večerech zaměstnanci chodili po blízkých vesnicích na taneční zábavy nebo si jen sednout do hospody. I tady však blízkost války nezmizela, okna musela být zatemněná a večer se mohlo jen svítit modrými světly.¹⁶⁶

O konci války se dozvěděla 8. května, kdy jim vyhlášení míru oznámil velitel letiště. Na oslavu míru dostal personál tři dny volna. Věděla, že v Čechách se ještě bojuje, ale přesto se nechala přemluvit k malým oslavám. Po půlnoci za ní přišel jiný voják, který Margit oznámil, že může opravu začít slavit, protože byl vyhlášen mír. Ze zbytku noci si nic nepamatuje, alkohol ji všechny vzpomínky zničil.¹⁶⁷ Během služby několikrát žádala o přesun k čsl. jednotce, avšak její žádosti bylo vyhověno až v červnu 1945, kdy byla převelena k 310. peruti do Manstonu. Zde potkala několik Češek, ale ty na rozdíl od ní pracovaly v kanceláři. V té době již docházelo ke stahování čsl. vojáků zpátky domů, avšak Margit jako členka britské armády musela počkat na demobilizaci v Anglii. Protože se chtěla vrátit co nejdříve do Československa, zažádala si o přednostní

164 Rozhovor s paní Rytířovou a její dcerou Věrou, 23. 10. 2017.

165 NAAFI vzniklo v roce 1921 z podnětu britské vlády, jež spojila kantýny starajících o námořníky a vojáky do jedné společnosti. Jejím cílem bylo poskytnout armádě a jejím rodinným příslušníkům potraviny a jiné drobné zboží. Během druhé světové války zaměstnávala až 110000 lidí po celém světě. Převzato z: <http://www.naafi.co.uk/> cit. [3. 9. 2017].

166 VÁVROVÁ, Milada. *Vojáci v sukních*. Jihlava: Milada Vávrová, 2001. ISBN 8023884123. str. 48.

167 Rozhovor s paní Rytířovou a její dcerou Věrou, 16. 10. 2017.

demobilizaci a úřady její žádosti vyhověly.¹⁶⁸ V 15. listopadu odešla do civilu a požádala na čsl. velvyslanectví v Londýně o repatriaci v Praze.¹⁶⁹

U WAAF byla Margit vedena pod číslem 2105166, během války byla povýšena z ACW2 (aircraftwoman 2. třídy) na ACW1 a později získala hodnost LACW (leading aircraftwoman).¹⁷⁰

7.1.3. První roky v Československu

Do Prahy se vrátila v prosinci roku 1945 repatriačním vlakem spolu s anglickými manželkami a ostatními navrátilci. Po cestě rozdávala zaměstnancům drah cigarety, které si našetřila ještě v Anglii, nekouřila a na základnách fasovali vojáci cigarety levněji. Při cestě je také používala jako platidlo, až se obávala, že ji nebudou do Prahy stačit. Věděla, že na ni v Praze nikdo z rodiny nečeká, po ukončení války kontaktovala Červený kříž s prosbou o informace o jejích příbuzných, žádnou odpověď však nedostala.

Ještě v Anglii zkontaktovala kamarádku z dětství, jež ji měla na nádraží vyzvednout, ale v den příjezdu se kamarádka na nádraží neobjevila. Naštěstí si Margit dokázala vzpomenout, kde známá bydlela, a tam narazila na její matku, jež ji ubytovala.¹⁷¹ Mohla u nich několik nocí zůstat a zvyknout si znovu na život v Praze. Po 14 dnech se k ní dostala informace, že ji shání teta spolu se sestřenicemi. Válku v Protektorátu přežily, i když pocházely ze smíšené rodiny. Teta byla árijská a strýc židovského původu, zemřel ještě před začátkem války, někdy v roce 1937.¹⁷² Rodina si vzala si Margit na jistý čas k sobě a ve volných chvílích se všechny snažily dohnat ztracené chvíle. Sestra Lenka se do Čech vrátila v roce 1946, až po úspěšném dokončení studia v Británii, a tak spolu sestry začaly opět bydlet. Snažily se vznést nárok na jejich starý byt v Karlíně, avšak bytové družstvo jejich žádost zamítlo s tím, že se měly ozvat mnohem dřív. V jejich bývalém domově nyní žila česká rodina, která se sem nastěhovala po Němcích.¹⁷³ Z majetku rodičů jim toho moc nezbylo, i když se rodiče před válkou dohodli se známými

168 VÚA, fond čsl. letectvo Velká Británie 1940-1945, sig. 50-5705.

169 VÚA, sbírka 308, osvědčení 255, spis Margit Rytířové.

170 Vojenská knížka Margit Rytířové, archiv Margit Rytířové.

171 Rozhovor s paní Rytířovou a její dcerou Věrou, 23. 10. 2017.

172 RYTÍŘOVÁ, Margit. Waafka vzpomíná.... Národní osvobození. 2007, roč. 27. č. Str. 16. ISSN 0862-9250.

173 Rozhovor s paní Rytířovou a její dcerou Věrou, 23. 10. 2017.

na uschování obrazů a nádobí, po válce děvčata dostala zpět jen drobnosti. Dodnes má Margit čajový set, jenž pořídila už její maminka.¹⁷⁴

Po válce si našla práci jako korespondentka v Pražské úvěrní bance, o pár měsíců později ji přesunuli do filiálky banky na ruzyňském letišti. V Ruzyni dostala od Správy letiště mnohem zajímavější pracovní nabídku, kde měla na starosti komunikaci s posádkami civilních letadel, které ji předávaly své letové plány. Původně měla pracovat na kontrolní věži a obstarávat radiovou komunikaci s piloty, což bylo v Británii celkem běžné, avšak jeden z kolegů odmítl pracovat s ženou na věži a stěžoval si. Po jeho námitkách Margit přemístili na tzv. „*Briefing room*“. Málokdo uvěřil tomu, když se Margit pochlubila tím, že se narodila v Československu, s jejím přízvukem ji zařazovali do oblasti jihovýchodní Anglie. Na letišti poznala i svého budoucího manžela, meteorologa, Vladimíra Rytíře.¹⁷⁵

7.1.4. Po únoru

Vzali se v roce 1949, kdy se začala situace pro Margit horšit. Po únoru 1948 ji vedení přesunulo na jinou pozici, kde pozbyla možnosti styku s cizími piloty, sestoupila na nižší pozici s menším platem a s kanceláří bez oken.¹⁷⁶ V roce 1951 raději letiště sama opustila, než aby ji propustili. I jejího muže, politicky neangažovaného, odvezla Stánie bezpečnost jednou do Bartolomějské za účelem podepsání spolupráce, byl prý velmi přátelský a rodina by si rozhodně polepšila. On však odmítl, kvůli tomu o práci na letišti také přišel. Rok nemohla sehnat práci, jak sama říká, měla špatný kádrový posudek.¹⁷⁷ V té době Rytířovi bydleli na prostoru 12 m² v bytě na Vinohradech, nebyl v něm zaveden vodovod a koupelna ležela o patro níž. Pan Rytíř se měl stát účastníkem Akce 77, kdy si mohl vybrat mezi zaměstnáním v dole nebo ve stavebnictví, rozhodl se pro stavbu.¹⁷⁸

Ve stavební firmě se pak podílel na stavbě mostu Inteligence (dnes Branický most). V roce 1952 získala Margit místo v národním podniku Elektroodbyt, ve kterém uplatnila své zkušenosti z Velké Británie. Toto místo opustila v roce 1955, po narození

174 Tamtéž.

175 Tamtéž.

176 RYTÍŘOVÁ, Margit. Waafka vzpomíná.... Národní osvobození. 2007, roč. 27. č. Str. 16.

177 Rozhovor s paní Rytířovou a její dcerou Věrou, 23. 10. 2017.

178 V roce 1951, v souvislosti se zvýšeným hospodářským úkolem motivovaných vojenskými plány SSSR, požadoval průmysl desetitisíce nových pracovních sil. „Akce 77“ měla přesunout 77 000 úředníků do výrobního procesu. Tato akce byla mnohem úspěšnější než předchozí akce (např. Akce v roce 1948). Kdo neodešel dobrovolně, byl propuštěn a zařazen do továrny.

dcery Věry. S malou dcerkou nemohla chodit do práce a rodina se opět dostala do finanční tísně. Když dcera povyroستla, vedoucí v Elektroodbytu Margit odmítl s tím, že si ji ve firmě nemůže dovolit. Opět tedy sáhla po pletení. Začala plést pro jednu textilní továrnu svetry a zástěry. S její prací byli spokojeni hlavně kvůli její rychlosti, za týden dokázala uplést jeden pánský svetr. Dcera paní Margit si pamatuje, že její maminka dokázala během pletení i číst.¹⁷⁹

7.1.5. Po roce 1968

V roce 1963 si Margit našla práci na Hlavní poště v Praze, kde zažila i příjezd vojsk Varšavské smlouvy. Několik u nich se v patře pošty na pár dní zabydlelo. Paní Margit si vzpomíná na otevřený oheň v jednom z pokojů a na neznalost ruských vojáků používat záchod. V roce 1965 přijela za Margit na návštěvu Gwen spolu s celou rodinou. Viděly se tak poprvé od konce války, dcera Gwen je dokonce pojmenovaná po Margit. Dopisy si však kamarádky vyměňovaly celou dobu.¹⁸⁰

Krátce po okupaci z pošty odešla a získala místo v nakladatelství SNTL (Státním nakladatelství technické literatury). Jako odborná redaktorka kontrolovala správnost a celistvost textu, oprášila si též znalost technické angličtiny, jíž ji už chválili při jejím propuštění z armády.¹⁸¹ Ačkoliv patřil ředitel mezi velké příznivce komunismu, panovala v nakladatelství příjemná atmosféra. V roce 1971 ji dokonce vyslal na výjezdni seminář do Velké Británie, kde strávila asi tři týdny. Znovu navštívila kamarádku Gwen v Manchesteru a jiná místa jejího mládí. Do Walfordu se nevrátila, Miss Lumsden již zemřela a ze starých známých už tam také nikdo nežil. Do Československa přivezla dceři tyčinky *Mars*, jež byly spojeny se vzpomínkami na mládí a působení v Anglii.¹⁸² V nakladatelství pracovala až do důchodu, do něhož nastoupila o rok dřív. Stalo se tak díky tomu, že měla již roku 1948 osvědčení o vojenské službě. U Rytířů se o službě Margit a jiných československých vojáků mluvilo, avšak dcera Věra o službě měla zakázáno mluvit. Matčina služba se možná i promítla do studia Věry, ačkoliv její studijní výsledky odpovídaly dalšímu studiu na střední škole, její učitelka ji ke studiu nedoporučila. To Věru tak dopálilo, že ji ještě při tomto rozhovoru slíbila, že si maturitu

179 Rozhovor s paní Rytířovou a její dcerou Věrou, 23. 10. 2017.

180 Tamtéž.

181 Propouštěcí knížka RAF paní Rytířové, osobní archiv paní Rytířové.

182 Rozhovor s paní Rytířovou a její dcerou Věrou, 23. 10. 2017.

dodělá. Vystudovala dvouletou ekonomickou školu a pak nastoupila do práce, maturitu si dodělala ve večerní škole.¹⁸³

7.1.6. Po revoluci

Události listopadu 1989 přivítala Margit s radostí v domě dcery Věry v Zadní Třebani. Manžel Vladimír, jenž po deseti letech ve stavební firmě též získal práci v nakladatelství, se revoluce nedožil. V roce 1991 do Čech přijel Nicolas Winton spolu s ženou Gretou na pozvání Židovské obce, která mu chtěla poděkovat za jeho práci před válkou a v průběhu válečných událostí.¹⁸⁴ Dost „děti“ se po válce vrátilo do Československa a dozvědělo o své záchraně. O setkání s Wintonem stálo mnoho lidí, mezi nimi nechyběla ani Margit. Zde se Margit dozvěděla, že ani její a ani jméno sestry na seznamu Wintonových dětí není. Setkala se zde však s paní, v níž poznala dívku z vlaku a ona poznala Margit. Po společném rozhovoru se Margit potvrdilo, že je jedním ze zachráněných dětí.¹⁸⁵

Po válce začala navštěvovat spolky bývalých vojáků a aktivně se zapojovala do rozprav o minulosti. Svěřila svůj příběh nejen studentům na různých školách, ale poskytla rozhovor i do databáze Paměti národa. Také se účastnila oslav narozenin britské královny na britské ambasádě, kam ji pravidelně zvali, a to i na setkání se členy královské rodiny. Během svého života nebyla nikdy slavnostně vyznamenána za svoji službu, přednost dostali jiní. Pouze roce 2008 se dočkala osvědčení válečného veterána.¹⁸⁶ Ve značně pokročilém věku bydlí s dcerou Věrou a jejím manželem v domku v Zadní Třebani.

183 Tamtéž.

184 WINTON, Barbara. *Není-li to nemožné--: život sira Nicholase Wintona*. str. 99.

185 Rozhovor s paní Rytířovou a její dcerou Věrou, 23. 10. 2017.

186 Osvědčení válečného veterána, archiv Margit Rytířové.

7.2. Osudný let domů Edith Sedlákové

Do židovské rodiny Karla Hermana¹⁸⁷ v Plzni přibyla v březnu roku 1926 dcera Edith.¹⁸⁸ Mladí strávila spolu se starším bratrem Kurtem (nar. 1921)¹⁸⁹ v ulicích Plzně a spolu s ostatními dětmi často navštěvovali tělocvičny a plovárnu. Již v brzkém věku se naučila hrát na piano, a to díky strýci Waltru Freudovi. Rodiče Edith pracovali v rodinné firmě Glaser a Hermann, která se zabývala exportem skla z Československa.¹⁹⁰

7.2.1. Bratr Kurt

Do této firmy měl nastoupit po studiích i Kurt, avšak vše změnila druhá polovina třicátých let. Otec Edith zemřel 27. března 1934, dva dny po Kurtových 13. narozeninách. Starost o chod rodiny zbyla na Hedviku, jež si byla vědoma vzrůstajícího tlaku na židovské obyvatelstvo, proto dokázala přesvědčit Kurta k odchodu ze země. Bratr Edith získal víza do Británie díky přítelovi, jenž byl nacistickým úředníkem a měl možnost Kurtovi doklady poskytnout ještě v době, kdy mohl odjet do zahraničí. S několika přáteli měli odjet přes Holandsko do Austrálie, avšak vlak, s nímž cestovali, zastavila na holandských hranicích jednotka SS. Kurt se dokázal vyhnout prohlídce dokumentům a utekl z vlaku, jeho cestovní doklady a peníze však zůstaly u jeho společníků. Po noci strávené na policejní stanici mu bylo doporučeno, aby si zkusil najít loď, která by ho vzala do Velké Británie.¹⁹¹

Není jisté, jak se Kurt do Velké Británie dostal, avšak 4. dubna 1939 byl zaregistrován u Britského výboru pro uprchlíky z Československa na Mecklenburgh Square v Londýně. Se svou sestrou udržoval kontakt, díky ní se seznámil se svojí budoucí ženou Verou. K čl. jednotkám se zapsal v červnu roku 1940, v Londýně.¹⁹² Po základním výcviku byl přidělen do jednotek československé samostatné obrněné brigády v Northamptonu, se kterou se vrátil v roce 1944 zpátky na starý kontinent. Jako člen tankového praporu se vrátil v květnu roku 1945 do Plzně, kde se měl opět setkat se sestrou Edith.¹⁹³

187 Narozeného roku 1884, rodokmen p. Hermana, osobní archiv p. Hermana.

188 NA, fond Židovské matriky, 1565, kn 1565, str. 24.

189 Tamtéž.

190 Korespondence s panem Hermannem, osobní archiv Marcely Šomjakové.

191 Korespondence s panem Hermannem, osobní archiv Marcely Šomjakové.

192 Převzato z: <http://www.vuapraha.cz/soldier/12538573> cit. [3. 9. 2017].

193 Korespondence s panem Hermannem, osobní archiv Marcely Šomjakové.

7.2.2. Ve Velké Británii

Potom, co matka Hedvika dokázala zorganizovat odchod svého syna, chtěla zajistit i bezpečnou budoucnost pro svoji dceru.¹⁹⁴ Krátce před jejím odchodem do Velké Británie odjela s matkou na poslední dovolenou do lázní Poděbrad, jak dokumentují jejich fotky.¹⁹⁵ Poté, 18. června 1939, nasedla do jednoho z transportů organizovaných Nicolasem Wintonem. Po záchraně dětí potkal Hedviku podobný osud jako zbytek Židů v Protektorátě. Plzeň opustila v transportu R, č. 871 směr Terezín, kde žila až do října 1944.¹⁹⁶ Poté byla přesunuta transportem Et, č. 1256 do Osvětimi, kde zahynula.¹⁹⁷

V Liverpoolu si ji pak vyzvedla náhradní rodina. Brzy začala navštěvovat Bunce Court School, kde se setkala s mnoha dětmi, které jako ona opustily svou zemi a rodiče.¹⁹⁸ Ve volných chvílích si ráda kreslila a setkávala s přáteli, například Vera Wilkinson (žena Editina bratra) vzpomínala na návštěvy odpoledních koncertů. Edita byla veselá děvče, jež si z lidí občas dělalo legraci. Jak Vera vzpomíná, vždy ji Edit škádčila kvůli její štíhlé postavě.¹⁹⁹

Krátce po dosažení odvodového věku se nechala 13. října 1943 zapsat do WAAF, kde byla vedena pod evidenčním číslem 2148430. V jejích přijímacích dokumentech je krátká zmínka o tom, že se chvíli před nástupem živila jako švadlena. Ve své službě dosáhla hodnosti svobodnice první třídy²⁰⁰. Jako budoucí radistka musela absolvovat nejen základní výcvik, ale pak další tříměsíční výcvik, kde se musela naučit perfektně ovládat Morseovu abecedu. Vše se naučila ve středisku Bridgnorthu, který se zaměřoval na výcvik v navigování, používání leteckých zbraní a radistů.²⁰¹ Vystřídala několik leteckých základen, až byla přiřazena k 311. čsl. bombardovací peruti. Zde potkala

194 Převzato z: <http://www.nicholaswinton.com/WintonsList/images/list09b.gif> cit. [3. 8. 2017].

195 Viz obrazová příloha – fotografie č. 1, osobní archiv Michaela Hermana, datum vyfocení 15. července 1939.

196 V transportu bylo deportováno na 1000 osob, z nichž válku přežilo 73 lidí. Převzato z: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/93358-hedvika-hermannova/> cit. [12. 8. 2017].

197 Deportaci a konce války se z tohoto transportu dožilo 197 osob z 1517. Převzato z: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/93358-hedvika-hermannova/> cit. [12. 8. 2017].

198 Tato internátní škola ve vesnici Otterden, hrabství Kent byla založena roku 1933 Annou Essingerovou, židovskou učitelkou, jež v roce 1933 utekla z Německa. Při odchodu do Velké Británie se jí podařilo zachránit 66 dětí židovského původu, jež pak dál studovaly v její škole. Během bitvy o Británii byla hrozba bombardování Kentu tak velká, že se vedení školy v rámci bezpečí dětí rozhodlo přestěhovat do Trench Hall, blízko Wem, v hrabství Southamptom. Převzato z: <http://www.northdowns.plus.com/otterden/essinger.html> [3. 8. 2017].

199 Korespondence s panem Hermannem, osobní archiv Marcely Šomjakové.

200 V angličtině - Leading Aircraftwoman of first Class.

201 Tato základna hrála velkou roli při stahování spojeneckých vojsk z Dunkirku. Nabídla ubytování vojákům z Francie, Holandska i Československa.

leteckého mechanika Zdeňka Sedláka, kterého si vzala 14. května 1945.²⁰² Volný čas pak spolu s ostatními letci, například Arnoštem Polákem, trávili u pronajaté chaty na pláži.²⁰³

7.2.3. Zdeněk Sedlák

Manžel Edith Hermanové se narodil 29. června 1912 v Praze, do rodiny Karla a Marie Sedlákových, jako nejmladší ze tří dětí (bratr Jiří se narodil r. 1901 a sestra Ludmila roku 1908).²⁰⁴ Již od mládí ho to táhlo k letadlům, a tak nastoupil do mechanického kurzu na leteckém učilišti v Chebu a poté na pilotní školu v Prostějově, a tím získal marži svobodníka.

Československo opustil 17. 11. 1939, kdy se vydal přes Bulharsko, Jugoslávii, Bejrút až do Marseille, kde 17. 1.1940 narukoval.²⁰⁵ Zapojoval se do bojů na frontě u Lyonu a v červnu 1940 byl přemístěn do Casablanky, odkud byl převelen do Anglie. Do RAF byl přijat 13. srpna 1940 s hodností AC2 (svobodník) na základnu v Cosfordu.²⁰⁶ Zde navštěvoval druhou školu RAF pro technický výcvik (The RAF's No 2 School of Technical Training) a Zdeněk zde absolvoval kurz letového mechanika. Poté se dostal k 312. československé peruti, kde získal další povýšení, a to až na četaře.

Podle vzpomínek kamarádů byl pan Sedlák vtipným společníkem, jenž rád zpíval. V červnu 1941 se těžce zranil ve službě a zlomil si obě předloktí kosti. K 311. peruti se dostal až v roce 1943 a krátce poté mu byl udělen 1st Good Conduct Badge za dobrou tříletou službu v RAF.²⁰⁷ Další ocenění pak získal v roce 1945, kdy mu armáda udělila v lednu Star 1939-1945.²⁰⁸ V květnu 1945 uzavřel sňatek s Edith a krátce na to byl povýšen na štábního rotmistra letectva v záloze.

202 Oddací list Zdeňka a Edith Sedlákových. Viz příloha, osobní archív pana Hermana.

203 Korespondence s panem Hermanem, osobní archív Marcely Šomjakové.

204 VUA, sbírka 24, evidenční karta Zdeňka Sedláka.

205 Tamtéž.

206 Tato dodnes fungující základna byla založena roku 1938 k výcviku pozemního personálu. Během války tu kurzy absolvovalo na 70 000 mužů. Dokázaly se tak orientovat v leteckých motorech, kostře letadla a výzbroji. Více informací o leteckých základnách obsahuje kniha: Brooks, Robin. Shropshire Airfields in the Second World War. Newbury, Berkshire, UK: Countryside Books, 2008.

207 V britské armádě se udělovalo ocenění Good Conduct Stripe. Ocenění, ve tvaru krokve se nosilo na dolní části rukávu, mohl voják získat po 2, 6, 12 a 18 letech v armádě. Členi RAF však dostávaly odznaky za 3, 8 nebo 13 let dobré služby.

208 Vyznamenání udělované za 6 měsíců v operační oblasti, letecké posádky získaly ocenění za 2 měsíce.

7.2.4. Návrat domů

Již 2. dubna vydalo vedení RAF prohlášení o propuštění Edith ze služby na její žádost.²⁰⁹ Za svoji službu dostala velmi dobré hodnocení s důrazem na její ochotnu a výkonnost. Z WAAF měla odejít k datu 23. listopadu 1945. O repatriaci Zdeňka se můžeme dočíst v seznamu, jenž obdržel Inspektorát čs. letectva v Londýně 10. září.²¹⁰ Na základě výnosu čj. 12.251/styč. 45 ze dne 22. srpna bylo rozhodnuto, že rodinní příslušníci vojáků západní armády, i čs. letectva, mají být repatriováni na státní útraty.²¹¹ K demobilizaci mělo dojít na území Československa, výjimka byla udělena členům, kteří žili ve Velké Británii před 1. zářím 1939, ti mohli požádat o demobilizaci ve Velké Británii.²¹² Naposledy 311 československá perut' dostala úkol od britského vedení, a to kontrolovat přesun 2000 československých civilistů zpátky domů. Dohled nad tímto přesunem měly už československé autority. K repatriaci do Československa vybraly britské úřady letiště Blackbush, kde se měli hlásit civilisté vždy ráno k odletu. První let byl naplánován na 30. září a počítalo se s třemi odlety za den s 40-50 pasažéry na palubě.²¹³ Už dopředu se počítalo s nepohodlím na cestě, leč nepohodlí bylo vyváženo rychlostí přesunu zpátky do domoviny.

7.2.5. Havárie Liberatoru

Edith měla Velkou Británii opustit 4. října, kdy bylo připraveno bombardovací letoun Consolidated B-24 Liberator GR VI, PP-N, který měl přepravit hlavně rodinné příslušníky. Letu se měl účastnit i její manžel, a to jako palubní mechanik. Avšak kvůli technickým problémům se let posunul až na druhý den. Sedadlo Edith a ještě jednoho RAF letce bylo přiděleno jiným dvěma cestujícím. Edith se měla na ruzyňském letišti sejít se svým bratrem, aby vypátrali zbylé členy rodiny, kteří přežili německou okupaci. Asi tohle je největší důvod, proč se z ní po přemluvě manžela stal černý pasažér letu. Krátce před jednou hodinou odstartoval Liberator s posádkou v čele s pilotem podporučíkem Jaroslavem Kudláčkem a druhým pilotem štábním rotmistrem Antonínem Brožem. Na seznamu cestujících bylo 17 lidí, včetně devíti žen a pěti dětí.²¹⁴

209 Viz příloha číslo, Prohlášení o propuštění z armády, osobní archiv pana Hermana.

210 VÚA, fond Čsl. letectvo Velká Británie 1940-1945, sig. 50-5531.

211 VÚA, fond Čsl. letectvo Velká Británie 1940-1945, sig. 50-5567.

212 VÚA, fond Čs. letectvo Velká Británie 1940-1945, sig. 50-5596/5.

213 VÚA, fond Čsl. letectvo Velká Británie 1940-1945, sig. 50-5778/45.

214 VÚA, fond Čsl. letectvo Velká Británie 1940-1945, sig. 50-5919.

Ihned po startu vypukl požár v okruhu vnitřního levého motoru. Pilot se pokusil o návrat na letiště Blackbush, avšak nad letadlem ztratil kontrolu. Příklad spadl a vzplál přibližně dva kilometry od letiště. I když záchranné jednotky přijely velmi brzo, našly jen zbytky ohořelých těl nahlášených cestujících a jedno tělo navíc. To, že se jedná o tělo Edith Sedlákové, odhadovali vyšetřující hned od začátku, svědci ji před odletem zahlédli v blízkosti letadla.²¹⁵ Vyšetřování události si vzalo na starost britské ministerstvo letectví, které v prosinci 1945 poslalo do Československa zprávu vyšetřující komise.²¹⁶ Jsou v ní přesně popsány technické parametry letadla, zkušenosti posádky i místo havárie. Zprávu doplňují fotografie z místa nehody i poškozeného motoru. Hned po nehodě Inspektorát čs. letectva přislíbil vdovské důchody vdovám po posádce Liberatoru.²¹⁷

Členové posádky byli pohřbeni v československé sekci hřbitova Komise pro válečné hroby v Brookwoodu v hrabství Surrey. Ostatky zbylých cestujících byly pohřbeny ve společném hrobě v civilním oddělení Brookwoodu. Ostatky Edith byly též dány do společného hrobu, přestože byla členkou WAAF. Obětí války byla prohlášena až v roce 2012 za vynaloženého úsilí pana Mika Hermanna a Tonyho Murphyho²¹⁸. Nový hrob byl postaven v oddělení RAF v blízkosti hrobu jejího manžela.²¹⁹

V březnu roku 2017 byla slavnostně odhalena pamětní deska na domě v Nerudově ulici v Plzni, kde Edith se svojí rodinou před válkou žila.²²⁰ Edith Sedláková tak byla jedinou československou WAAFkou, která zahynula ve službě.

215 VÚA, fond Čsl. letectvo Velká Británie 1940-1945, sig. 112/CI-2abc/16-18/53.

216 Tamtéž.

217 VÚA, fond Čsl. letectvo Velká Británie 1940-1945, sig.50-5991 a 50-5992.

218 Tony Murphy se zasloužil i o úpravu hrobu Zdeňka Sedláka, na němž bylo špatně uvedené datum jeho úmrtí. Místo něho zde bylo datum jeho pohřbu.

219 Převzato z: <http://www.mocr.army.cz/acr/raf/cast/039.htm> cit. [3. 9 2017].

220 Převzato z: <https://www.novinky.cz/vase-zpravy/plzensky-kraj/plzen-mesto/4164-42965-pametni-deska-edite-sedlakove-prislusnici-raf-ve-velke-britanii-byla-odhalena-v-plzni.html> cit. [3. 9 2017].

7.3. WAAFka z Drážďan

Do rodiny Pavla Nettla²²¹ se v Drážďanech v květnu roku 1924 narodila dcera Edith, kterou později, v červnu roku 1928, následoval bratr Leo. Otec pocházel z Československa, z Dvora Králové. Matka Dorotha²²² pocházela z vesnice Frýdlant, blízko Wroclavi, která patřila k tehdejšímu Německu. Otec sice mluvil dobře česky, ale matka ne, a tak se v rodině mluvilo zejména německy. Rodina byla židovského vyznání, avšak ne ortodoxního, dodržovali hlavní svátky, ale například ve stravě se nijak neomezovali.²²³

Z Německa se přestěhovala rodina do Liberce roku 1930, kde začala Margit studovat na německé škole. Důvodů bylo několik, matce umřeli v Německu oba rodiče a otec měl v Liberci svoji matku, a také nebyli spokojeni se situací ve státě. V Liberci Margit prožila veselé dětství, s rodiči spolu jezdili po výletech po okolí.²²⁴ Vzpomíná, že soužití Čechů a Němců bylo normální, dokud se k moci v oblasti nedostal Henlein. Jak se v Sudetech zvyšovaly antisemitské nálady, rozhodl se pan Nettl, že se s rodinou přestěhuje do vnitrozemí, do Prahy. Zde se rodina poprvé rozdělila, rodiče museli zůstat v uprchlickém táboře a Edith s bratrem žili v dětském domově. Až v pražské škole se musela Edith naučit pořádně česky, do té doby to po ní nikdo nevyžadoval.

7.3.1. Na cestě

Pan Nettl byl členem německé sociální demokracie a tehdejší předseda strany Wenzel Jaksch mu umožnil vycestovat do Velké Británie. Z Československa odešel v únoru 1938 spolu se skupinou socialistů starších 18let, nikdo mladší odjet nemohl.²²⁵ Edith s matkou a mladším bratrem zůstala v Československu, kde zažili vyhlášení Protektorátu. Jaksch v dubnu do Československa vyslal jistou paní Warrenovou, jež dostala za úkol prosadit odjezd manželek a dětí sociálních demokratů u úřadů. Nettlovi byli mezi nimi jediní Židé, a tak měla paní Nettlová větší problémy s úřady než ostatní.²²⁶ Musela několikrát navštívit pobočku gestapa, kde ji přesvědčovali, že ji nic nehrozí. Ona je však neposlechla, proto v posledním dubnovém týdnu 1939 opustili

221 Narozen 8. 3. 1899, VÚA, sbírka 24, sign. 24-16/8.

222 Za svobodna Armenová, narozená 8.7 1900. VÚA, sbírka 308, spis pana Nettla.

223 Rozhovor s Edith Weitzenovou, dne 6. 8. 2006, osobní archiv Milana Votavy.

224 Rozhovor s Edith Weitzenovou, dne 6. 8. 2006, osobní archiv Milana Votavy.

225 VÚA, sbírka 308, Osvědčení 255, spis pana Nettla.

226 Rozhovor s Edith Weitzenovou, dne 6. 8. 2006, osobní archiv Milana Votavy.

vlast. Na cestu mohli mít každý jen jeden kufr, do nějž se vešly jen ty nejnnutnější věci. Vlakem jeli do Ostravy, poté do Gdaňsku, kde čekali několik dní na loď do Anglie, tam přípluli 1. 5.1939.²²⁷ Spolu s nimi uteklo přibližně 60-70 lidí, kteří plavbu lodí nenesli moc dobře, stejně jako Edith. Podle jejích vzpomínek si její otec přál dovést z Čech několik šišek salámu, protože v Anglii na něj nemohl nikde narazit. Do Anglie však nedojela ani jedna šiška, všechny se snědly během cesty, kdy děti měly hlad a peněz na nákup v cizích městech se nedostávalo.²²⁸

7.3.2. V Británii

Rodina se znovu setkala v uprchlickém táboře, ve kterém zůstali až do září, kdy si pan Nettel podal přihlášku do Československé zahraniční armády.²²⁹ Poté se rodina přestěhovala do přístavního městečka Margate, v hrabství Kent. Po vypuknutí války byli evakuováni zpátky do Londýna, protože oblast Doveru byla často cílem německých náletů. Pavel Nettel se již v listopadu 1939 přihlásil k dispozici československému zahraničnímu ústředí.²³⁰ K odvodu se dostavil v březnu 1940 a poté byl převelen k 1. dělostřeleckému pluku. Ten byl v květnu 1940 odeslán na frontu do Francie, a zde se účastnil bojů proti postupující německé armádě. Po kapitulaci Francie v červnu byl pluk evakuován zpátky do Británie, avšak ne přes Dunkirk, ale jižní cestou přes Gibraltar. Zde sloužil u čs. náhradního tělesa v Leamington Spa, kde pracoval v důstojnické jídelně jako číšník.²³¹ Pan Nettel armádu opustil ke konci roku 1944 kvůli špatnému zdravotnímu stavu.²³²

V Británii paní Nettlová začala pracovat v továrně na uniformy, její dcera nastoupila krátce do školy a pak ji zaměstnali v továrně na dámské prádlo.²³³ Nejmladší člen rodiny, Leo, navštěvoval čsl. státní školu, jež zřídila exilová vláda. Do armády chtěla Edith vstoupit už v 15 letech, avšak pro nízký věk její žádost britské úřady zamítly. Řekli jí, ať se vrátí, až dospěje do povinné věkové hranice. Edith se bála, že válka skončí dřív, než se povoleného věku dočká, a tak se zaměstnala prací účetní v jednom obchodě. Jakmile překročila povinnou věkovou hranici sedmnácti a půl let, vstoupila

227 VÚA, sbírka 308, Osvědčení 255, spis paní Weitzenové.

228 Rozhovor s Edith Weitzenovou, dne 6. 8. 2006, osobní archiv Milana Votavy.

229 VÚA, sbírka 308, Osvědčení 255, spis pana Nettla.

230 VÚA, sbírka 24, sign. 24-16/8-1235.

231 Náhradní těleso podléhalo přímo MNO, později hlavnímu velitelství. Staralo se o evidenci vojenských osob, padlých a o jejich majetek. Těleso se také staralo o nové brance procházející výcvikem ve výcvikovém středisku.

232 VÚA, sbírka 308, Osvědčení 255, spis pana Nettla.

233 VÚA, sbírka 308, Osvědčení 255, spis paní Weitzenové.

v únoru 1942 do britské spojenecké armády s kmenovým číslem 2062287.²³⁴ Zapojením do bojů chtěla přispět k porážce nacismu, když v Československu nechali matku pana Nettla, jež pak zemřela v Terezíně.

7.3.3. U WAAF

Základní výcvik absolvovala Edith ve výcvikovém středisku Gloster na západně Británie. Zde se cvičila v pochodování, salutování a též ve skládání a rozkládání zbraní. Jejím oblíbeným byl samopal Stengun, jenž dokázala složit i poslepu. K ATS se nechtěla přidat, protože jí nabídli pozici šoférky traktoru a práci rukama, což se Edith nelíbilo. U námořnictva zase přijímali nejvíce rodilé Angličanky z vyšší společnosti, kam nepatřila, proto ji přidělili k britskému letectvu, které oslovilo její znalost němčiny. Díky její jazykové vybavenosti se mohla zúčastnit speciálního výcviku v Birminghamu, zaměřeného na radiový odposlech německých letadel a letišť. V kurzu se setkala nejen s členkami WAAF, ale také s ženami z ATS a WREN, a mezi nimi Edith vynikala a dosahovala nejlepších hodnocení.²³⁵ Obdržela hodnost T/stg, jež odpovídá české hodnosti četaře. Po splnění kurzu ji umístili do *sekce Y*²³⁶, specializované na odposlouchávání rádiových zpráv Luftwaffe a dezinformování posádek letadel, aby piloti minuli původní cíle v Anglii. Zaznamenávala údaje o pozicích, počtech sestřelů, údaje o sestřelení nebo příkazy německých základen. Během směny hledala na různých frekvencích vysílání Němců, pokud na komunikaci přišla, zapsala si ji a předala vedoucímu důstojníkovi, jenž rozhodoval o důležitosti zprávy a případně informace poslal na letiště. Vzhledem k tomu, že její práce byla velmi náročná na soustředěnost, pracoval personál na 4 směny, aby byl poslech Němců zajištěn kvalitně. Jednotka ji vysílala na radiostanice na východním pobřeží až do srpna 1945, kdy byla mobilizována.²³⁷ Radiostanice se většinou nacházely v zastrčených boudách, kde s ní sloužilo 5-6 lidí, proto moc času na odpočinek nezbylo.

Na základnách pracovalo mnoho Britů z lepší společnosti, kteří uměli mluvit německy. Jak sama Edith vzpomíná, vztahy mezi vojáky byly velmi dobré. Dokonce se potkala během služby s několika Čechy, a tak Edith nevypadla ze znalostí mateřštiny, ale náročnost práce jim nedovolila během směny bavit se. Britové podle ní nerozlišovali

234 VÚA, sbírka 308, Osvědčení 255, spis paní Weitzenové.

235 Tamtéž.

236 Sekce Y (anglicky Sextions Y) byla síť rádiových vysílačů vybudovaná již během první světové války, kterou využívaly všechny složky bezpečnosti.

237 Rozhovor s Edith Weitzenovou, dne 6. 8. 2006, osobní archiv Milana Votavy.

mezi náboženskými vyznáními či národní příslušností. Věděli, že se tito lidé snažili bojovat za společnou věc, a tak se chovali vstřícně. Válku a boje s ní spojené zažila nejvíce při bombardování Londýna, kdy se každou noc musela schovávat v krytu. Později, během služby, se pohybovala po menších základnách někdy i na samotách, a proto se náletům vyhnula.²³⁸

Na jaře roce 1944 se provdala za skotského radistu George Greiga, jež byl její kolega v odposlechové službě. Toho vyslali do Evropy jako německého tlumočnicka, jakmile začala invaze Spojenců a později zůstal v osvobozeném Německu. Edith zůstala v Anglii až do její demobilizace v srpnu 1945. Její rodiče se do Československa vrátili už v říjnu 1945, zde zjistili, že válku nepřežila matka pana Nettla. Edith začala pracovat jako účetní v Aberdeen, o návratu do Československa neuvažovala. V roce 1947 ji manžel oznámil, že si v Německu našel přítelkyni, s níž chtěl zůstat. Ihned na to podal pár žádost o rozvod, které bylo vyhověno skotským soudem v únoru 1949. Mezitím se Edith vrátila do Československa, aby pomohla starat se o nemocnou matku, do Británie se už pak nikdy nevrátila.²³⁹

Během své služby získávala dobrá hodnocení a pochvaly, získala vyznamenání *Star 1939-1945*, Medaili obrany a válečnou medaili.²⁴⁰ Ačkoliv nikdy nežádala o přeřazení k československé jednotce, po dobu války nosila na uniformě čs. nárameníky.

7.3.4. Po roce 1948

Po návratu do rodné vlasti bydlela Edith u rodičů ve Šluknově, a zde vlastně poprvé začala pořádně mluvit česky. Otce trápila bronchitida spolu s dalšími vleklými zdravotními potížemi (srdeční astma) a trápil jej i odchod syna Lea do Izraele, kde se chtěl podílet na boji o nezávislost židovského lidu.²⁴¹ Před odjezdem měl Leo i problémy s komunistickým režimem, ten jej přibližně na dva týdny poslal do vězení. Edith sňatkem s Gregem získala britské občanství, jež ji zůstalo i po rozvodu. Měla tak jako jediná z rodiny možnost svobodně vycestovat ze země a uniknout před případnými postihy režimu, toho však Edith nevyužila.

Komunistické perzekuce ji postihly hned po únoru 1948, kdy byla krátce vězněná (přibližně měsíc).²⁴² Kvůli tomu spálila svoji uniformu a většinu dokumentů, protože

238 Tamtéž.

239 VÚA, sbírka 308, Osvědčení 255, spis paní Weitzenové.

240 Tamtéž.

241 Rozhovor s Edith Weitzenovou, dne 6. 8. 2006, osobní archiv Milana Votavy.

242 Korespondence s Martinem Kudrnou (vnukem p. Weitzenové).

nechtěla, aby StB měla záminku k dalšímu uvěznění. Stejnou situaci zažil i otec Pavel, ve zničení věcí byl velmi pečlivý, rodina dnes vlastní jen několik vzpomínek na jeho mládí.²⁴³ Později jí byla, díky její jazykové vybavenosti, nabídnuta možnost pracovat ve společnosti vyvážející sklářské výrobky - Skloexportu, avšak pod podmínkou ukončení veškeré komunikace s bratrem a strýcem, který žil v Austrálii. To Edith nepřijala a poté nemohla najít dobrou práci. Ve Šluknově poznala Jindřicha Weitzena²⁴⁴, jehož si vzala v červnu 1953.²⁴⁵

Krátce na to se přestěhovali ze Šluknova do Liberce i s rodiči Edith. Pan Nettel pracoval v domovní správě a paní Nettlová jako prodavačka. Kvůli vleklým zdravotním problémům se srdcem pan Nettel zemřel v roce 1960, pochován byl na Židovském hřbitově v Ruprechtické ulici v Liberci.²⁴⁶ Později našla Edith práci jako účetní v potravinách, kde pracovala až do důchodu. V dubnu 1962 znovu získala čs. státní občanství. O službě na Západě se moc nezmiňovala, věděli o ní jen nejbližší. Do svazu bojovníků se přidala až v roce 1968 na popud manžela, sama by se nikdy přihlásit neodvážila.²⁴⁷

7.3.5. Po roce 1989

Krátce po pádu režimu odešla do důchodu, avšak ani v pozdějším věku nezhálela. Její starostí byla péče o vnoučata, jež se stala středobodem jejího života. Dále podnikala výlety s přáteli, jezdila do lázní a stala se členkou Československé obce legionářské, ale i členkou Československé obce židovské v Liberci, kde se podílela na chodu spolu se svým mužem.

O zážitcích z války sama nikdy nevyprávěla, jen pokud se jí na to vyloženě někdo nezeptal. Svůj příběh zaznamenala nejen v databázi *Paměti národa*, ale také v dokumentu *Dům se zelenou střechou*.²⁴⁸ Jak vzpomíná vnuk paní Weitzenové, pro ni její služba během války nebyla ničím výjimečným, brala to jako samozřejmost.²⁴⁹ Přála si, aby kolem její osobnosti nevznikl povyk, chtěla užívat klidu v rodinném kruhu.

Po roce 1989 byla nejprve povýšena do hodnosti četaře ve výslužbě a v roce 2000 se dočkala dalšího povýšení do hodnosti nadpraporčíka ve výslužbě. Obdržela i několik

243 Korespondence Milana Votavy a Edith Weitzenové, 6. 3. 2011, osobní archiv Milana Votavy.

244 Narozen 1. 3. 1922.

245 VÚA, sbírka 308, Osvědčení 255, spis paní Weitzenové.

246 VÚA, sbírka 308, Osvědčení 255, spis pana Nettla.

247 Korespondence s Martinem Kudrnou, osobní archiv Marcely Šomjakové.

248 *Dům se zelenou střechou*, rež. Blanka Závitkovská, 2010.

249 Korespondence s Martinem Kudrnou, osobní archiv Marcely Šomjakové.

pamětních medailí, ty pro ni však nebyly nikdy důležité. Během války s Němci se chtěla hlavně pomstít a řídila se zásadou „oko za oko“.

Edith Weitzenová zemřela náhle 29. 9. 2011 a byla pohřbena na židovském hřbitově v Ruprechtické ulici, v Liberci.

7.4. Odvážná řidička ze Středního východu

V Záhorské vsi, okres Bratislava, se do rodiny Karla a Františky Blažkových²⁵⁰ narodila v červnu roku 1923 třetí dcera Jiřina. Otec pocházel původně ze Strakonice, ale na Slovensku pracoval. Maminka Františka umřela, když bylo Jiřině devět let a otec se brzy na to znovu oženil. Vztahy mezi macechou a dcerami z prvního manželství nebyly nejlepší, a tak se dcery dostaly k různým příbuzným. Nejmladší Jiřina s rodinou zůstala na Slovensku, kde vychodila 5 tříd obecné školy a 4 třídy měšťanky.²⁵¹

7.4.1. V odboji

V roce 1938 se Jiřina začala učit švadlenou, avšak po podepsání Mnichovské dohody připadala oblast, kde žila její rodina, Maďarsku a rodiče Jiřiny úřady vyhostily na Moravu, protože byli Češi. Jiřina mohla na Slovensku zůstat, aby mohla dostudovat, ale musela se přestěhovat k matce macechy do Velkých Chrašťan u Zlatých Moravců. Zde žila přibližně 4 měsíce, když ji zastihl dopis rodinného přítele pana Veleckého z Nitry.²⁵² Ačkoliv pocházel také z Moravy, obhospodařoval statek ve vesnici Vráble a po vyhlášení Slovenského štátu ho musel opustit. V dopise pozval Jiřinu k sobě do Nitry.

Až u něj se dozvěděla důvod pozvání. Byl členem skupiny odbojářů, jež převáděla občany Československa do zahraničí před postihy Němců, a aby nevzbuzovali podezření, potřebovali nenápadnou spojku.²⁵³ Velečtí měli přibližně dvanáctiletou dceru Soňu, Jiřině bylo přibližně šestnáct, a proto byly pro tuto práci ideální.²⁵⁴ Obě děvčata s prací souhlasila a brzy se vydala na první cestu. Byla jim vytyčena cesta koridorem přes Velkou Lapáž, která ležela přibližně 2 km od maďarských hranic. Děvčata představovala první spojku při cestě a uprchlíky předávala dalším převaděčům v pásmu asi 2 km za Nitrou, další předávka probíhala u hranice, kde byli běženci převedeni až do Maďarska.²⁵⁵ Pro zachování bezpečnosti uprchlíků i členů skupiny, znala děvčata pouze

250 Oddací list Jiřiny Blažkové a Oty Hrubana, osobní archív paní Kaprasové.

251 Vzpomínky Jiřiny Hrubanové, osobní archív paní Kaprasové, viz příloha.

252 Vladimír Velecký (1890 – 1951), velkostatkář a partyzán, přítel TGM, v roce 1939 se zapojil do odboje a pomáhal převádět pronásledované přes hranici do Maďarska. Na konci roku 1940 skupinu fašisté odhalili a Velecký byl odsouzen pobytu ve vězení a poté k smrti. Věznicí v srpnu roku 1944 osvobodili partyzáni a on se k nim přidal. Po válce se stal členem Agrární strany a po zhoršení politické situace chtěl s rodinou uprchnout do zahraničí. Byl však režimem obviněn ze špionáže pro Francii a odsouzen za vlastizradu. V roce 1951 byl oběšen v Justičním paláci v Bratislavě.

253 Zpráva o odbojové činnosti Jiřiny Hrubanové, osobní archív paní Kaprasové.

254 Vzpomínky Jiřiny Hrubanové, osobní archív paní Kaprasové, viz příloha.

255 Zpráva o odbojové činnosti Jiřiny Hrubanové, osobní archív paní Kaprasové.

druhou spojku. Jiřina pomáhala převádět i generála Klapálka, jenž se pak ve svých pamětech nezapomněl o Jiřině zmínit.²⁵⁶

„Tam se o mne zase starala jedna mladá dívčina se svou kamarádkou. Já jí dělal strážce. Vedly si mne po nitranském korze, a abychom nebyli nápadní, neustále na mne pokřikovaly, „Ujko sem, ujko tam. Jaký já jsem byl ujko? S nabitou pistolí v kapse.“²⁵⁷

Důležití klienti obdrželi falešné doklady, jež zhotovovala jiná složka skupiny v Bratislavě. Některé důležité osoby přecházely s pomocí skupiny i legálně, od toho měly slíbenou pomoc od člena finanční stráže v Tmáni u Šuran.²⁵⁸ Často se stalo, že u pana Veleckého bylo i 10 lidí čekajících na spojku z Maďarska. Skupinu to nepoložilo, byla schopná zajistit ubytování, dokud se převaděči nevrátili. Utajení skupiny pomohla i neexistence potravinových lístků na Slovensku, takže udržet si přehled o nakupujících a jejich nákupu byl složitý, stačilo střídát prodejny v širším okolí Nitra. V případě prozrazení skupiny měl každý člen připravený pas, aby mohl v rychlosti opustit Slovenský štát.²⁵⁹

7.4.2. Odchod ze Slovenska

Rodiče Jiřiny nevěděli, kde se v této době nachází, nepsali si a ani se nenavštěvovali. Někdy koncem listopadu 1940 se po Jiřině začaly shánět úřady, a tím byla ohrožena celá odbojová skupina. Pan Velecký jí oznámil, že bude muset odejít z Nitra. První úkryt pro ni zajistili v Tmáni u jisté paní Juranské (většina lidí vystupovala pod smyšleným jménem), jež se skupinou spolupracovala.²⁶⁰ Pocházela z Jugoslávie, a i ona převáděla uprchlíky. Zde byla Jiřina asi měsíc, než se setkala s panem Veleckým, jenž pro ni měl pas a příkaz ihned opustit Slovensko. Jiřina se s paní Juranskou vydala na cestu 4. ledna 1941, hranice překročila v místě, kde pracoval spřátelený člen finanční stráže, a tak zemi opustila legálně.²⁶¹ Vlákem jely ženy přes Budapešť do Bělehradu, cestou měly zakázáno mluvit, aby neupoutaly pozornost. Na cestu se vydala pouze s malým kufrem a v bačkorách.²⁶² I tato část cesty proběhla v pořádku, nikdo na ně nepřišel. V Bělehradě

256 Klapálek, Karel. *Ozvěny bojů* - vzpomínky z druhé světové války, Naše vojsko 1966, str. 16.

257 Hrabica, Pavel a Zdeněk Hrabica. *Zapomenutý generál Karel Klapálek*. Praha: Mladá fronta, 2006. ISBN 80-204-1408-8. str. 95.

258 Vzpomínky Jiřiny Hrubanové, osobní archiv paní Kaprasové, viz příloha.

259 Zpráva o odbojové činnosti Jiřiny Hrubanové, osobní archiv paní Kaprasové.

260 Vzpomínky Jiřiny Hrubanové, osobní archiv paní Kaprasové, viz příloha.

261 Tamtéž.

262 Rozhovor s paní Kaprasovou, 15. 11. 2017.

na ženy čekala další spojka, v níž poznala Jiřina muže, kterému pomohla přejít hranice. Ten je zavedl do Jagoviny, a zde se schovali u Jana Caise, Čecha a ředitele pivovaru. V Jagovině se rozloučila s paní Juranskou, o níž pak už nikdy neslyšela. U Caisů zůstala asi pět týdnů, z toho čtyři týdny pracovala v pivovarské laboratoři.²⁶³

Pan Cais ji pak zavezl do Čuprije, kde existoval domov pro čs. ženy, které ilegálně utekly ze země. V době, kdy tam dorazila, žilo v době asi 15 žen, několika z nim také pomohla při útěku. Pan Cais se staral o chod domu spolu s usedlíky z Čuprije.²⁶⁴ Žilo zde několik rodin Čechů, a ty uprchlíky podporovaly z vlastní kapsy. V březnu se německá armáda zase přiblížila a ženy musely Jugoslávii opustit. Ti, co zůstali, je vybavili na cestu jídlem a oblečením, dokonce určili vedoucího skupiny, který se měl o vše organizačně postarat. Vlakovým transportem jely přes Řecko do Turecka, kde v Soluni zažily i bombardování.²⁶⁵ Jiřinina cesta vlakem skončila v Mersině, kde se ubytovala u jedné turecké rodiny. V Mersině potkala mnoho vojáků, kteří transporty odjížděli do Palestiny, a tak si vyměňovali novinky.

7.4.3. Cesta do Palestiny

V Mersině Jiřina absolvovala první kurzy angličtiny, aby znala alespoň základní slovíčka a fráze. Ve volném čase poznávala město nebo s ostatními děvčaty chodila na pláž. Koncem dubna 1941 pro ni našli místo na palubě lodi Varšava. Loď plula dva dny a dvě noci, než ji Němci objevili a torpédovali. Lodi se naštěstí nic nestalo a většina posádky útoky torpéda zaspala. Třetí den ráno loď vplula do Haify, kde se všichni doslechli, že Němci hlásí Varšavu jako potopenou loď.²⁶⁶

Do Palestiny přijela 28. března 1941, zde potkala dalšího pobočníka Konzulátu, jenž se o ně v prvních dnech staral a sehnal jim ubytování. Z Haify její cesta vedla přes Jeruzalém, Jericho, až na předměstí Mikorchajm. Zde ženy bydlely v domě a učily se hospodařit, též z konzulátu dostávala každá žena měsíčně 7 liber.²⁶⁷ Často je navštěvovali chlapci a manželé žen, kteří sloužili v armádě, aby ochutnali po dlouhé době české jídlo. Ve společném domě bydlely ženy asi do roku 1942, než jim bylo

263 Vzpomínky Jiřiny Hrubanové, osobní archiv paní Kaprasové, viz příloha.

264 Zpráva o odbojové činnosti Jiřiny Hrubanové, osobní archiv paní Kaprasové.

265 Vzpomínky Jiřiny Hrubanové, osobní archiv paní Kaprasové, viz příloha.

266 Tamtéž.

267 Vzpomínky Jiřiny Hrubanové, osobní archiv paní Kaprasové, viz příloha.

dovoleno žít v soukromých bytech. Zde se opět setkala s panem Caisem, který musel utéct z Jugoslávie poté, co byla jeho odbojová činnost prozrazena.²⁶⁸

V listopadu stejného roku se Jiřině do rukou dostala přihláška k ATS. Do armády vstoupila s touhou sloužit pouze v čsl. jednotkách. V odpovědi Konzulát odmítl přihlášku Jiřiny, protože ji poslala s výhradou k její službě, což Konzulát a ani britská armáda neakceptovaly. Po této odpovědi bylo Jiřině jasné, že pokud se chce zapojit do boje s nacisty, musí přistoupit na podmínky Britů, proto přihlášku znovu podala, a tentokrát ji úspěšně přijali.²⁶⁹

7.4.4. V ATS

V lednu 1943 se k výcviku přihlásilo spolu s Jiřinou dalších 12 žen, jež byly poslány do Sarafandu do skupiny ATS-PAL, zde získala pořadové číslo W/PAL 21100.²⁷⁰ Do palestinské skupiny je zařadili kvůli jejich nízkému počtu, z něhož nešla vytvořit samostatná skupina. I zde pokračovala ve studiu angličtiny, protože vedení a velení bylo anglické. Základní kurz probíhal ve středisku žen ve vojenské službě, tady ženy absolvovaly plnohodnotný vojenský výcvik podobný tomu mužskému. Jediné, co ženy nepodstoupily, byl nácvik střelby.²⁷¹

Po dvouměsíčním kurzu se ženy měly rozhodnout, co budou dále dělat. Na závěr kurzu se přišlo podívat nejen vedení střediska, ale také delegace z Konzulátu. Jak sama Jiřina vzpomíná, vše dopadlo dobře a všechny výcvik úspěšně dokončily. Na rozloučenou uspořádaly ženy večírek, kde si zatančily českou besedu²⁷², zazpívaly české písně a recitovaly české básníky. Mezi pozvanými byli i Češi, kteří v Palestině provozovali českou restauraci a kavárnu.²⁷³ Absolventky si mohly vybrat mezi službou ve skladišti, kanceláři, v technických dílnách nebo se stát řidičkami. Ženy z Jiřinina turnusu se rozhodly zejména pro práci ve skladech a dílnách. V dílnách opravovaly auta, vyráběly potřebné součástky a ve skladech se staraly o proviant a munici.

268 Vzpomínky Jiřiny Hrubanové, osobní archiv paní Kaprasové, viz příloha.

269 Vzpomínky Jiřiny Hrubanové, osobní archiv paní Kaprasové, viz příloha.

270 VÚA, sbírka 308, spis Jiřiny Kaprasové.

271 Zpráva o odbojové činnosti s. Jiřiny Hrubanové, osobní archiv paní Kaprasové.

272 Český salónní tanec pro 4 páry vznikl v šedesátých letech 19. století. U jeho zrodu stál Jan Neruda, taneční mistr Karel Link a skladatel Ferdinand Heller.

273 Vzpomínky Jiřiny Hrubanové, osobní archiv paní Kaprasové, viz příloha.

Jiřina se rozhodla pro kariéru řidičky.²⁷⁴ Spolu s dalšími pěti ženami byly poslány na kurz do Káhiry, do centra Mina Camp. Zde strávily dva měsíce učení se řízení a znalosti motorů. Při dalším studiu angličtiny jim pomáhala jedna z kolegyň, jež jazykům rozuměla a dokázala ženám vysvětlit, čemu nerozuměly. Po kurzu se měly ženy přiřadit do různých úseků, avšak celá skupina si prosadila společné přiřazení na jedno místo, tak se v květnu 1943 dostaly na základnu v Degheily u Alexandrie.²⁷⁵

Během výcviku obdržely ženy od Čsl. konzulátu v Jeruzalémě dávku sociální péče v hodnotě 12,7 liber, které měla pokrýt dobu 10 týdnů, aby ženy nezůstaly během výcviku úplně bez zajištění a prostředků.²⁷⁶

7.4.5. V Alexandrii

V Alexandrii Jiřina pracovala jako řidička malého dodávkového vozu kapitána Mora.²⁷⁷ Z počátku neměli s Jiřinou moc dobrý vztah, již předtím byla jeho osobní řidičkou žena a ona s ním zapříčinila kolizi s tramvají. Postupně se však začali respektovat a po roce udělil Jiřině dokonce pochvalu. Jezdili spolu dlouhé trasy mezi Káhirou a Ismá'íliji, kde kontrolovali vojenské sklady. Po odvelení kapitána převedeli Jiřinu do kanceláře s tím, že jezdit bude jen, pokud to bude potřeba, většinou převážela auta z autoparku na různá místa učení či jezdila dálkové trasy Káhira – Alexandrie.²⁷⁸

V roce 1943 Alexandrii už nesužovala frontová linie války, avšak pro Brity tu nebylo bezpečno. Arabové často přepadávali britská auta, a proto velitelství zakázalo jezdit samotným řidičkám v noci. Vždy je měl někdo doprovázet. Ve vzpomínkách Jiřině také uvízl v paměti výrok jednoho z důstojníků: „*Než byste autem Araba jen porazili, tak se vraťte a přejeďte ho!*“²⁷⁹ Už nějaký čas si dopisovala s Oto Hrubanem, jenž byl také členem čsl. zahraniční armády, v té době absolvoval speciální výcvik v Anglii.

274 VÚA, sbírka 308, spis Jiřiny Kaprasové.

275 Vzpomínky Jiřiny Hrubanové, osobní archiv paní Kaprasové, viz příloha.
V dokumentu základna Degheila uvedena jako De Kohejla.

276 VÚA, sbírka 19, sig. 19-7/2-46.

277 Vzpomínky Jiřiny Hrubanové, osobní archiv paní Kaprasové, viz příloha.

278 Zpráva o odbojové činnosti s. Jiřiny Hrubanové, osobní archiv paní Kaprasové.

279 Vzpomínky Jiřiny Hrubanové, osobní archiv paní Kaprasové, viz příloha.

Během služby vyplácela vojenská likvidatura čsl. ženám dávku sociálních podpor v hodnotě 7,08 liber měsíčně a za službu v červenci 1943 bylo touto částkou vyplaceno 8 žen, včetně Jiřiny.²⁸⁰ Vyplácení těchto dávek zastavil Konzulát v lednu 1944.²⁸¹

7.4.6. Oto Hruban

Budoucí manžel Jiřiny se narodil v říjnu roku 1915 do rodiny Josefa a Evženie Hrubanových v rakouském městě Bruck an der Mur. Po konci první světové války se rodina přestěhovala do Československa. V Prostějově Oto vychodil 5 tříd obecné a 5 tříd reálné školy a poté nastoupil na povinnou vojenskou službu. Jelikož se mu vojenské prostředí zamlouvalo, rozhodl se vystudovat vojenskou akademii v Hranicích mezi léty 1935-1937.

7.4.6.1 Válečná léta

Během mobilizace sloužil u dělostřeleckého pluku jako nadporučík dělostřelectva. Na konci března 1939 je z armády propuštěn, ale již v půlce srpna 1939 přešel spolu s Jindřichem Macháčkem a Jindřichem Kronkem hranice do Polska s cílem vstoupit do vznikající čsl. armády.²⁸² V Malých Bronovicích u Krakova se dostal do skupiny shromažďujících se dobrovolníků okolo podplukovníka Svobody a získal zde evidenční číslo 1911.²⁸³ Po napadení Polska utíká spolu s ostatními na východ, kde se dostává do sovětské internace, zde prošel několika internačními tábory (Kamenec Podolsky, Olchovce, Jamolince), než ho vybrali jako velitel transportu dobrovolníků mířících na Střední východ. Cesta transportu vede přes Istanbul, Haifu až do Egypta, kde se dostává do výcvikového střediska v Agami. Zde se soustřeďují čsl. jednotky pod vedením plk. Karla Klapálka, u nichž Oto zastává velitele pomocné roty.²⁸⁴ Jako velitel 4. roty se účastnil obrany pevnosti Tobruk a po ukončení bojových operací v Africe byl spolu s dalšími čsl. vojáky stažen do Anglie. Vojáky ze Středního východu zařadili do obrněné brigády a Ota absolvoval speciálního výcviku, avšak během horolezeckého kurzu se zranil a výcvik nemohl dokončit. Poranění páteře a zhmoždění ruky ho trápilo až do konce života.²⁸⁵ Po vyléčení požádal o převelení k jednotkám plk. Ludvíka Svobody

280 VÚA, sbírka 19, sig. 19-7/2-10.

281 VÚA, sbírka 19, sig. 19-7/2-143/44.

282 VÚA, sbírka 308, spis Oty Hrubana.

283 Tamtéž.

284 VÚA, sbírka 24, spis Oty Hrubana, kvalifikační listina.

285 VÚA, sbírka 308, spis Oty Hrubana.

v SSSR a jeho žádosti bylo vyhověno.²⁸⁶ Během cesty na Východ se zastavuje v Káhiře, aby uzavřel sňatek s Jiřinou Blažkovou, kterou potkal při první cestě do Egypta.

7.4.6.2 Konec války na východní frontě

Po krátké novomanželské dovolené se přidal k čsl. náhradnímu pluku v Sadaguře v SSSR. Vystřídal velící pozice u několika pluků a jako velitel 5 dělostřeleckého pluku se účastnil Jaselské operace.²⁸⁷ Následně se účastnil i Karpatsko-Dukelské operace, osvobozujících bojů na Slovensku a konec války ho zastihl při osvobození Moravy. Právě toto krátké působení na východě pomohlo rodině vyhnout se represím ze strany komunistického režimu. V květnu 1945 ho povýšili na majora, v armádě zůstal jako důstojník z povolání a působil jako velitel oddílu II. 1 těžké dělostřelecké brigády. Hned po válce sloužil v Rakovníku, kam také přivezl svoji ženu, poté co se setkali ve Villachu.²⁸⁸

Za službu během války získal několik vyznamenání, již v roce 1944 mu udělili Medaili za zásluhy I. třídy. Dále pak obdržel Čs. válečný kříž 1939 I. I II. Stupně, Medaili za Chrabrost a také několik zahraničních vyznamenání. Od SSSR dostal Řád rudé hvězdy medaili „*Za pobědu nad Germanií*“ a medaili „*Za osvobození Prahy*.“ Armáda Velké Británie mu udělila *Africa Star* a *Star 1939-45*.²⁸⁹

7.4.7. S novým příjmením

Jak dlouholetý vztah Oty a Jiřiny pokračoval, rozhodli se uzavřít manželský slib. Již v březnu 1944 získala dvojce povolení k uzavření sňatku, které mělo platnost 3 měsíce, avšak Otův speciální výcvik a poté jeho zranění nedovolilo páru se sejít a uzavřít očekávané manželství.²⁹⁰ Uvažovalo se nad tím, že by se svatba uskutečnila v Otově zastoupení, ale když bylo vyhověno Otově žádosti o převelení k 3. čs. samostatné brigádě v SSSR a jeho cestě přes Střední východ, svatbě již nic nebránilo. Ota si jen podal v srpnu žádost o prodloužení lhůty k uzavření sňatku, proto po příjezdu do Haify mohl odjet za svou nastávající.²⁹¹

286 VÚA, sbírka 24, spis Oty Hrubana, kvalifikační listina.

287 Tamtéž.

288 Zpráva o odbojové činnosti s. Jiřiny Hrubanové, osobní archiv paní Kaprasové.

289 VÚA, sbírka 24, spis Oty Hrubana.

290 Povolení k uzavření sňatku, osobní archiv paní Kaprasové.

291 VÚA, fond ČslAV, ka 5, sig. 1743/44.

Svatba mezi Jiřinou a Otou se uskutečnila v srpnu roku 1944 v Káhiře, jež se účastnilo mnoho Čechů, například v Alexandrii měla filiálku firma Rolný a v Káhiře byla pobočka firmy Baťa. Češi se scházeli v domě jistých Čočků, kteří vlastnili velký sál a založili klub Lidice. Mnoho těchto známých se účastnilo oslav svatby.²⁹² Po obřadu doprovodila Jiřina manžela přes Palestinu a Sýrii, kde se v Damašku rozloučili. Každý se vrátil ke své jednotce. Jiřina pak ještě jistý čas sloužila v kanceláři, ale 27. listopadu odešla z ATS do civilu kvůli rodinným důvodům, čekala totiž s Otou dítě.²⁹³

Vrátila se zpátky do Palestiny, zde bydlela v Talpiotě, spolu s ostatními manželkami důstojníků sloužících pod britským vedením. Po odchodu ze služby získávala měsíčně 25 liber od čsl. mise, která se starala o československé uprchlíky nesloužící v armádě, avšak zpočátku jí nebyl přiznán příspěvek v těhotenství.²⁹⁴ Tento příspěvek získávaly těhotné ženy důstojníků pod britským vedením dle nařízení britské armády, ale kvůli službě manžela na východní frontě se na ni regule nevztahovaly.²⁹⁵

Během těhotenství neměla žádné zprávy od Oty, který ani nevěděl, že brzy bude otcem. V květnu roku 1945 porodila dcerku Jiřinu a přibližně týden po jejím narozením obdržela telegram od manžela se slovy: „*Žiji a jsem v Praze.*“ Když Ota cestoval přes Slovensko, vyhledal Jiřinina otce, jenž měl zprávy o smrti své dceři. Během války otec totiž vyhledal muž s informací, že Jiřinu v Jugoslávii pověsili. Po vysvětlení situace tak Jiřina obdržela první dopis od rodičů od doby, kdy opustila Slovensko, v němž zjistila, že se jí narodil nevlastní bratr.²⁹⁶

7.4.8. Návrat do vlasti

Až v březnu 1946 opustila Jiřina spolu s dcerou Palestinu. Přednostní odbavení měla vojenská skupina s úkolem zajistit bezpečnou cestu, protože Středozemní moře bylo podminované a nebylo jednoduché jím proplout. Brzy ráno 6. března přijela vlakem do Port Saidu, kde se obě nalodily. Cesta do Neapole trvala 4 dny a dcera Jiřiny byla jediná pasažérka, jež netrpěla mořskou nemocí.²⁹⁷ V deníku, který si té době Jiřina vedla, najdeme poznámku ze 7. března: „*Lod' byla hezká. Jiřka dobře vše snášela.*“²⁹⁸

292 Vzpomínky Jiřiny Hrubanové, osobní archiv paní Kaprasové, viz příloha.

293 Propouštěcí dokumenty Jiřiny Hrubanové, osobní archiv paní Kaprasové.

294 Vzpomínky Jiřiny Hrubanové, osobní archiv paní Kaprasové, viz příloha.

295 VÚA, fond MNO, kr. 108, sign. 39/2-52.

296 Vzpomínky Jiřiny Hrubanové, osobní archiv paní Kaprasové, viz příloha.

297 Rozhovor s paní Kaprasovou, 15. 11. 2017.

298 Deník paní Hrubanové, osobní archiv paní Kaprasové.

V Neapoli čekali navrátilci další 4 dny a poté odjeli vlakem do rakouského Villachu, zde přestoupili na čsl. vlakovou soupravu, které velel Oto. Poprvé se potkal se svojí dcerou, již bylo v té době 10 měsíců. Dne 20. března jí Hlavní štáb Ministerstva národní obrany vydal potvrzení o navrácení do vlasti, takže mohla začít vyjednávat se státními úřady.²⁹⁹

V osvobozeném Československu následovala manžela při jeho službách na různých posádkách. Jako první se usadili v Rakovníku, kde během roku 1947 přivítali do rodiny syny Lubora a Otu. Následovalo stěhování po vojenských posádkách ve Slaném, Třemešné, Benešově, Varnsdorfu až se roku 1953 přestěhovali do Liberce. Dcera nastupovala do třetí třídy a na její bratry čekala první třída, a tak Jiřina rozhodla, že dál manžela následovat nebude a v Liberci s dětmi zůstane.³⁰⁰

7.4.9. V Liberci

Rodina získala byt v dnešní Pražské ulici (č. p. 147/16) v Liberci, v němž se nacházela i čínská čajovna, kde začala Jiřina v roce 1955 pracovat na pozici zástupce vedoucího. Služba zavedla Otu ještě do Ústí nad Labem a poté do Prahy na Ministerstvu národní obrany, a tak byla Jiřina na výchovu dětí sama. Později prodejnu přestěhovali na náměstí Míru³⁰¹, kde k čínské čajovně přibyla italská restaurace. Zde pracovala až důchodu, do kterého nastoupila v padesátých letech.³⁰² Oto měl z neznámého důvodu pozastaven postup v armádě na 10 let. Rodina se domnívá, že si jednou neodpustil nevhodnou poznámku o sovětských vojácích a tato informace se dostala na vyšší místa. Dalšího povýšení se dočkal až v roce 1965, kdy povýšil do hodnosti plukovníka, z aktivní služby odešel do záloh v roce 1972.³⁰³

Když přijela do Československa vojska Varšavské smlouvy, sloužil Ota právě v Ústí nad Labem. Podle dcery ho příjezd překvapil, a i když plnil rozkazy a s vojáky spolupracoval, svůj názor na ně změnil.³⁰⁴ V Liberci byla situace mnohem zajímavější. Už ráno volala Jiřina dceři s informací o okupaci, kterou si dcera Jiřina neuměla představit. Uvažovala o ni podobně jako o německé okupaci v roce 1938. Dcera Jiřina pracovala v Liberci na poště na náměstí Míru, a během poledních přestávek chodila za matkou do čajovny. Nejinak tomu bylo i 21. srpna 1968, kdy krátce po poledni vstoupila

299 Potvrzení o návratu ze Středního Východu, osobní archív paní Kaprasové.

300 Rozhovor s paní Kaprasovou, 15. 11. 2017.

301 Dnešní náměstí Dr. Edvarda Beneše.

302 Takto brzký odchod do důchodu umožňovalo právě Osvědčení podle zákona 255.

303 VÚA, sbírka 24, spis Oty Hrubana, kvalifikační listina.

304 Rozhovor s paní Kaprasovou, 15. 11. 2017.

do čajovny. Jakmile se za ní zavřely dveře, ozvala se ohromná rána a domem se rozlehly otřesy, to jeden z tanků najel do podloubí, na jehož druhém konci byla právě čajovna.³⁰⁵

Život Jiřiny byl jinak poklidný, navštěvovala kamarádky, s nimiž sloužila na Středním východě, například s Emilií Melčovou³⁰⁶, s tou měla stejně staré děti. Do jejího života zasáhla pak smrt manžela, jenž po dlouhé nemoci zemřel v červenci roku 1987.³⁰⁷

7.4.10. V demokratickém státě

Před pádem komunistického režimu byla znechucena praktikami strany, a proto ze strany vystoupila. Listopadové události sledovala pouze v televizi, ale změnu přivítala. Později napsala dopis prezidentovi Havlovi, v němž vyslovila dík za poklonění památce pana Veleckého.³⁰⁸ Byla nesmírně šťastná, že jeho jméno bylo tímto aktem očištěno a byl mu potvrzen status vlastence. Právě jeho smrt spojená s komunistickým režimem stála za jejím odchodem ze strany, do níž vstoupila s manželem hned po konci války.

V srpnu 1991 vyšla v časopise Národní osvobození výzva k doplnění údajů příslušníků západního odboje, protože měli být morálně a vojensky rehabilitováni. Celá akce se měla odehrávat ve Vyškově a Jiřina si mohla pozvat 2 příbuzné. Kvůli vleklým problémům se zdravím však poslala dceru Jiřinu, která měla převzít dekret místo ní.³⁰⁹ Jak Jiřina vzpomíná, akce byla pojata velkolepě. Pro vyznamenané poslala armáda autobusy, které na cestě doprovázela policejní eskorta zajišťující přednostní průjezd. Vzhledem ke stáří příslušníků byl zajištěn i zdravotnický dohled, aby v případě potřeby zdravotníci zasáhli. Slavností akce trvala tři dny, během nichž proběhly vojenské průvody, besedy a exkurze na památná vojenská místa. Při slavnostním ceremoniálu byla Jiřina Hrubanová povýšena do hodnosti nadpraporčice a morálně i politicky rehabilitována.³¹⁰

Jiřina Hrubanová zemřela po dlouhých zdravotních problémech v Jablonci nad Nisou necelý půlrok po slavnosti ve Vyškově, 29. 8. 1992.

305 Rozhovor s paní Kaprasovou, 15. 11. 2017.

306 Činnou službu nastoupila v lednu 1943, kdy sloužila na základně Tel-el-Kebir.

307 VÚA, sbírka 24, spis Oty Hrubana, parte.

308 Dopis prezidentovi ze dne 6. 11. 1990, osobní archív paní Kaprasové.

309 Rozhovor s paní Kaprasovou, 15. 11. 2017.

310 Dekret z 26. října 1991, osobní archív paní Hrubanové.

8 Vztahy mezi národy

Jak bylo již na začátku řečeno, britská vláda chtěla mezi ženami nastolit rovnocenné postavení k mužům. Ačkoliv za odvedenou práci obdržely nižší plat než muži, ostatní povinnosti, uznání a zacházení bylo stejné. Výcvik se nelišil v mnoha věcech, jediné, na co ženy nedostaly povolení, byla aktivní střelba se zbraní, což nebránilo jejich studiu zbraní – jejich konstrukci, čištění a použití.

Jaký byl však vztah mezi britskými ženami a ženami, jež pocházely z Evropy a v Británii se pokoušely svou dobrovolnou pomocí přispět k ukončení válečného konfliktu? Promítlo se sem povýšené chování obvyklé pro britskou třídní společnost v kasárnách, kde si měli být všichni rovni? Měly tyto ženy stejné platové ohodnocení?

Můžeme předpokládat, že status cizinek odpovídal statusu Britek v jednotkách armády, což v dřívější třídní britské společnosti mohlo způsobit překvapení. Britské obyvatelstvo přejalo myšlenku rovnocenných partnerů v boji celkem rychle a bez problémů. V armádních oddílech se nejvíce uplatnily ženy z dělnické a střední třídy, které mezi národnostmi nerozlišovaly, naopak se navzájem podporovaly a pomáhaly si. Jediné námořnictvo si zachovalo punc nadřazenosti a exkluzivity, a do svých ženských pomocných oddílů přijímalo pouze ženy narozené britským rodičům.³¹¹ Zkušenost s touto problematikou měla i Edith Weitzenová, již námořnictvo odmítlo, jak vzpomínala, k WREN se dostaly pouze ženy z vyšší společnosti.³¹²

Z vyprávění a vzpomínek žen se setkáváme hlavně s kladnými zkušenostmi z války. V Británii sloužilo mnoho Britek na stejných úrovních jako ostatní cizinky, takže mezi nimi vznikala přátelství, jež trvala i po válce. Důkazem může být přátelství Margit Rytířové s její kolegyní Gwen, s níž se potkala hned první den výcviku. Nejenže se po základním výcviku rozhodly pro stejné zaměstnání, ale ve volném čase často Gwen zvala Margit k sobě domů. Po válce se jejich cesty rozdělily, avšak díky dopisům udržovaly kontakt. Gwen dokonce pojmenovala svoji prvorozenou dceru po Margit, a když dostala v šedesátých letech možnost vyjet do Československa, přijela s celou rodinou.³¹³

311 COOK, Bernard A. *Women and war: a historical encyclopedia from antiquity to the present*. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO, c2006. ISBN 9781851097708. str. 248.

312 Rozhovor s Edith Weitzenovou, dne 6. 8. 2006, osobní archiv Milana Votavy.

313 Rozhovor s paní Rytířovou a její dcerou Věrou, 23. 10. 2017.

Podobně pozitivní vzpomínky má i Edith Weitzenová, jež nikdy nezažila negativní vystupování vůči jejímu původu. Naopak většina lidí, s nimiž se potkala, kladně hodnotila její zapojení v boji a vážili si jí za to. Její znalost němčiny ji otevřela dveře do „vyšší“ společnosti.³¹⁴ Jen málo Britů ovládalo další cizí jazyky, většinou pocházeli z vyšších tříd a s nimi vycházela Edith výborně. Z vyprávění nevyplývá, jestli během komunistického režimu udržovala kontakt s kolegyněmi z Velké Británie.

Ze vzpomínek Jiřiny Hrubanové se dozvíme, že výborné vztahy panovaly mezi ženami z Československa a ostatními cizinkami, zejména v centrálním výcvikovém táboře v Safaradu. Její pozdější služba je specifická v tom, že po celou službu pracovala s pěti ženami, jež se rozhodly sloužit spolu hned po ukončení výcviku. Ze vzpomínek vyplývá, že to byly Češky, o cizince ve skupince nepadlo ani slovo.³¹⁵ Na Středním východě sice existovaly britské jednotky ATS, avšak Jiřina se s mnoha Britkami nesešla. Když se jí to poštěstilo, jednalo se o britské důstojnice, které vedly výcvik děvčat nebo se staraly o chod základen. K bližšímu kontaktu mezi nimi nedocházelo, k hlubšímu přátelství v případě Jiřiny nemohlo dojít.

O zkušenostech Edith Sedlákové se můžeme jen dohadovat, avšak mezi její nejbližší přátele patřila Vera Wilkinsová, jež se v Británii narodila. Vzhledem k tomu, že Edith odešla z Československa ve velmi mladém věku, měla větší šanci najít si přátele mezi Brity. I v jejích hodnoceních se objevovaly pochvaly, že v tak mladém věku dokázala dosáhnout tak velmi dobrých výsledků.³¹⁶ Na letišti se později seznámila s budoucím manželem a československými letci, s nimiž se velmi přátelila a trávila s nimi volný čas.

Všechny ženy vstupující do pomocných armádních oddílů musely absolvovat výcvik, aby se jejich znalosti rovnaly zkušenostem chybějících mužů. Cizinky podstoupily ještě kurzy angličtiny, aby dokázaly udržet krok s anglickým vedením. Jinak na základnách se mezi národnostmi nerozlišovalo, na ubikacích bydlely ženy společně a stejně tak i hospodařily. Oslovené ženy často s Britkami trávily volný čas, a pokud to bylo možné, poznávaly s nimi cizí zemi a kulturu. Rasová předpojatost se v Británii neobjevovala v takové míře, jako třeba ve Spojených státech amerických ve vztahu k afroamerickým ženám. K ženám z Evropy se Britové chovali rovnocenně, bez jakékoliv nadřazenosti.

314 Rozhovor s paní Weitzenovou, osobní archiv Milana Votavy.

315 Vzpomínky paní Hrubanové, viz příloha.

316 Korespondence s panem Hermanem, osobní archiv Marcely Šomjakové.

Platy žen sloužících u WAAF se lišily podle pracovních pozic, odlišná národnost se do výše platu nepromítla. Všechny byly zaměstnané pod britským letectvem a příspěvek jim československá vláda nevyplácela. Výdělek se lišil od hodnoty a náročnosti práce, v průběhu války se nepatrně navyšoval. Průměrně si ženy za den mohly vydělat šilink a 8 pencí, s tím že 4 pence byla minimální válečná mzda.³¹⁷ Žena v hodnosti poddůstojnice si v průměru přišla na 7 šilinků denně.³¹⁸ I v ženských pomocných oddílech dosahoval plat žen pouze 2/3 platu muže za stejně odvedenou práci.

Rozdíly v platech existovaly u jednotek ATS, jež byly rozděleny na britské a palestinské. V palestinských jednotkách sloužily především československé ženy, na jejichž umístění zde se dohodla vláda s britským vojenským velitelstvím v roce 1942. Nižší platy kompenzoval Čsl. konzulát v Jeruzalémě vyplácením příspěvků a sociálních podpor, které zčásti vyrovnaly rozdíly mezi jednotkami. Ženám nejdříve konzulát vyplácel dávky v hodnotě 12 liber, ale již v červnu 1943 se tyto příspěvky snížily na hodnotu 7 liber.³¹⁹

Při rozhovorech a čtení vzpomínek si žádná z mých žen nevybavila výši svého platu, a ani si na něj nestěžovala. Do armády nevstoupily s cílem přivydělat si, jejich motivací bylo něco jiného. Společný nepřítel pomohl ženám z různých končin Evropy se semknout a během náročných směn jim ani nezbyl čas na osobní konflikty.

317 Kurz je uveden před decimalizací libry v roce 1971. NARRACOT, Arthur. *How The RAF works*. Frederick Muller, 1942. str. 110.

318 Tamtéž.

319 VÚA, fond MNO, kr. 108, sign. 39/2-52.

9 Závěr

Cílem této diplomové práce bylo charakterizovat období druhé světové války z pohledu československých žen sloužících v armádě Velké Británie. Pokusila jsem se o chronologickou, ale i tematickou analýzu služby v různých pomocných oddílech v britské armádě. V britské armádě během války sloužilo více než 436 žen, jež působily v leteckých, pozemních i námořních pomocných sborech.³²⁰ Pracovaly jako řidičky, operátorky, sekretářky nebo jako elektrikářky, nebo našly uplatnění jako zdravotní sestry či telegrafistky. Chronologicky jsem se snažila definovat kroky žen od útěku z vlasti, po jejich nábor a zařazení do pracovních pozic. Sekundárním cílem byla komparace postavení československých žen se statutem Britek v jedné armádě. Ač původním motivem britské kampaně byla rovnocenná spolupráce, ukázalo se, že drobné rozdíly například v platovém ohodnocení existovaly. V oddílech ATS vyplácely britské a palestinské skupině rozdílné částky za stejnou práci. Z vyprávění si československé ženy nebyly rozdílů v platech vědomy a braly Britky jako rovnocenné partnerky, které jim umožnily bojovat v jejich oddílech. Odlišná státní příslušnost se během války neřešila, jedna z prostudovaných žen se narodila v Drážďanech a během válečných let se nesetkala s negativními komentáři ze strany kolegů.

V příkladových studiích 4 československých žen se projeví různé příčiny a následky služby v cizí armádě, která v komunistickém Československu nebyla hodnocena kladně. Příčiny zapojení se do boje s nacismem si jsou velmi podobné, boj za demokracii a svobodnou domovinu, strach o blízké setrvávající v Československu a nesouhlas s antisemitskou politikou Německa. V mladém věku prokázaly ženy statečnost, když se rozhodly narukovat a bojovat pod cizím státem, aby porazily nepřítele. Do boje se chtěly zapojit hned po dosáhnutí věkové hranice, často se pokoušely o vstup i dříve. Žádná z žen, o kterých se tato práce zmiňuje, neovládala v době odchodu ze země angličtinu na komunikativní úrovni. Naučily se ji až v Británii, kde chodily do školy nebo v kurzech pořádaných pro nové dobrovolníky ve výcvikových centrech. Během krátké doby byly schopné absolvovat výcvik v cizím jazyce a poté plnit službu pod cizími důstojníky bez větších obtíží.

³²⁰ PROCHÁZKA, Ivan. *A královskou korunu měly: stručný pohled na službu čs. žen v jednotkách britské armády za 2. světové války*. Praha: Vojenský historický ústav. str. 228.

Důsledky služby žen se různí. Touhu vrátit se po válce do vlasti měly skoro všechny, Edith Sedláková na cestě do vlasti bohužel zemřela. Jen Edith Weitzenová neměla v plánu se do Československa vrátit, v Británii i po válce získala zaměstnání a čekala zde na manžela. Avšak rozpory páru a zdravotní stav rodičů ji donutily vrátit se zpět do Československa. Jiřina Hrubanová a Margit Schneiderová se po válce vrátily do vlasti bez většího přemýšlení, obě se zde chtěly spojit s rodinami, jež tu po válce měly žít. Jiřina se setkala nejen s manželem, ale i s rodiči a nevlastními sourozenci, Margit takové štěstí neměla. Nejbližší rodina zemřela v koncentračních táborech a v Praze se setkala jen s tetou a sestřenicemi. Edith Sedláková se v Československu měla setkat s bratrem, jenž se zúčastnil osvobozovacích bojů v Evropě, avšak do vlasti se nikdy nedostala, zemřela v leteckém neštěstí při cestě domů.

Zbylé tři životní příběhy nabízí sondu do života v poválečném Československu, ve kterém se projevily příčiny služby ve Velké Británii. Zkušenosti s perzekucemi komunistického režimu měly i Edith Weitzenová s Margit Rytířovou. Jako účastnice západního odboje během druhé světové války byly v hledáčku komunistů od jejich převzetí moci. Ačkoliv je nepostihly takové perzekuce, jako například letce RAF, kteří byli uvězněni nebo posláni do nápravně pracovních táborů, jejich život služba ovlivnila. Ženy ztratily možnost pracovat v zaměstnáních před převratem, byly jim sníženy platové podmínky a neustále je sledovaly. Dále pak nemohly sehnat důstojné bydlení, nebo zajistit vzdělání pro své děti. Edith Weitzenová několikrát absolvovala výslech na stanici StB a poté byla krátce i vězněná. Ze strachu z dalších postihů zničila dokumenty z dob její služby, aby se vyhnula dalšímu vyšetřování a režim tak ztratil důkazy vůči ní. Naopak příběh Jiřiny Hrubanové nabízí odlišnou situaci. Manžel Ota rodinu „zachránil“, přestože po většinu války bojoval na Západě. Před koncem války se dostal do jednotek přicházejících od východu, takže si značně napravil reputaci. I po uzavření míru zůstal v armádě a povýšil na hodnost majora, manželé vstoupili do Komunistické strany, a tak je režim nijak neperzekuoval. Jako žena majora československé armády získala zaměstnání v centru Liberce, kde pracovala až do odchodu do důchodu. Práce tedy prokázala negativní postoj komunistického režimu vůči účastníkům odboje ze západu, který trestal a perzekuoval i nevojenské osoby. Ačkoliv tresty nebyly tak velké jako v případě vojáků nebo politických činitelů, ženám režim neumožnil seberealizaci v oboru, jemuž se chtěly věnovat. Až později, v šedesátých letech, jim bylo umožněno

změnit zaměstnání a kariérní postup, takže se pro ně situace lehce změnila. Jediné, co jim režim později umožnil, bylo odejít dříve do důchodu, díky osvědčení o účasti v západním odboji.

Výzkum probíhal v českých největších archívech, kdy jsem začala se studiem materiálů z Vojenského ústředního archívu. Ke zpracování práce největší měrou přispěl fond *Československé vojenské mise na Středním východě* a sbírka *Československého zahraničního odboje na Západě*, jež poskytly dokumenty o dojednávání nástupu žen do britských jednotek, organizaci žen a také o vyplácení sociálních příspěvků těmto členkám. V dokumentech Československé mise na Středním východě jsem našla dokumenty se seznamy přihlášených žen, takže jsem dostala jasnou představu, jak nábor žen v této oblasti probíhal. Dalším pramenem hojně využitým v této práci byl fond Československého letectva Velká Británie, kde jsem našla mnoho dokumentů o vyšetřování leteckého neštěstí, v němž zemřela Edith a Zdenek Sedlákovi. Ve složkách se objevují vyšetřující zprávy nejen britských úřadů, ale také zprávy od československých vyšetřovatelů, kteří místo tragédie navštívili. Všechny tyto fondy patří Vojenskému ústřednímu archívu, který vlastní i *sbírku číslo 24* s informacemi o vojácích sloužících v západních jednotkách, zde jsem našla mnoho dokumentů vztahující se ke službě Zdeňka Sedláka a Oty Hrubana. Posledním fondem, jenž bych chtěla zmínit, je sbírka *Osvědčení podle zákona 255*, jež potvrzuje účast v odboji během druhé světové války. Ve složkách jsem našla dotazníky s informacemi o odchodu z Československa, výcviku a následné službě o každé z výše zmiňovaných žen, které se po konci války vrátily z Británie domů.

Národní archiv s fondy *Londýnského archívu* a *Ministerstva sociální péče – Londýn* poskytl rozšiřující informace o zapojení žen. Díky doporučení paní archivářky jsem našla i archiv Huberta Ripky, v němž je mnoho dokumentů o ženských spolcích fungujících v Londýně předtím, než mohly nastoupit do armády. Právě díky existenci těchto spolků ženy aktivně pomáhaly v boji s německou armádou mnohem dříve, než narukovaly. Objevují se zde záznamy ze schůzek žen, cíle a program spolků.

V Archívu bezpečnostních složek se i přes jistá doporučení nevyskytují žádné přístupné materiály. Vystavené materiály se týkaly pouze žen se shodnými jmény, jež se v této práci objevují. Jednalo se například o kartu emigrace Jiřiny Blažkové, avšak na

dokumentu chybí datum narození a nesouhlasí ani místo jejího bydliště.³²¹ Dále pak, v případě Edith Weitzenové, došlo ke zničení svazků a archiválií, svazek reg. č. 10514 I. S byl zničen v únoru roku 1972.

Ucelenou práci o československých ženách vydal Ivan Procházka krátce po zadání mého tématu. Práce sice výborně dokumentuje cestu našich dobrovolnic do pomocných oddílů, co však Procházka často chybně uváděl, byly odkazy na materiály, s nimiž pracoval. V knize často chybí signatury daných dokumentů, autor se nejčastěji odkazuje na celé kartony fondů a sbírek. Pro správnost práce jsem prošla jím doporučené fondy a sbírky, a poté použila a uvedla dokumenty s jejich celou signaturou. Po obsahové stránce však publikace velmi podrobně informuje o meznících vedoucích k narukování čsl. žen do britských jednotek a seznam československých žen sloužících ve sborech armády Velké Británie spolu s jejich medailonky. Informace o ženách však podává jen do konce války, o poválečných osudech dobrovolnic se nezmiňuje.

Při hledání monografií věnujících se tématu poskytla anglická verze wikipedie velké množství referencí, jež jsou dostupné na konci každého hesla. Často se tak jednalo o domovské weby jednotlivých ženských organizací, ale i o publikace, které nebyly dostupné na Google books. Práci pomohly rozšířit i odborné články z volně přístupných internetových databází, jako je například *jstore.org* nebo *ebsco.com*. Mnohdy tyto databáze obsahují abstrakty knih, jež jsou pak na Google books celé k dispozici nebo je možnost si je zakoupit.

Cennou publikací se stala kniha od Barbary Greenové *Girls in khaki*, z níž jsem čerpala při vypracování kapitol o pozemních ženských oddílech. V tematicky napsaných kapitolách uvádí informace o kompletní službě žen v těchto jednotkách, velký prostor věnuje i vývoji uniforem ATS a vůdčí osobnostem této organizace. Pro práci jsem využila hlavně kapitoly o struktuře organizace a podobě výcviku. Jedinou nevýhodu této publikace vidím v tom, že se autorka naprosto vyhnula tématu cizích dobrovolnic, jež by si v takové knize našlo své místo. Naopak velký prostor v knize dostal popis služby princezny Elisabeth a dcery Winstona Churchilla, Mary Churchill. Informace o ATS doplnila ještě kniha od Margaret Dady *Women's War: Life in the Auxiliary Territorial Service*. I toto dílo nabízí mnoho informací o výcviku žen a jejich následném zaměstnání, spolu s krátkými vzpomínkami britských žen. Podrobně popisuje organizaci

321 Archív bezpečnostních složek Ministerstva vnitra, fond Správa pasů a víz, karta Jiřiny Blažkové.

pozemních oddílů a problémy, s nimiž se ženy ve vedení ATS musely vypořádat. Při psaní jsem využila části věnující se pracovnímu zaměstnání žen, jež mělo velmi široký rozsah působení.

V kapitole o letectví a ženách jsem nejvíce čerpala z knihy *Our wartime days: the WAAF in World War II*. od Escott Beryl, jež popisuje život žen na letištích. Autorka v knize hodně využívá vzpomínky žen, dobu od náboru až po demobilizaci. Občas je porovná i svými zkušenostmi, protože u letectva sloužila mezi roky 1961-1986, s mnoha pamětnicemi války se setkala na pamětních akcích. Opět se tu objevuje problém s minimálním zobrazením cizinek, jež odvedly stejnou práci jako britské ženy, avšak velmi dobře popsala každodennost života na letištních základnách.

Poslední publikací, z níž jsem načerpala mnoho informací, je od amerických autorek Christine Gledhill a Gillian Swanson *Nationalising femininity: culture, sexuality, and British cinema in the Second World War*. Autorky velmi podrobně popsaly sociální změnu společnosti během druhé světové války a proměnu identity žen, jež vyměnily večerní šaty za uniformy a zábavu za práci v továrnách či armádě. Autorky jasně analyzovaly průběh narukování do armády, jaké situace na ženy v armádě čekaly, a také jak společnost na nově objevenou identitu nahlížela pomocí reflexe článků v novinách, magazínech nebo rozhlasových programů. Jediná škoda je, že kniha nemá širší obrazovou přílohu, přestože analyzuje hlavně kulturní dopad narukování žen na společnost Británie.

Velké obtíže jsem měla s publikací Milady Vávrové *Vojáci v sukních*, v níž představila asi dvacítku příběhů československých žen nejen z britské armády. V kapitolách, naprosto nekriticky a bez jakýkoliv zdrojů nebo odkazů na prameny, předkládá příběhy žen s velkým citovým zabarvením. Autorka, sama účastnice odboje v Protektorátu, knihu sepsala s touhou upozornit na dosud nezmiňované příběhy žen. Knihu jsem však použila v případě rozhodování, které ženy zahrnu do příkladových studií v této práci. Tuto publikaci doporučuji jen jako inspiraci k tomu, aby si čtenář o tomto tématu doplnil základní informace a zbytek si poté dohledal.

Podstatnou část informací jsem čerpala od rodin československých dobrovolnic, jež mi poskytly i mnoho materiálů, především fotografií. Velmi si cením ochotu rodin podělit se o zážitky z této doby a cením si jejich vstřícnosti při poskytnutí osobních

materiálů, jako jsou rodinné fotografie, vojenské knížky nebo deníky. Právě tyto informace práci velmi obohatily a staly se jejím velkým přínosem.

Jako první jsem navázala kontakt se synovcem Edith Sedlákové, panem Mikem Hermanem, jenž se sám snaží dát dohromady historii své rodiny. Proto vlastní mnoho materiálů o službě Edith a jejího manžela Zdeňka, velmi rád se v naší emailové korespondenci o část materiálů podělil. V textech se objevují vzpomínky ostatních vojáků, kteří manžele Sedlákovy znali, stejně jako vzpomínky bratra Kurta na dětství v Plzni. Tyto informace sbírá již několik let, dokonce se na svoji tetu ptal u dcera Nicolase Wintona, Barbary.

Rozhovor s paní Rytířovou proběhl v jejím domě v Zadní Třebani za přítomnosti její dcery Věry. Zdravotní stav paní Margit, o němž při domluvě setkání nepadla zmínka, mi nedovolil vést rozhovor přímo s ní, ale právě s dcerou Věrou. Vzhledem k tomu, že Věra byla přítomna při většině rozhovorů, jež její matka vedla, neměla problém na mé otázky reagovat. Nahrávka rozhovoru součástí této práce není, nemoc paní Rytířové se projevila v začátku vyprávění a nepřišlo mi důstojné ji zveřejnit. Rozhovor byl zdravotní situací tak ovlivněn, že jsem přeskočila první fázi rozhovoru, v níž se nechává prostor narátorovi vyprávět podle vlastní chuti, ale přešla jsem rovnou k přímějším otázkám. Během rozhovoru jsme probírali zejména službu paní Rytířové, ale zajímal mě i pozdější život rodiny. Velmi zajímavým poznatkem byl zážitek ze srpna roku 1968, kdy se paní Margit setkala se sovětskými vojáky a zjistila jejich nedostatky v hygieně a společenském chování. Velmi mě překvapilo, že paní Margit mohla v sedmdesátých letech vycestovat do Velké Británie, ač ji v tom stál nevhodný kádrový posudek. Vyprávění vedla sice dcera paní Margit, avšak celou dobu se očním kontaktem matky ujišťovala, že vypráví tak, jak by si to matka přála.

Rozhovor s dcerou Jiřiny Hrubanové, paní Jiřinou Kaprasovou, proběhl na veřejném místě, v kavárně, protože nám časové podmínky neumožnily navštívit jiné prostory. Ač rozhovor probíhal odborněji než v případě paní Margit, paní Kaprasová si nepřála, aby se stal součástí této práce. Vyprávění o životě její matky je pro ni velmi citlivou záležitostí, kterou nechce sdílet s cizími lidmi. Poskytla mi však dosud nezveřejněné materiály psané přímo Jiřinou Hrubanovou, jenž obsahovaly mnoho informací o její převaděčské kariéře na Slovensku a cestě na Střední východ. Tyto stránky jsou jedním z nejzajímavějších dokumentů, z kterých jsem při vypracování práce čerpala, a jsou

součástí přílohy. Na 11 listech Jiřina vzpomíná na lidi, s nimiž spolupracovala v odbojové skupině, či jakou měla pozici, nebo za jakých okolností musela opustit Slovensko. Dále pak zmiňuje československá centra, jimiž prošla při cestě na jih a jakou pomoc lidé v těchto místech uprchlíkům nabízeli. Určitě zvláštní může být názor britských důstojníků na arabské obyvatelstvo, který ji Jiřina pamatovala až do konce jejího života. Zajímavým momentem rozhovoru se stalo povídání o komunistické straně a rodině Hrubanových. Oba rodiče vstoupili do strany brzy po návratu do Československa, věřili slibům představitelů a souhlasili s programem. Postupem doby se jejich pohled na stranu změnil a potom, co se Jiřina dozvěděla, že strana stála za smrtí rodinného přítele, ze strany ještě v osmdesátých letech vystoupila. Na původní ideologii komunismu rodina však nezavřela, myšlenka byla zneužita lidmi, kteří v čele partaje stáli.

V přílohách je i video s rozhovorem s paní Weitzenovou, jež poskytla v roce 2006 Milanu Votavovi. V nahrávce se odkazuje hlavně na dětství v Liberci, odjezd do Anglie a její léta v armádě. Též se v nahrávce mluví i o službě otce, jenž během války bojoval ve Francii. Bohužel se v rozhovoru neobjevují informace o jejím životě po válce. Ty poskytly archivní materiály, především její složka ve fondu Osvědčení 255 a pak informace od jejího vnuka, Martina Kudrny. Ten byl ve svých vzpomínkách velmi stručný a moc informací navíc neposkytl, bohužel nikdo jiný z rodiny mi na žádost o rozhovor neodpověděl. Pan Kudrna prožil celé dětství u babičky a v jeho odpovědích lze postřehnout, že o babičce smýšlí jako o velké hrdince, která o své službě neměla potřebu mluvit nahlas. I v nahrávce pana Votavy si lze všimnout, jak skromně ke svému neobvyklému životu paní Edith přistupuje.

Práce v osmi kapitolách shrnuje působení československých žen v armádě Velké Británie a s ohledem na následky jejich služby v poválečné éře Československa. Ženy zaplatily za jejich boj ztrátou zaměstnání, výslechy a strachem o sebe a své blízké. Nevyhnuly se perzekucím ze strany režimu, který je nechal na pokoji, až na počátku šedesátých let. Práce se věnovala charakteristice dvou organizací, kde československé ženy hlavně sloužily, a též do jakých míst byly pak vyslány. Pomocí analýzy 4 životních příběhů v práci jsem se snažila popsat příčiny, které donutily ženy k odchodu z vlasti a jak jejich cesta do Británie nebo oblastí pod britskou správou vypadala. Práce předkládá přehled událostí, které vedly ke spolupráci mez britskými a československými úřady od

počátku války až po demobilizaci žen, též poukazuje na problémy s vytvořením ryze československé jednotky pod britským dohledem. Tato diplomová práce poskytla náhled na obecné postavení československých žen v cizí armádě spolu s bližším pohledem na několik příběhů. Čtenář si sám může porovnat a usoudit, jak situaci domluvily úřady mezi sebou, a jak ve skutečnosti vypadala, což je velkým přínosem této práce.

Historie žen ve společnosti je v dnešní době velmi diskutovaným tématem. Velká Británie jako evropská vlajková loď v boji proti Ose změnila svůj pohled na společnost a postavení ženy v ní. Nabídla možnost bojovat nejen svým ženám, ale i těm, které o vlast v bojích druhé světové válce přišly. Možnost žen emancipovat se v naprosto rozdílných rolích je jedním z mála kladných důsledků druhé světové války.

10 Seznam použitých zdrojů

10.1. Prameny, fondy

- Osobní archív pana Mika Hermana
- Osobní archív paní Margit Rytířové
- Osobní archív pana Milana Votavy
- Osobní archív paní Kaprasové
- Národní archív, archív Huberta Ripky
- Národní archív, fond Londýnský archív
- Národní archív, fond Ministerstvo sociální péče – Londýn
- Vojenský ústřední archív, fond Československá vojenská mise Střední východ 1939/1946
- Vojenský ústřední archív, fond Československý vojenský administrativní štáb – Střední východ, 1943–1946
- Vojenský ústřední archív, fond Čs. letectvo Velká Británie 1940-1945
- Vojenský ústřední archív, fond Ministerstvo národní obrany
- Vojenský ústřední archív, sbírka 19 (Čs. orgány z území Blízkého a Středního východu)
- Vojenský ústřední archív, sbírka 20 (Čs. zahraniční odboj na Západě)
- Vojenský ústřední archív, sbírka 24, 1939–1945 (Evidenční a doplňovací skupina čs. náhradního tělesa čs. vojenských jednotek na Západě)
- Vojenský ústřední archív, sbírka 308, 1939–1945 (Osvědčení 255, Domácí odboj)
- Vojenský ústřední archív, sbírka 37 (Velitelství zpravodajské služby)

10.2. Monografie

- BECK, Pip. *Stále ve střehu: ženský sbor pomocných služeb letectva na velitelství letiště pro bombardéry RAF*. Praha: Naše vojsko, 2006. Historie a vojenství. ISBN 80-206-0842-7.

- BERYL E. ESCOTT. *Our wartime days: the WAAF in World War II*. Stroud: History, 2009. ISBN 9780752450292.
- BOYNE, Walter J. *Air warfare: an international encyclopedia*. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO, c2002. ISBN 978-1576073452.
- BRAYBON, Gail. *Women workers in the First World War*. New York: Routledge, 1989. ISBN 978-0415042017.
- CULLETON, Claire A. *Working class culture, women, and Britain, 1914-1921*. New York: St. Martin's Press, 2000. ISBN 978-0312225414.
- COOK, Bernard A. *Women and war: a historical encyclopedia from antiquity to the present*. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO, c2006. ISBN 9781851097708
- DADY, Marget. *Women's War: Life in the Auxiliary Territorial Service*. Book Guild Ltd. 1986. ISBN 978-0863321825.
- ELLIN, Dan. *The many behind the few: the emotions of Erks and W.A.A.F.s of the R.A.F. Bomber Command, 1939-45 [online]*. University of Warwick, 2015. Dostupné z: http://wrap.warwick.ac.uk/73976/1/WRAP_THESIS_Ellin_2015.pdf.
- FLETCHER, M. H. *The WRNS: a history of the Women's Royal Naval Service*. Annapolis, Md.: Naval Institute Press, 1989. ISBN 9780870219979.
- GLEDHILL, Christine. a Gillian. SWANSON. *Nationalising femininity: culture, sexuality, and British cinema in the Second World War [online]*. New York: Distributed exclusively in the USA and Canada by St. Martin's Press, 1996. ISBN 0-7190-4259-3. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=FcHnAAAAIAAJ&pg=PA127&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false
- GREEN, Barbara. *Girls in khaki: a history of the ATS in the Second World War*. Stroud: Spellmount, 2012. ISBN 9780752463506.
- HRABICA, Pavel a Zdeněk HRABICA. *Zapomenutý generál Karel Klapálek*. Praha: Mladá fronta, 2006. ISBN 80-204-1408-8.
- KLAPÁLEK, Karel. *Ozvěny bojů - vzpomínky z druhé světové války, Naše vojsko 1966*.

- LEE, Janet. *War girls: the First Aid Nursing Yeomanry in the First World War*. New York, NY: Distributed exclusively in the USA by Palgrave, 2005. ISBN 9780719067129.
- NARRACOT, Arthur. *How The RAF works* [online]. Frederick Muller, 1942. Dostupné z: <https://archive.org/details/howtherafworks030792mbp>
- NOAKES, Lucy. *Women in the British Army: war and the gentle sex, 1907-1948* [online]. New York, NY: Routledge, 2006. ISBN 978-0415390576. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=iVt8AgAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=NOAKES,+Lucy.%C2%A0Women+in+the+British+Army:+war+and+the+gentle+sex,+1907-1948.&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjSxJCXxP3XAhWkJcAKHW-jAkAQ6AEIKDAA#v=onepage&q=NOAKES%2C%20Lucy.%C2%A0Women%20in%20the%20British%20Army%3A%20war%20and%20the%20gentle%20sex%2C%201907-1948.&f=false>
- VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 9788024629315.
- VÁVROVÁ, Milada. *Vojáci v sukních*. Jihlava: Milada Vávrová, 2001. ISBN 8023884123.
- WINTON, Barbara. *Není-li to nemožné--: život sira Nicholase Wintona*. Praha: Argo, 2014. ISBN 978-80-257-1319-8.
- ZWEINIGER-BARGIELOWSKA, Ina. *Women in twentieth-century Britain*. 2. print. Harlow [u.a.]: Longman, 2001. ISBN 9780582404809.

10.3. Časopisy

- ČECHUROVÁ Jana, KUKLÍK Jan: *Czech Refugee Trust Fund a československá emigrace*. Soudobé dějiny, č.1/2007, str. 33.
- CRANG, JA. *The revival of the British women's auxiliary services in the late nineteen-thirties*. Historical Research. 83, 220, 343-357, May 2010. ISSN: 09503471.

- MARCUS, Philip. *Some Aspects of Military Service*. Michigan Law Review. 2006, roč. 39, č. 6, str. 913-950
- RYTÍŘOVÁ, Margit. *Waafka vzpomíná....* Národní Osvobození. 2007, roč. 27. č.25. ISSN 0862-9250. Str. 16.

10.4. Orální historie

Rozhovor s Margit Rytířovou, Zadní Třebaň, 23. 10. 2017.

Rozhovor s Jiřinou Kaprasovou, Liberec, 15. 11. 2017.

10.5. Webové zdroje

- Anna Essinger's School. In: *Otterden Online* [online]. 2017. [vid. 3. 8. 2017]. Dostupné z: <http://www.northdowns.plus.com/otterden/essinger.html>
- Casualties during World War II. In: *UK Defence Statistics. Ste. 67* [online]. 2017. [vid. 20. 10. 2017]. Dostupné z: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20140116144856/http://www.dasa.mod.uk/publications/UK-defence-statistics-compendium/2000/2000.pdf>
- History of NAAFI. In: *NAAFI* [online]. 2017. [vid. 3. 9. 2017]. Dostupné z: <http://www.naafi.co.uk>
- Memorial marks World War II. In: *News BBC* [online]. 2017. [vid. 23. . 2017]. Dostupné z: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/staffordshire/5182202.stm.
- Test 2556 Baker ATS. In: *ATS Remembered* [online]. 2017. [vid. 14. 6. 2017]. Dostupné z: <http://www.atsremembered.org.uk/historyats.htm>.
- Transport AAV. In: *Holocaust* [online]. 2017. [vid. 4. 9. 2017]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/transport/85-aav-praha-terezin/>
- WAAF uniforms. In: *Wadhams Family History* [online]. 2017. [vid. 20. 9. 2017]. Dostupné z: <http://www.wadhamsfamilyhistory.co.uk/FortiesWAAFuniform.htm>.
- Winton list. In: *Nicholas Winton* [online]. 2017. [vid. 3. 8. 2017]. Dostupné z: <http://www.nicholaswinton.com/WintonsList/images/list09b.gif>.

- Women the Codebreakers. In: *Bletchley Park Research* [online]. 2017. [vid. 20. 6. 2017]. Dostupné z: <http://www.bletchleyparkresearch.co.uk/research-notes/women-codebreakers/> .

11 Seznam použitých zkratek

ACW2	Aircraftwomen 2nd class
ATS	Auxiliary Territorial Service
Čsl.	Československý
ČSR	Československo
FANY	First Aid Nursing Yeomanry
LACW	Leading Aircraftwomen
MNO	Ministerstvo národní obrany
QMAAC	Queen Mary's Auxiliary Army Corps
RAF	Royal Air Force
WAAC	Women's Army Auxiliary Corps
WAAF	Women's Auxiliary Air Force
WO	War Office
WRAF	Women's Royal Air Force
WREC	Women's Royal Army Corps
WREN	Women's Royal Naval Service
WRNS	Women's Royal Naval Service
Z angl.	Z anglického

12 Seznam příloh

- Válečné plakáty
 - Join the WRENS and free a man for the fleet. Dostupné z: <http://www.ukgraphicsdesigners.com/wp-content/uploads/2012/12/join-the-wrens.jpg> . [vid. 14. 9. 2017].
 - ATS wants cooks. Dostupné z: https://www.antikbar.co.uk/catalogue/images/PP0196_1_1.jpg. [vid. 14. 9. 2017].
 - They can't get on without us. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/bd/INF3-117_Forces_Recruitment_ATS_They_can%27t_get_on_without_us_Artist_Dugdale.jpg/402px-INF3-117_Forces_Recruitment_ATS_They_can%27t_get_on_without_us_Artist_Dugdale.jpg . [vid. 14. 9. 2017].
 - Serve in the WAAF with men who fly. Dostupné z: <http://www.iwm.org.uk/collections/item/object/9764>. [vid. 14. 9. 2017].
- Fotografie
 - Fotografie Edith Sedlákové s matkou, osobní archív Mike Hermana.
 - Fotografie Edith Sedlákové, osobní archív Milana Votavy.
 - Fotografie Margit Rytířové, osobní archív Milana Votavy.
 - Fotografie Margit Rytířové v průvodu, osobní archív Margit Rytířové.
 - Fotografie Edith Weitzenové s rodinou, osobní archív Milana Votavy.
 - Fotografie Pavla Nettla, osobní archív Milana Votavy.
 - Fotografie Edith Weitzenové v uniformě, osobní archív Milana Votavy.
 - Fotografie Edith Weitzenové ve svátečním, osobní archív Milana Votavy.
 - Fotografie Edith Weitzenové s kolegyněmi, osobní archív Milana Votavy.
 - Svatební fotografie Jiřiny a Oty Hrubanových, osobní archív paní Kaprasové.
 - Fotografie Jiřiny a Oty Hrubanových, osobní archív paní Kaprasové.
- Dokumenty
 - Oddací list Edith a Zdeňka Sedlákových, osobní archív Mike Hermana.
 - Propouštěcí protokol Edith Sedlákové z armády, osobní archív Mike Hermana.

- Fotografie z letecké katastrofy letadla Liberator GR VI, PP-N, Vojenský ústřední archív
- Potvrzení o službě u WAAF Margit Rytířové, Vojenský ústřední archív
- Vojenská knížka Margit Rytířové, osobní archív Margit Rytířové.
- Stránka s hodnocením služby Margit Rytířové, osobní archív Margit Rytířové.
- Propouštěcí knížka Edith Weitzenové, osobní archív Milana Votavy.
- Potvrzení o československém občanství Jiřiny Blažkové, osobní archív paní Kaprasové
- Nepublikované dokumenty
 - Vzpomínky Jiřiny Blažkové na odboj a cestu na Střední východ (11 listů), osobní archív paní Kaprasové.

13 Multimediální příloha

- Rozhovor s paní Weitzenovou [video]. Osobní archív Milana Votavy. 2006.
- Materiály o Edith Sedlákové, archív Mike Hermana.

Obrazové přílohy

Ilustrace 1: Přidej se k WREN a uvolni muže do námořnictva. Dostupné z: ukgraphicsdesigners.com

Ilustrace 2: ATS hledá kuchařky! Dostupné z: antikbar.co.uk

Ilustrace 3: Bez nás nevyvážnou, přidej se ATS! Dostupné z: upload.wikimedia.org

Ilustrace 4: Služ ve WAAF spolu s muži, kteří létají. Dostupné z: iwm.org.uk

Fotografie 1: Edith Sedláková na dovolené s matkou Hedvikou, archív Mike Hermanna

Fotografie 2: Edith Sedláková v uniformě, archív Milana Votavy

*Fotografie 3: Margit Rytířová v uniformě,
archív Milana Votavy*

*Fotografie 4: Margit Rytířová v průvodu
Prahou, archív Margit Rytířové.*

Fotografie 5: Edith Weitzenová s rodiči, archív Milana Votavy.

Fotografie 6: Pavel Nettl, otec Edith Weitzenové, archív Milana Votavy.

Fotografie 7: Edith Weitzenová v uniformě, archív Milana Votavy.

Fotografie 8: Edith Weitzenová ve svátečním, archív Milana Votavy.

Fotografie 9: Edith Weitzenová s kolegyněmi, druhá řada uprostřed, archív Milana Votavy.

Fotografie 10: Svatební fotografie Jiřiny a Oty Hrubanových, Káhira 1944, archív paní Kaprasové.

Fotografie 11: Fotografie Jiřiny a Oty Hrubanových, archív Jiřiny Kaprasové.

WB 074997

CERTIFIED COPY of an ENTRY OF MARRIAGE.
Pursuant to the Marriage Acts, 1811 to 1939.

(Printed by Authority of the Registrar-General.)

M. Cert.
R.B.D. & M.

The Statutory Fee for this Certificate is 2s. 6d., together with 1d. Stamp Duty. Where a search is necessary in God the Entry, a Search Fee is payable in addition.

Registration District **Holborn.**

1945 Marriage Solemnized at the Register Office in the METROPOLITAN BOROUGH OF HOLBORN in the District of **Holborn.**

No.	When Married.	Name and Surname.	Age.	Condition.	Rank or Profession.	Residence at the time of Marriage.	Father's Name and Surname.	Rank or Profession of father.
99	Fourteenth May 1945	Zdenek Sedlak	33 years	Bachelor	787650 P/Sergeant R.A.F. Czech Squadron (Mechanic)	1-2 Bedford Place Holborn	Karel Sedlak (deceased)	Railway Official
		Edith Hermann-Ova	19 years	Spinster	2148430 A.C.W. 2. W.A.A.P.	83 Ormond Court Upper Richmond Road S.W. 15	Charles Hermann (deceased)	Glass Merchant

Married in the Register Office according to the Rites and Ceremonies of the by Licence before *W. J. Clark* Registrar.

This Marriage was solemnized between us, *Zdenek Sedlak* in the Presence of *Edward Hrabak* Putna Josef *Edith Hermann-Ova* by *Minnie E. Harper* Deputy Superintendent Registrar.

I, *Walter James Clark*, Registrar for the District of **Holborn**, in the METROPOLITAN BOROUGH OF HOLBORN, do hereby certify that this is a true copy of the Entry No. 99 in the Register Book of Marriages for the said District, and that such Register Book is now legally in my custody.

WITNESS MY HAND this **Fourth** day of **December**, 1945.

W. J. Clark
Registrar.

CAUTION.—Any person who (1) falsifies any of the particulars on this Certificate, or (2) uses it as true, knowing it to be falsified, is liable to Prosecution.

Fotografie 12: Oddací list Edith a Zdeňka Sedlákových, archív Mike Hermann

R.A.F. FORM 1394

ROYAL AIR FORCE
BRIEF STATEMENT OF SERVICE AND CERTIFICATE
OF DISCHARGE OF

SURNAME **SEDLAKOVA** Official No. **2148430**

CHRISTIAN NAMES **Edith**

Date of ~~enrolment~~ **11th October 1943** Terms of ~~enrolment~~ **D. of P.S.**

(a) Date reported for regular service **21st October 1943**

(b) Branch of Air Force in which enlisted **W.A.A.P.** R.A.F. trade on discharge **Wireless/O**

Date of discharge **14th November 1945** Rank on discharge **Aircraftwoman 1st class**

(c) Cause of discharge **Services no longer required - at own request**

(Para. 652 Clause 22 King's Regulations and Air Council Instructions.)

(d) General character (i) during service **Very Good** (ii) on discharge **Very Good**

(e) Degree of trade proficiency — A **Satisfactory** B **-**

Special qualifications **None**

(f) Medals, Claps, Decorations, Mentions in Despatches, Special Commendations, etc.

DESCRIPTION OF ABOVE-NAMED ~~MARRIED~~ AIRWOMAN ON DISCHARGE.

Date of birth **3rd March 1926** Marks or scars **Yacc. 2. left arm.**

Height **5** ft **7** ins.

Complexion **Fresh**

Colour of eyes **Brown** Colour of hair **Brown**

Airman's or airwoman's signature _____

(g) Brief statement of any special aptitudes or qualities or any special types of employment for which recommended:—

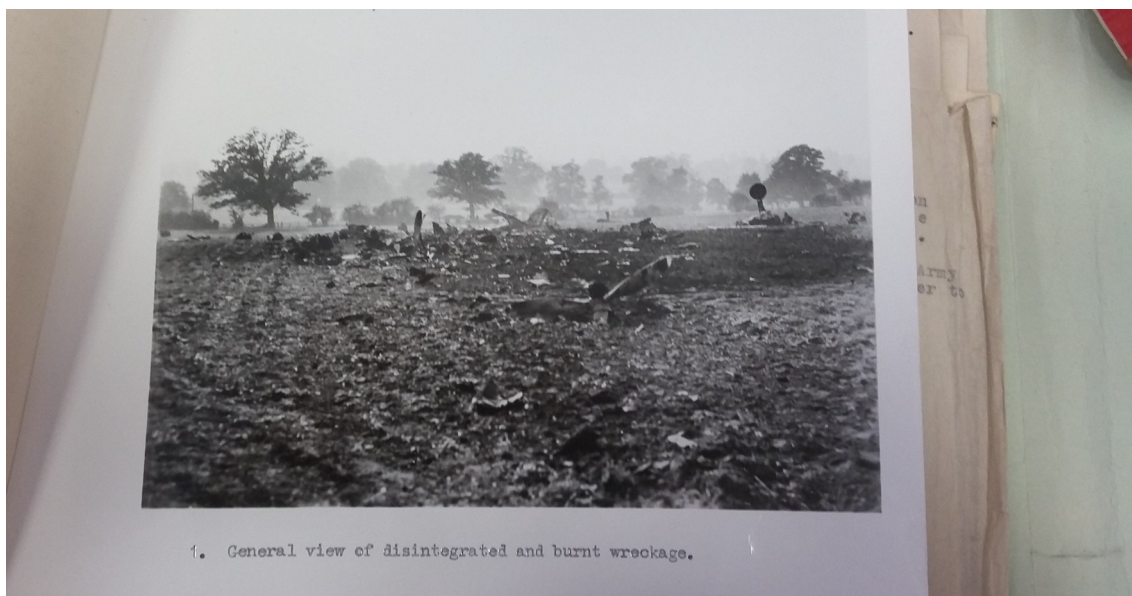
This airwoman has been employed on R/T Operator duties, and has proved to be a willing and efficient tradeswoman.

Unit Date Stamp **2 - APR 1946**

(Signed) *J. S. Shearer*
FOR AIR Commodore,
Commanding Air Officer i/c Records.
Royal Air Force.

Attention is directed to Notes (a) to (g) on reverse.

Fotografie 13: Propuštěcí protokol z RAF o Edith Sedlákové, archív Mike Hermana

1. General view of disintegrated and burnt wreckage.

Fotografie 14: Fotografie z místa neštěstí letadla Liberatoru, Vojenský ústřední archív

Překlad

MINISTERSTVO OBRANY
RAF Vedení personálního střediska
Innsworth Gloucester GL3 1EZ

Tomu kdo má zájem	Naše značka DPM(Airmen)104/19/S/P Man 3e
	Datum 19. ledna 79

**OVĚRUJÍCÍ PRAVDIVÉ POTVRZENÍ O SLUŽBĚ
BYVALÉ VEDOUcí LETUŠKY M. SCHNEIDEROVÉ (2105166)**

Nastoupení do ženské části britského letectva:	19. listopadu 42
Služba započatá:	2. prosince 42
Demobilizace ve třídě C:	15. listopadu 45
Řemeslo při demobilizaci:	Elektrikářka 2
Zručnost v řemesle:	Uspokojivá
Celkové chování:	Velmi dobré
Zařazení	
Pomocná operátorka u protileadlových balonů	19. listopadu 42
hodnost ACW2:	5. ledna 43
Pomocná operátorka nabíjecí desky (akumulátorů)	
Pomocná elektrikářka II	21. prosince 43
Elektrikářka II:	1. srpence 44
Přeřazení na letušku 1. třídy:	1. dubna 45
přeřazení na vedoucí letušku	16. června 45-
Sloužila na letišti RAF Manston	15. listopadu 45

Podpis: D.M. Mansfield
za Ředitele
personálního vedení
(Letci)(Královské
letectvo)

OVĚŘENÍ

Po dotazu v příslušném oddělení Ministerstva Obrany v Londýně zde prohlašují, že paní Rytířová (rozená M. Schneiderová) konala aktivní polní službu s několika RAF perutemi po dobu 2 roků z celkového období 3 roků služby v Královském letectvu. Její aktivní služba začala 6.1.43 a skončila 8.5.45. V době 2 let a 5 měsíců je zahrnut elektrikářský kurs na aktivním letišti.

Podpis: D.N. Cameron
Wing Commander (Podplukovník)
Royal Air Force

TISKARNA MNO Praha — 48-1254

Fotografie 15: Potvrzení o službě u WAAF Margit Rytířové, Vojenský ústřední archív

R.A.F. Form 2520B
AIRWOMAN

**ROYAL AIR FORCE
SERVICE AND RELEASE BOOK**

Rank *LAC*

Service Number *2105166*

Surname *RYTÍŘOVÁ-SCHNEIDER*

Initials *M*

Class of Release *C*

Age and Service Group No. *50*

51-0744

Fotografie 16: Propuštěcí knížka z RAF Margit Rytířové, archiv Margit Rytířové

R.A.F. Form 2520,11W

**ROYAL AIR FORCE
SERVICE AND RELEASE**

of *M. RYTÍŘOVÁ-SCHNEIDER*

(Block Letters)

The above-named airwoman served in the W.A.A.F. on full-time service,

from *19.11.42* to *15.11.45*

(Last day of service in unit before leaving for release and release leave).

Particulars of her Service are shown in the margin of this Certificate.

Brief statement of any special aptitudes or qualities or any special types of employment for which recommended:—

Besides being a capable & efficient worker in her trade as electrician, has an excellent command of technical English, which as a Czech national, should prove extremely useful in her own country.

Date *12/1/45*

[Signature]
Signature of Officer Commanding

Fotografie 17: Nejenže je schopnou dělnicí, ale vyniká svojí technickou angličtinou, propuštěcí knížka Margit Rytířové, archiv Margit Rytířové

R.A.F. Form 2520B
AIRWOMAN

**ROYAL AIR FORCE
SERVICE AND RELEASE BOOK**

Rank T/SGT

Service Number 2062287

Surname GREIG

Initials E

Class of Release H

Age and Service Group No. M 15

51-5248

Fotografie 18: Propouštěcí knížka Edith Weitzenové, s jejím prvním příjmením, archiv Milana Votavy

GENERÁLNÍ KONULÁT
ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY
V JERUSALEĚ.

CZECHOSLOVAK CONSULATE GENERAL
JERUSALEM

Čj. 1462/41.

Jerusalem 25th April 1941.

TO WHOM IT MAY CONCERN.

I, the undersigned, Czechoslovak Consul General, certify herewith that the bearer of this letter Mrs. Jiřina BLAŽEK-ová, born 14th June 1923 in Uhorská Ves / Czechoslovakia / is Czechoslovak citizen.

The respective picture is attached.

J. M. Nadeau
Czechoslovak Consul General.

Fotografie 19: Potvrzení o československém občanství Jiřiny Blažkové při její cestě na Střední východ, archiv paní Kaprasové

H r u b a n o v á Jiřina

rozená: Blažková

nar.: 16. 6. 1923 v Záhorské vsi, okres *Malacky Bratislava*

bytem: Liberec II, Pražská 138/16

V roce 1938 jsem se učila jako švadlena v Vráblech na Slovensku. Po Mnichvu byla tato část Slovenska zabrána Maďary. Já jsem tam zůstala a rodiče se odstěhovali do Topolčan. Ale ani já jsem tam dlouho nebyla, poněvadž jsem byla českého původu - - tatínek pocházel ze Strakonice a a tak jsem byla asi během 6 neděl exportována na Slovensko, čili přímo vyhoštěna na udání že jsem Češka. Já jsem tam zůstala jenom proto, že jsem se chtěla doučit na jednom místě. Po vyhoštění, poněvadž jsem nevěděla kde jsou rodiče, zprávy jsem o nich žádné neměla, jela jsem do ~~Pezinoku ke známým, od nichž jsem měla adresu. Tam jsem byla do~~ té doby než jsem zjistila kde jsou rodiče a pak jsem byla s nimi v Topolčanech. Vzhledem k tomu ale, že tatínek byl Čech, byli i tam pronásledováni a museli jsme se stěhovat. Od 10. let mám druhou matku, která měla na Slovensku matku a já zůstala u té babičky ve Velkých Chrástanech u Zlatých Moravců. Tam jsem byla celkem asi 4 měsíce, když jsem najednou dostala dopis. - K tomu musím poznamenat: ve Vráblech měl v nájmu statek nějaký Velecký, to byl Moravák a také musel pryč z Vráběl. Přestěhoval se do Nitry. O nich jsem též nic nevěděla, ale oni se dozvěděli kde já jsem. Oni měli na starosti skupinu, která převáděla přes hranice. Když uvažovali, kde by jim mohli pomoci, přišli na mne, vzhledem k tomu, že znali dobře mě i rodiče. Sami měli dceru asi o 5 let mladší a řekli si, že my dvě bychom mohly spolu společně převádět. Tak mně napsali a já do té Nitry šla. Teprve když jsem přišla, dozvěděla jsem se o co jde a že potřebují někoho, kdo by jim v tom pomáhal. To bylo ještě v roce 1939.

Dokument 1: Vzpomínky Jiřiny Blažkové na její odbojovou činnost a cestu na Střední východ, (11 listů) archiv Jiřiny Kaprasové

V Nitře pak bylo našim hlavním úkolem, to jest mým a té její dcerky Soni, převádět přes hranici. Nebudily jsme takovou pozornost když jsme se, každá dva mládence, nebo jednoho mezi sebe, jakoby procházely a šly s nimi za město. Za Nitrou směrem na Velkou Lapáž byla hranice na Maďarsko. Z Nitry šla emigrantská linka přes Maďarsko. Šly jsme necelé 2 km za město a tam je přebírala další spojka, která je provedla přímo k hranicím a na hranicích byla třetí linka, která je převedla přes hranice. Lidí, které jsme převáděly, jsme samozřejmě jménem neznaly. Nevím dnes už ani přesně jak se jmenovala ta vesnice, myslím Darmoty, kde jsme se seznámily s rodinou jednoho sedláka. Tomu soudruhu Veleckému jsem říkala strýc. K této rodině /toho sedláka/ jsem šla s tím strýcem a tam mě bylo řečeno, kdo si pro lidi přijde. Tam jsme šly ovšem jenom po prvé, abychom zjistily kdo bude další spojkou, komu budeme naše lidi předávat. Abychom toho komu máme lidi předat osobně ~~převzaly~~ poznaly. Mně bylo tenkrát necelých 17 a Soňa byla mladší a tak nás do ničeho nezasvěcovaly, takže dnes nemohu říci celkem žádná jména. Vím jenom např., že když šly důležitější osoby, jako třeba gen. Klapálek, který šel také přes nás, byly jim opatřeny papíry. To jsme byly v Bratislavě zároveň s tím strýcem pro falešné pasy. Kdo je tam dělal a kam jsme pro ně chodily si už přesně nepamatuju.

Dělala jsem to všechno ráda, člověk cítil, že pomáhá lidem, kteří budou bojovat proti okupantům. Ti, kteří byli převáděni, se museli někdy i třeba několik dní u nás zdržet. Také se stalo, že u nás bylo až 8, 10 lidí najednou, poněvadž se třeba stalo, že jedna skupina, které měla přejít, se vrátila už z Maďarska - - vrátili se v hrozném stavu, hrozně stýraní, měli rozšlapané nohy - tak jsme je musely schovávat, poněvadž naše buňka se dosud držela a nevybuchla, ale musely jsme zachovávat přísné zásady konspirace a nemohly jsme pouštět lidi dál pokud nebude obnoveno

bezpečné spojení. Tak se stalo že někdy u nás lidi zůstaly až 14 dní. Problém byl nejenom jak je schovat, ale i jak to dělat s nákupem potravin, aby to nebudilo pozornost, že sháníme tak velké množství. Na Slovensku tenkrát ještě nebyl lístkový systém a dostalo se celkem všechno. Ovšem při nákupech většího množství musely jsme obejít několik obchodů. V případě, kdyby to prasklo i pro nás, měly jsme připraveny pasy, byly to naše pasy.

V Tmáni, směr na Šurany a Komjatice, jsme měly u našich financů člověka, který v případě když přecházela důležitější osoba, den předtím dal razítko do jejího pasu a ten člověk mohl pak s tím pasem projít naší kontrolou docela normálně. Takže ilegální přechod pomocí toho finance prošel legální cestou. Takové pasy jsme měly připraveny u něj. Takhle se to dělalo asi rok. Někdy koncem listopadu /rodiče o tom nevěděli kde jsem/ ale byla najednou po mně sňhánka. Asi to nějak prozradilo co dělám. S rodiči jsem písemný styk neměla, aboj kdyžby se něco stalo, nebyli do toho zataženi. Když začala ta sňhánka po mně strýc řekl, „musíš zmizet.“ Tak jsem já odešla do Tmáně. Byla jsem tam u jedné paní, která také spolupracovala s námi. Byla to Jugoslávka, měla jugoslávský pas, a ta převáděla ty důležitější osoby, které šly s pasem. Byla jsem tam asi 2 měsíce. Před novým rokem jsem byla pozvána ke strýci, dostala jsem pas a bylo mi řečeno, že musím okamžitě opustit ČSR. Dne 4. ledna 1941 jsem odcházela. Překračovala jsem hranice u toho Tmáně a vedla mne ta paní, ta Jugoslávka, jména měla Anna Juranská, ale nevím jestli to bylo její vlastní jméno, nebo ilegální, poněvadž strýc např. používal při práci jméno Szabo a všechny spojky měly falešná jména. My se Soňci jsme ji říkaly Aničko. Táto Anička měla můj pas. Šly jsme tenkrát večer. Bylo asi po sedmé hodině, já šla v bačkotách, v ruce malinkatý kufřík, jedno převlečení, to bylo všechno. Přišly jsme k pasové kontrole a byl tam právě ten náš financ. Bylo nás několik.

Anička vzala svůj a náš pas a šly jsme k němu. Na stanici byla velká skupina lidí, kteří se přišli s námi rozloučit, čili všechno šlo tedy "legálně". K maďarským hranicím to bylo asi 3/4 hodiny, hodinu. Tzn. od jedné hraniční budky ke druhé. Vyšly jsme zcela normálně, ona byla slovensky oblečena, byla přede mnou, já za ní. Ovšem na maďarské straně už jsme šly spolu. V maďarské pohraniční budce jsme daly pasy prohlédnout a všechno bylo v pořádku. Tam ale na mne najednou padla tíha, když člověk slyšel cizí řeč a uvědomil si že odchází z domova. Čekaly jsme na vlak a jely pak do Budapešti a tam jsme čekaly celý den. Mluvit jsme nesměly, abychom neupoutaly pozornost, že jsme cizinky a člověku bylo úzko. Z Budapešti jsme jely do Bělehradu. V Bělehradě nás čekala zase spojka a byl to shodou okolností člověk, kterého jsem já převáděla přes hranice. Jediné jeho slovo bylo "ticho, nemluvit". Ten nás dovedl k nějakému doktorovi, u kterého jsme přespaly a pak jsem jela ještě s tou Aničkou a sice do Jagoviny. Tam velmi pomáhal ředitel pivovaru, Čech, jmenoval se Jan Cais. Přišly jsme k němu, ale on nebyl doma a byla tam nějaká paní Pobudová a Anička mě jí předala. Tím její práce skončila a já zůstala u té paní Pobudové. Když Anička odešla, podívala se na mne a její první bylo: "Holka bláznivá, co tady chceš, kam to lezeš." Zůstala jsem na ní koukat a najednou jsem se rozbřečela. "Kolik je ti let?" - "17". - "Mají ti lidé rozum." - "Kde máš tátu a mámu." - "Máš ty rozum". - "Nedalo se nic dělat, musela jsem jít." Tím skončil náš "představovací" rozhovor. Pak mi dávala rady do života. Samozřejmě že se mě ptala co tomu říkají rodiče. Řekla jsem jí, "ti o tom nevědí, ani o tom vědět nesmí". - Tak jsem se šťastně dočkala pana Caise. Deprimovalo mě to, že byla spřetrhána pouta, že se nesmělo nic dozvědět o domově. Člověk tam měl hromadu času, jenom šel z místa na místo, a měl moc času na přemýšlení. Ale

říkala jsem si: Do vánoc už to snad vydrží a o Vánoích už budu doma, dyl válka trvat nemůže to je jisté. Pan Cais mě posadil do auta a řekl: „Nedá se nic dělat, když seš tu pojedeme za dvěčty.“ Byl to takový domov, ně jmenovalo se to Čuprije a tam byly všechny naše ženy, které ilegálně přešly hranice. Přijely jsme tam večer. Bylo tam asi 14-15 žen. Tam jsem se setkala se třemi, které jsem převáděla. Byly hrozně překvapené. Tento domov měl zřejmě na starosti ten pan Cais, ale jistě ještě někdo další tam přímo v Čupriji. Ta co nás měla na starosti v domově, nás zavedla k Baťovi, kde nám daly bačkory a boty. Fond pro uprchlíky tam pravděpodobně žádný neměly, byli tam Češi tam usedlí a ti to zřejmě dělají ze svých financí. Tam jsem byla celkem 2 dny a pak si pan ředitel pro mne a ještě pro jednu, která byla asi o 10 let starší přijel, a odvezl nás k nim do Jagodiny a tam jsme u něj bydlely. Tam jsem žádala, jestli bych tam mohla něco dělat. Asi měsíc jsem tam dělaly v laboratoři v pivovaru a vydělala jsem si nějaké peníze. Ale hlavně nám pomáhal ten pan Cais, který nás také oblékl. Ta práce, že jsem mohla dělat, znamenala pro mě hlavně morálně velmi mnoho, měla jsem pocit uspokojení, že nejím zadarmo. Tam jsem zažila také ples, který pořádali Češi v Jagodině.

V březnu 1941 jsme museli všichni dál, poněvadž Němci se blížili. Byl to celý transport, byl nás celý vlak, všechno českoslovenští uprchlíci, aspoň myslím, že to byli všichni Češi. Naši skupinu dali do jednoho oddělení. Postaráno o nás bylo vzorně, přinešli nám lístky a dali nám jídlo na cestu. Měli jsme svého vedoucího, který se o všechno organizačně staral. Jeli přes Řecko do Turecka. Na cestě jsme museli v Soluni vystoupit z vlaku, poněvadž město bylo bombardováno. Na štěstí se nikomu z nás nic nestalo. Přijeli jsme do Mersiny, v Mersině nás už zase čekali. Na cestě do Turecka jsme byli v Istanbulu a pak jsme jeli lodí. Tam jsme nesmě-

li vycháset. V Mersíně už nás čekali naši kmoši. Jen vlak zastavil slyšeli jsme "nazdar". Byl tam také vedoucí, ten nás svolal do jedné velké místosti a byli jsme rozděleni do rodin, do tureckých rodin. Asi se jí, za to platilo. V těchto tureckých rodinách jsme bydleli. Než jsme se rozešli, než byla tato schůze ukončena, byla zahrána naše hymna. U těch Turků jsme byli 3 neděle. V Mersíně jsme měli svůj hotel, tam jsme chodili na jídlo, to všechno bylo zapláceno. Jednou jsme šli z toho hotelu, vyjdeme ven, jdeme a já najednou říkám "Ježíši holky, vždyť jsme zabloudily", a v tom za sebou slyším "nebojte se děvčata, my vás dovedem". Měly jsme se tam dobře. Tam jsme také absolvovali kurs angličtiny, abychom se naučili nejdůležitější slovíčka a aspoň trochu se domluvili. Chodili jsme na pláž, tam jsme se vůbec mohli volně pohybovat a čekali jsme na loď. V té době tam právě přijížděli také hoši ze Sovětského svazu a také takovéhle transporty Čechů, kteří přicházeli do Mersíny a z Mersíny jeli ~~na~~ lodí do Palestýny, do Haify. Byli jsme je vyprovodit. Odjížděli večer a z lodí nám zpívali Dobrú noc. Tou další lodí jsme jeli pak my, byla to loď Varšava, bylo to asi tak koncem dubna 1941 a jeli jsme také do Haify. Jeli jsme dva dny a dvě noci a tu druhou noc byla naše loď torpédována. My jsme ~~si~~ spali na palubě a neměli jsme o tom ponětí. Loď prostě v noci zůstala stát, vypnuly se motory a bylo ticho. A my jsme spali a dozvěděli jsme se to až druhý den ráno. Druhý den jsme potom přistáli v Haifě a tam jsme se dozvěděli, že Němci hlásili, že loď s českými uprchlíky Varšava byla torpédována a potopena. Pochopitelně že byla velká radost. Tam nás přebíraly zase další spojky. Byl tam nějaký Zeta, samozřejmě že to bylo krycí jméno, my jsme mu říkali muž s bračkou. Ten nás přebíral. Celý den jsme čekali na loď, než jsme měli povoleno vystoupit. Z lodí jsme byly ~~byly~~ dány do hotelu hned u přístavu. Tam jsme byli

2 dni. Po dvou dnech jsme nasedli do autobusů a jeli do Jerusalema. Tam jsem byli také asi 2 dni a odtud jsme jeli do Jericha, kde bylo lepší počasí, a také hlavně z toho důvodu, aby nám našli nějaký dům, ve kterém bychom my jako ženy se mohly ubytovat. V Jerichu jsme byly asi 14 dní. Z Jericha jsme potrojily zase autobusem do Jerusalema do předměstí MikorchaJa. Tam jsme dostaly zděný barák s plochou střechou s terasou kolem dokola a tam jsme začaly my ženy hospodařit. Z konsulátu jsme pravidelně každý měsíc dostávaly každá z nás 7 liber. Chlapci tam za námi chodili na českou stravu, na kus řeči. V tom MikorchaJa jsme byly přes rok. Poněvadž tam byla většina žen vděných, jejichž mužové byli povoláni v armádě - některé v Anglii nebo jinde - nechtěly bydlet v tomto společném "šbinci", chtěly mít svoje byty. Tak potom v roce 1942 bylo nám povoleno, že se můžeme odstěhovat do soukromí. Já šla do bytu shodou s okolností s Mancy, s kterou jsme bydlely spolu už v Jagodině. Ten pan Cais přijel za námi do Turecka a jel s námi do Palestiny, kde byl upozorněn, že linka je prozrazena a musel sám také přehnout z Jugoslávie.

Tak v tom 42. roce jsme dostaly přihlášku do anglické armády, do ATS.

Do Palestiny jsem přijela 28. 3. 1941 a 13. 11. 1942 jsme tyhle přihlášky dostaly. My jsme si řekly, že když půjdeme do armády tak jediné k našim. Domluvily jsme se a napsaly jsme: "Dáváme se k dispozici vládě ČSR za předpokladu, že budu pracovat v rámci a pouze ve službách čs. armády, neboť jsem přišla do Palestiny jako politická československá emigrantka - Jeruzalém dne 19. listopadu 1942. "V odpovědi generální konsulát Československé republiky nám napsal: "Čj. 6814/42 Slezna Jiřina Blažková, Jeruzalém Talpiota, House Kochmann. - Vaše přihláška do ATS byla jsem vrácena československou vojenskou likvidaturou v Jeruzalémě, která

ji nemůže uznat, poněvadž přihláška byla učiněna s výhradou. -
Za generálního konzula Samec.

Když jsme tohle dostaly zpátky, tak nám bylo jasné, že se nedá nic dělat a musely jsme do ATS nastoupit. Nastoupily jsme 4. ledna 1943, bylo nás asi 13. Nastoupily jsme do Sarafandu a byly jsme v ATS-Pal, to znamenalo do palestýnské skupiny, poněvadž nás bylo málo a nemohly jsme vytvořit smlostatnou skupinu. Pochopitelně, že jsme se musely učit anglicky, poněvadž velení a vedení bylo anglické. Byla to kasárna, středisko žen ve vojenské službě. Tam jsme musely všechno dělat jako vojáci včetně vojenského výcviku, ovšem mimo střelbu. Po dvou měsících jsme měly možnost si říci, kam která chceme. Naši páni, ka~~k~~ z misse tak z konzulátu se přišli na nás podívat. Přesto že jsme měly z toho počátku hrázu, bylo to tam docela dobré. Na rozloučenou jsme si udělaly večírek, kde jsme si zatancovaly českou besedu, zpívaly jsme naše písničky a recitovaly české básničky. Přišli naši Češi z Palestíny, byla tam česká restaurace a česká kavárna. Bylo to moc hezké. Teď nás ale čekala služba. Možností byly takové: jít buď do skladiště, do kanceláře, nebo jako řidička, anebo v technických dílnách. Těch výcvikových táborů tam bylo poněkud víc než jen Sarafan. My jsme se rozhodly takto: 6 nás šlo za řidičky a těch 7 šlo do dílen a do skladů. Byly to vojenské dílny, dělaly se tam opravy aut, výroba součástek a takové věci. Sklady byly proviantu a munice pro armádu. Nás 6 řidiček jelo do ~~ka~~ta, jmenovalo se tam Mina Camp. Tam jsme prodělaly dvouměsíční kurs a sice znalost motoru a řízení. Při tom i tam jsme se samozřejmě soustavně učily anglicky. Měly jsme ale naštěstí mezi námi jednu, která už uměla líp a tak nám pomáhala. Po dvou měsících jsme byly přiděleny na úseky. Prosadily jsme si, že nás 6 neroztrhly a daly nás všechny do Alexandrie. Tam jsme přijely asi v květnu. Já jsem tam dostala nařízení malý dodávkový vůz Kapitána Mora, byla jsem k němu přidělena

jako jeho osobní řidička. U něj jsem byla přes rok a nakonec jsem od něj dostala pochvalu, i když mě původně nechtěl, poněvadž s jednou řidičkou najeli do tramvaje.

Jezdili jsme i velké trasy třeba do Kaira, Izmaílie, kde byly sklady. Pak jsem byla přidělena do kanceláře, poněvadž můj kapitán byl vystřídán a mně daly do kanceláře, s tím že budu jezdit kam bude třeba. Všechny 6 jsme tak jezdily do autoparku a odtud jsme odvážely auta s jednoho místa na druhé. Nebo jsme dělaly dálkové trasy a převážely jsme vozy z Alexandrie do Kaira a podobně. Mezi tím dne 2. 8. 1944 přijel manžel a měli jsme tam svatbu v Kairu. V Kairu byli hlavně Baťovci a byli tam nějací Čočkovi a v domě, kde bydleli, ^{6.1} dole velký sál a vytvořili tam klub Lidice a tam se všichni Češi scházeli. Tam jsme našli svůj druhý domov a na dovolené a na svátky jsme jezdili k nim. Kromě toho tam byl český hotel Tatra, majitelé byli Češi a každému kdo tam přišel vycházeli ohromně vstříc. Ve filiálce Rolného v Alexandrii byl vedoucím nějaký Hrabal a zase tam bylo mnoho Čechů, takže celá česká kolonie v Alexandrii byla značná. Po svatbě jsem pak jela s mužem do Palestiny a Sýrie. V Damašku jsme se rozloučili, on se vrátil ke své jednotce a já jela zpátky. Jezdila jsem pak dál, až poslední dva měsíce jsem dělala kancelářskou sílu a 27. listopadu 1944 jsem opustila armádu z důvodů rodinných, čekající dítě. Jela jsem zpátky do Palestiny a tam jsem bydlela zase v Talpiotě. Tam byl jako lékař nějaký doktor Sametz, Rakušan, také učitel, velmi seriózní, málo kdy od nás vzal peníze. U něj jsem byla pod lékařskou kontrolou v těhotenství, nechal si mě jako svou pacientku a v nemocnici byl u mě u porodu. Bylo mi dvacet let, když jsem měla dceru. Dlouho jsem neměla zprávy od muže. Kamarádka měla dcerku o 3 měsíce mladší. Když jsem odešla z anglické armády, dostávala jsem jako provdaná 25 liber od naší misse, která převzala ty, které opustily

armádu. Když jsem se pak asi za měsíc vrátila do Palestýny, dostá -
vala jsem dál 25 liber. Dcerka se narodila 17. května 1945 a to
už bylo po válce. Pořád jsem ale nevěděla jestli muž žije, až
teprve asi za týden jsem dostala telegram. Měl tento obsah: "Žiju
jsem v Praze." A pak jsem dostala první dopis od otce. Muž když
šel s frontou a dostal se s armádou na Slovensko, vyhledal ~~se~~ rodi-
če ~~zprva~~ představil se jim jako můj muž. V 1947 roce po pádu Ju-
goslávie tatínek byl v Klenovcích na dráze pokladníkem, Vystoupil
z vlaku muž a ptal se po panu Blažkovi. Přišel k tatínkovi a ře-
kl mu: "Vaše dcera byla oběšena v Jugoslávii" a nastoupil zase
do vlaku a odjel. Vzniklo to asi tím, že v té spojnici byl někdo
kdo to znal že jsem u toho lékaře a protože rodina toho lékaře
byla celá popravena, domnívali se, že jsem v tom také. Ten kdo tuto
zprávu tatínkovi přinesl, musel být někdo kdo věděl, že jsem
s tím pasem zak hranice jela a do té Jugoslávie se dostala, ovšem
nevěděl že jsem se dostala dál. V dopise z domova jsem se také
dozvěděla, že jsem mezitím dostala bratříčka.

Domů jsme jeli až v březnu 1946. Tak pozdě proto, že nejdříve
jela vojenská skupina, která měla ~~z~~ úkol průzkum cesty, protože
byly tratě přetrhány a doprava byla ještě značně narušena. První
skupina jela tedy průzkumná, jen vojáci a svobodní a teprve když
zjistili že cesta je plynulá, že nás mohou pustit, jely jsme i my.
4. března 1946 přišel ten toužebně očekávaný den. Jely jsme vlakem
do Portsaidu, z Portsaidu lodí 4 dny do Neapole, tam jsme byly
4 dny a pak jsme jely vlakem přes Itálii, přes Vlach rakouský,
kde nás čekala naše československá souprava/náš vlak s naší po-
sádkou a můj muž jako velitel té posádky. Tam poprvé uviděl svou
10, měsíční dceru.

Mezi těmi ženami, které byly v ATS, byla také Mancj Caisová,
Loučovice u Vyššího Brodu. Jiné adresy bohužel neznám. Vrátily

jsme se všechny domů až na jednu, která se provdala v Anglii, Helena Bošová.

Frontová linie ta, nebyla, jen přepady, Arabové byli hodně proti Angličanům a přepadali je. Nám bylo přímo řečeno anglickými veliteli "než ~~bychom vás~~ byste porazily Araba, tak se vraťte a přejeďte ho". Jedině jsme cítily válku v tom, že jsme měly služby v noci a nesměly jsme jezdit samy, vždycky jen ve dvou.

Náš tábor, kde jsem byla jako řidička v Alexandrii, se jmenoval De Kohejla.

Politické školení nebylo. Zprávy o frontě jsme sledovaly z novin a rozhlasu, protože jsme se samozřejmě samy zajímaly o situaci, tak jsme si různými praporečky na mapě zachycovaly postup fronty a samy nad tím debatovaly.